

**T. C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TÜRKİYE'DE SOL HAREKETLERİN EVRİMİ VE BAŞARISIZLIK
NEDENLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Mertcan Yılmaz

Ankara-2020

**T. C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

TÜRKİYE'DE SOL HAREKETLERİN EVRİMİ VE BAŞARISIZLIK NEDENLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Mertcan Yılmaz

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Halil İbrahim Ülker**

ANKARA-2020

KABUL VE ONAY

Mertcan Yılmaz tarafından hazırlanan ‘‘Türkiye’de Sol Hareketin Evrimi ve Başarısızlık’’ başlıklı bu çalışma, 18.06.2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim dalı Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Programında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İsmail Bircan (Başkan)

Prof. Dr. Halil İbrahim Ülker (Danışman)

Doç. Dr. Mustafa ALTUNOK (Üye)

Prof. Dr. Dilaver TENGİLİMOĞLU
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi 'ne uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

18/06/2020

Mertcan YILMAZ

ÖZ

YILMAZ, MERTCAN. Türkiye’de Sol Hareketin Evrimi ve Başarısızlık Nedenleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020

Türkiye’de çok partili hayata geçildiği ilk günden bu yana yüzlerce parti açıldı, yüzlerce parti kapandı. Elde edilen bilgiler sonucunda, sağ partilerin hegemonyası, çok partili yaşamın ilk gününden bu yana mutlak üstünlük ile devam etmiştir. Osmanlı’nın 600 yıllık mutlak hâkimiyeti sırasında, tek kişilik otoritenin ağırlığı her zaman halkın arkasındaydı, ancak bu mutlak kural halkın tüm kesimleri tarafından kabul edilmedi. Osmanlı dönemindeki ayaklanmalara ve bakarsak, ekonomik, dini ve siyasi nedenlerin varlığını görürüz. Böylece, bu algının yok edildiği döneme ayak uydurmuş bir Türkiye Cumhuriyetinde, sol görüşe karşı baskı, çok partili yaşamın başlamasından bu yana her hükümetin kullandığı bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır. Anadolu’da 2. Meşrutiyet döneminden itibaren " ilk sol hareketler görülmeye başlanmış, Geç Osmanlı, Milli Mücadele, Tek Parti dönemi ve çok partili dönem olarak devam etmiştir. Arkasındaki entelektüel yapısıyla hafife alınmayacak bir tarihe sahip olan bu ideoloji, 1977 Ecevit hükümeti dışında Türkiye’deki ciddi başarılar ve mutlak bir hâkimiyet kazanamamıştır. Türkiye’de sol hareketlerin evrimi ve iktidar olamamasının altındaki başarısızlık nedenleri tek bir nedenle açıklanamayacak kadar geniş bir perspektif çizmektedir. Merkez-çevre teorisi, Din algısı, Türk toplum yapısı, ekonomik faktörler, solun kendi içindeki sıkıntılar olmak üzere birçok bağlamıyla oluşturulan bu tezde, birçok soruya cevap aramıştır. Araştırmalar sonucunda, sol ideolojinin tarihsel bağlamında hangi fikirlerin var olduğu, nasıl geliştiği ve ülkemize nasıl yansıdığı konusunda birçok gözlem yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan bu yana solun her zaman, ‘’iktidarı tehdit eden, her dönemde baskı altında tutulan ve genel olarak sorunlarını açıklayamayan bir ideoloji olarak görülmesidir.’’ Ayrıca Sovyetler ile Türkiye arasındaki anlaşmazlık Türkiye’de solun gelişimini mutlak ölçüde etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Sol İdeoloji, Sosyalist İdeoloji, Türkiye’de sol, Sol İdeoloji ve Türkiye

ABSTRACT

YILMAZ, MERTCAN. Evolution of the Left movement in Turkey and their failure. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020

Since the first day of the adoption of parliamentary democracy in Turkey, hundreds of parties have opened and hundreds have closed. As a result of the information obtained, the hegemony of the right parties has continued with absolute superiority since the first day of multiparty life. During the 600 years of Ottoman's absolute dominance, the weight of one-man Authority was always on the back of the people, but this absolute rule was not adopted by all sections of the people. If we look at the uprising and revolts in the Ottoman period, we see the existence of economic, religious and political reasons. Thus, in a Republic of Turkey that has kept pace with the period in which this perception was destroyed, repression against the left view has emerged as a method used by every government since the multiparty life began. Anatolian geography "2. During the constitution era" the first left movements started to be seen, Late Ottoman, National Struggle, Single-party period and Multi-party period continued. This ideology, which has a history that is not to be underestimated without intellectual structure behind it, has paid a lot of price to meet with the people in Turkey outside of the Ecevit government of 1977 and has had its bitter consequences. Of course, the problem of the left's inability to be in power is explained with more than one result, which is a matter that has too much depth to be explained with one answer. This thesis, which was created in the context of center-environment theory, sought answers to many questions. As a result of research, many observations have been reached about what ideas there are in the historical context of leftist ideology, how they have developed and how they are reflected in our country. The most important of these is that since the establishment of the Republic of Turkey, the Left has always been seen as an ideology that threatens power, which has been pressed on in every period and which has never been able to explain its problems in general.

Keyword : Left Ideology, Socialist Ideology, Left in Turkey, Left and ideology in Turkey

TEŐEKKÖR

Eğitim öğretim hayatımda desteğini hep arkamda hissettiğim sevgili aileme, öğrencisi olmaktan onur duyduğum sevgili hocam **Prof. Dr. Halil İbrahim Ülker**'e ve tezimin tamamlanmasında beni motive eden sevgili **Irmak Yaralı**' ya teşekkürü bir borç bilirim

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR.....	vii
TABLolar DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KONU, ÖNEM VE AMAÇ	5
1.1. Araştırmanın Yöntemi.....	6
1.2. Sınırlılıklar.....	6
1.3. Varsayımlar.....	6

İKİNCİ BÖLÜM

2. SOL İDEOLOJİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE KAVRAMLARI	7
2.1. Siyaset Nedir.....	7
2.2. “Solun Tarihsel Gelişimi”.....	8
2.2.2. Marksizm	13
2.2.3. Sosyal Demokrasi	15

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GEÇ OSMANLI DÖNEMİNDEN 1960 DARBESİNE KADAR SOLUN EVRİMSEL SÜRECİ	19
3.1. Geç Osmanlı Döneminde Sol Hareketler.....	19
3.2. II. Meşrutiyet Döneminde Sol Hareketler.....	21
3.2.1. Osmanlı sosyalist fırkası	21
3.2.2. Türkiye sosyalist fırkası	24
3.3. Milli Mücadele Dönemi İstanbul’unda Sol Hareketler	24
3.4. Milli Mücadele Döneminde Sovyetlere ve Sol Hareketlere Karşı Tutum.....	25
3.5. Mustafa Kemal’in Komünizme Bakışı.....	28
3.6. Tek Parti İktidarında Kurulan Sol Partiler.....	30

3.7. Cumhuriyet'in Kuruluşuyla birlikte oluşan Sol Faaliyetler.....	33
3.8. Cumhuriyet Döneminde Türkiye ve Sovyetler arasında bozulan denge.....	34
3.9. Çok Partili Hayata Geçiş Sürecindeki İç ve Dış Etkiler.....	37
3.10. Çok Partili Hayata Geçişte Kurulan Sol Partiler.....	40
3.10.1. Türkiye sosyalist partisi (TSP)	41
3.10.2. Türkiye sosyalist emekçi ve köylü partisi (TSEKP)	42
3.10.3. Türkiye sosyal demokrat partisi (TSDP)	43
3.10.4. Türkiye sosyalist işçi partisi (TSİP)	43
3.10.5. Türkiye işçi ve çiftçi partisi (TİÇP)	44

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. 1960-1980 DÖNEMİ ARASINDA SOL HAREKETLER, PARTİLER VE SEÇİMLER.....	45
4.1. 1960 -1971 Arası Seçimler.....	45
4.1.1. 1961 Genel seçimleri	45
4.1.2. 1965 genel seçimleri	46
4.1.3. 1969 genel seçimleri	48
4.2. Türkiye'de Sol Hareketlerin Kökleri.....	48
4.2.1. Yön hareketi.....	50
4.2.2. Türkiye işçi partisi (TİP).....	52
4.2.3. Milli demokratik devrim (MDD)	55
4.2.4. Ortanın solu ve CHP	56
4.2.5. 1968 Hareketi (silahlı mücadele ve öğrenci hareketleri)	63
4.2.6. Sosyalist parti girişimleri	68
4.2.7. 12 Mart darbesi ve sonrasındaki ekonomik bunalımlar	71
4.3. 1971- 1980 Arası Seçimler.....	74
4.3.1. 1973 Genel seçimleri	74
4.3.2. 1973 Türkiye yerel seçimleri.....	80
4.3.3. 1977 genel seçimleri	81
4.3.4. 1977 Türkiye yerel seçimleri.....	83

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.1. 1980 Darbesi ve Sonuçları.....	85
5.2. Darbeden Sonra Kurulan Sosyal Demokrat Partiler.....	88
5.2.1. Halkçı parti (HP, 1983-1985).....	90

5.2.2. Sosyal demokrasi partisi (SODEP)	90
5.2.3. Sosyal demokrat halkçı parti (1985-1995)	91
5.2.4. Demokratik sol parti (DSP).....	93
5.2.5. Cumhuriyet halk partisi -1992 (CHP)	94
5.3. 1980- 1999 Arası Yapılan Seçimler ve Genel Değerlendirme.....	95
5.3.1. 1982 anayasa referandumu.....	95
5.3.2. 1983 genel seçimleri	95
5.3.3. 1984 yerel seçimleri	97
5.3.4. 1987 genel seçimleri	97
5.3.5. 1989 yerel seçimleri	99
5.3.6. 1991 Türkiye genel seçimi	100
5.3.7. 1994 Türkiye yerel seçimleri.....	101
5.3.8. 1995 Türkiye genel seçimleri	102
5.3.9. 1999 Türkiye genel seçimleri.....	103
5.4. AKP İktidarı ve Sol	105
ALTINCI BÖLÜM	
6. TÜRKİYEDE SOLUN BAŞARISIZLIK NEDENLERİ.....	111
6.1. Din ve Laiklik Faktörü.....	111
6.2. Merkez Çevre İlişkisi.....	114
6.3. Osmanlıdan Mirası Toplum ve Devlet Anlayışı.....	115
6.4. Etnik Kimlik.....	118
6.5. 1980 Darbesi Ve SSCB'nin Yıkılışı.....	119
6.6. İdeolojik Sebepler.....	120
6.7. Küresel Siyaset.....	123
6.8. Eğitim ve Ekonomi Etkisi.....	124
YEDİNCİ BÖLÜM	
7. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	127
KAYNAKÇA.....	133
TURNİTİN RAPORU.....	139
ÖZGEÇMİŞ.....	147

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Parti
BTP	: Büyük Türkiye Partisi
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
Dev-Genç	: Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	: Demokrat Parti
DTCF	: Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
DTP	: Demokratik Türkiye Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
FKF	: Fikir Kulüpleri Federasyonu
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
HADEP	: Halkın Demokrasi Partisi
HDP	: Halkların Demokrasi Partisi
HEP	: Halkın Emek Partisi
HP	: Halkçı Parti
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
Komintern	: Komünist Enternasyonal
MC	: Milliyetçi Cephe
MÇP	: Milliyetçi Çalışma Partisi
MDD	: Milli Demokratik Devrim
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MSP	: Milli Selamet Partisi
MTTB	: Milli Türk Talebe Birliği
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
SFK	: Sosyalist Fikir Kulüpleri

SHP	: Sosyal demokrat Halkçı Parti
SODEP	: Sosyal Demokrasi Partisi
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu
SODEP	: Sosyal Demokrasi Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
THİF	: Türkiye Halk İştirakyon Fırkası
THKO	: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP-C	: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
TİÇSF	: Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası
TİKKO	: Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TKP/ML	: Türkiye Komünist Partisi/Marksist Leninist
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TSEKP	: Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi
TSİP	: Türkiye Sosyalist İşçi Partisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TSP	: Türkiye Sosyalist Partisi

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: 1961 Genel Seçimleri.....	45
Tablo 2: 1965 Genel Seçimleri.....	46
Tablo 3: 1969 Genel Seçimleri.....	48
Tablo 4: Türkiye Sol Örgütlerinde Politik Ayrışma.....	68
Tablo 5: 1973 Genel Seçimleri.....	78
Tablo 6: 1973 Yerel Seçimleri.....	80
Tablo 7: 1977 Genel Seçimleri.....	82
Tablo 8: 1977 Yerel Seçimleri.....	83
Tablo 9: 1982 Anayasa Referandum oylaması.....	95
Tablo 10: 1983 Genel Seçimleri.....	96
Tablo 11: 1987 Genel Seçimi	98
Tablo 12: 1989 Yerel Seçim Sonuçları.....	99
Tablo 13: 1991 Genel Seçimlerinde Partilerin Oy Dağılımı.....	100
Tablo 14: 94 ve 99 Yerel Seçimlerinde Sol Partiler	102
Tablo 15: 1995 Seçimlerinde Partilerin Oy Dağılımı.....	103
Tablo 16: 1999 Seçimlerinde Partilerin Aldığı Oy Oranı	104
Tablo 17: Dindarlığa göre Siyasi Kimlikler	112
Tablo:18 Siyasi Kimlik Tanımları.....	121
Tablo 19: Türkiye toplumunda siyasal kimlikler.....	122
Tablo 20: Eğitime Göre Siyasi Kimlikler.....	124

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekiller 1: 1961 Seçimleri, Türkiye haritasında oy dağılımı.....	75
Şekiller 2: 1965 Seçimleri, Türkiye haritasında oy dağılımı.....	76
Şekiller 3: 1973 Seçimleri, Türkiye haritasında oy dağılımı.....	83
Şekiller 4: 1977 Genel Seçimlerinin Türkiye haritasındaki dağılımı.....	88
Şekiller 5: 1987 Genel Seçimlerinin Türkiye haritasındaki dağılımı.....	102

GİRİŞ

“Sol” kavramı anlam itibariyle 1789 Fransız Devriminden sonra Meclis kürsüsüne göre solda oturanları nitelemek için kullanılan bir kelimedir.(Baydar, 2011:13) Kelimenin Kavramsal anlamı itibariyle ise “sol” ezilen halkların, işçilerin, emekçilerin ötekileştirilen toplumların, azınlıkların, düzene karşı olan aynı zamanda bu düzenin değişmesini ve yeni bir dünya düzenini savunan hareketlerin, hepsinin hakkını savunan bir ideolojidir. Bu anlamda sol ideoloji düzenin muhafazasını savunan sağ ideolojiden birçok noktalarda ayrışır. Bu ayrışmalar, değişim, dönüşüm, kurulu düzeni muhafaza etme, dindarlık gibi radikal kavramlardır. Bu anlamda Sağ ideoloji düzenin muhafazasını savunurken sol ise isyankar ve devrimcidir. (Baydar, 2011:13)

Sol faaliyetlerin Fransız Devriminden sonra milliyetçilik akımıyla hız kazanması ve çok uluslu devletlerde ulusal bağımsızlık kazanımlarına varan süreçlerden geçerek Anadolu coğrafyasına ulaşması ve buradaki ilk kıvılcımlarının ne şekilde atıldığıyla ilgilidir. Geç Osmanlı döneminde yavaş yavaş filizlenmelerin görüldüğü daha sonra Ekim Devrimiyle birlikte Dünyaya yayılan Sol/ Sosyalist (Marksist-Leninist) akımların Türkiye’de resmi olarak ve yer altı örgütlenmesi olarak şekillendiği görülmektedir

Türkiye’de “sol” diye tabir edilen kavram aslında birbirine çok farklı olabilecek özellikler gösteren fraksiyonları içinde barındırmaktadır. İçinde birçok bölünmenin yaşandığı sol görüşte hâkim olan kavramlar, Sosyalizm, “Komünizm”, “Marksizm”, “Sosyal Demokrasi”, gibi temel görüşü özgürlük ve sınıfsal farkların olmadığı bir düzendir. Türkiye’de sol anlamında görülen yaygın ideoloji ise Kemalizm’dir. Kemalizm Mustafa Kemal Atatürk’ün başlatmış devrim hareketinin savunucu olanların ideolojik görüşlerini temsil etmektedir. Bu görüşleri sol skalasında değerlendirecek olursak, en sol kanadını Komünizm en sağ tarafını ise Kemalizm oluşturmaktadır. Kemalizm’in Anti Emperyalist özelliği ve laik çağdaş aydın tutumu ile sol skala içine dahil edilmeye çalışılsa da içinde bolca “ulusalcılık ve milliyetçilik” barındığı için ne denli bir sol algısını taşıdığı ayrı bir tartışma konusu olarak ele alınabilir.(Baydar, 2011:13)

Türkiye’de ayrımı yapılması gereken en önemli konulardan birisi tek parti dönemindeki CHP’ nin sol bir politika yapıyor olarak görülmesidir. 1920-1950 arasında geçen tek parti iktidarı, kendi güdümünün haricinde başka ideolojik eğilimlere izin vermeyen bir toplum projesinin yansımasıydı. İdeolojik olarak durduğu konum evrensel sol değerler kapsamında değildi. Atatürk’ün şahsi görüşlerinin içerisinde sol esintiler görmek mümkün olsa da Atatürk’ün milliyetçi, ulusçu ve devletçi bir insan olduğunu unutmamak gerekir.

Türkiye’de Sovyetler ile ikili ilişkilerin bozulmasının ardından yaşanan dönüşüm ve sola karşı artan baskılar, sosyalist komünist gibi ideolojileri besleyen solcuların, sistem tarafından kabul görmesi için Kemalist maskeyi takmalarına sebep olmuştur. Takılan bu maske solu Kemalizm’in bir devamı niteliğinde göstermek için yaratılan bir dönüşümdür. 1960 darbesinden sonra solun kökleştiği ve güçlendiği dönemde bu yaratılan Kemalizm vurgusuna sıkça değinilmiştir. Özellikle sol fraksiyonlara ait akımların ordu ve Kemalizm vurguları dikkat çekicidir.

Özellikle Cumhuriyet kurulduktan sonraki dönemde Atatürk’ün, ve ülkeyi kuran idarenin sol düşünceye kapalı olmadıkları ancak bunların kendi çizdikleri anlamda bir ivme kazanabileceğinin bilincinde olduğu görülmektedir. Cumhuriyet döneminde Sovyet ilişkileri açısından kurulan Sol/Sosyalist partilerin varlığına izin verilse dahi kurucu iradenin hiçbir zaman bu zihniyette ve bu düşüncede olmadığı açıktır.

1960 darbesinden sonra oluşan özgürlükçü bir anayasa ile sol akımlar Türkiye’de yakalanan ivmelenmeyi başarılı bir şekilde yakaladı. Çıkış yerinde Kemalizm maskesiyle varlığına devam etse de 1971 darbesiyle Kemalist ordu denklemi sol adına bir çözüme giderek radikalleşme süreci de buna bağlı olarak devam etti. 12 Marttan 12 Eylül’e kadar giden dönem boyunca sol Kemalizm’den maskesinden kurtularak kendine yeni kimlikler edinmeye çalıştı. Bu anlamda en radikal sol imajı gören Marksist solun Kemalizm’le arasındaki ipi kopartması 12 Mart darbesini ensesinde hissetmesiyle birlikte gerçekleşti. (Baydar, 2011:13)

12 Eylül Darbesinin solu bitirmeye yönelik bir proje olduğu açıktır. Tutuklamalar, baskılar, işkenceler, faili meçhul cinayetler gibi Türkiye’nin içinden geçtiği en acı süreçlerden birisidir. 1982 Anayasasının getirdiği baskı yönetimi sol hareketlerin tekrardan güçlenmesini ve toparlanmasının önündeki en büyük engeldi.

1980 darbesinden sonra solda partilenme bazında daha çok örgütlenme durumları görülürken bu partilerin ortak özelliği ise merkezileşen bir sol anlayışı olmasıdır. 1989 Sovyetlerin dağılmasıyla başlayan sosyalizmin çöktüğü anlayış yine solu psikolojik anlamda yıpratmış bir diğer faktördür. 1980'den sonra daha sık ortaya çıkan Kemalizm ve din vurgusu, toplumsal bir dönüşüme sebep olmuştur. Yeni gelen neslin buradaki en büyük sıkıntısı ise apolitik bir kuşak olmasıdır. 1968 hareketinin ülkedeki gençliği öğrencileri etkilediği bu öğrencilerin de ülke siyasetini etkilediği çok açıktır. Fakat darbeden sonra yetişen gençliğin sol anlamında bu denli bir algısı olmadığı belirgindir.

Solun Türkiye'de belli kırılma noktaları olmuştur, iktidar olamama nedeni tek bir sebeple açıklanamayacak kadar fazladır. Bunun için Türkiye'de solun geçtiği evrelere çeşitli şekillerde değinilerek, konu derinlemesine bir analizle açıklanmaya çalışılacaktır.

XXXXXS
GCPS

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KONU, ÖNEM VE AMAÇ

Sol ideoloji dünya üzerinde birçok değişikliğe sebep olmuş ilerici, toplumcu, çağdaş ve modern bir görüştür. Anadolu topraklarının sol ideolojiyle tanışması 2. Meşrutiyet dönemine kadar gitmektedir. Bu dönemde yavaş yavaş filizlenen sol, sırasıyla geç Osmanlı, milli mücadele ve cumhuriyetin kuruluşunda sığ denilebilecek etkinliklerine devam etmiş fakat ortaya çıktığı ilk günden itibaren tehlikeli bir ideoloji yaftasını da yemekten kaçınamamıştır. Toplumların gelişmişliğinin, refah seviyesini, özgürlüğünü, eşit ve adil bir düzeni, barış ve kardeş savunan bir ideolojinin Türkiye toplumunda benimsenememesi kabul görmüş bir gerçektir. Osmanlının son dönemlerinde yeni yeni filizlenmeye başlayan sol düşünceler kendine hiçbir zaman devlet desteği bulamamıştır. Ortaya çıktığı her dönemde bastırılması, yok edilmesi gereken ve gayri milli olduğuna inanılan bir ideoloji olarak görülmüştür. Cumhuriyetin kuruluşunda irili ufaklı varlığını ispatlamaya çalışan bu ideoloji etrafında toplanmış parti ve partiler daha çok aydın entelektüel ya da gayri milli bir ideoloji olarak görüldüğünden halk nazarındaki istediği desteği hiçbir zaman bulamamıştır.

Düşünsel ve pratiksel bağlamında insanlık zararına olabilecek herhangi bir görüş barındırmayan sol ideolojinin Türkiye’de iktidar olamamasının birden çok nedeni vardır. Ele alınan bu tezde solun Türkiye tarihi boyunca aksayan yönleri, artıları, eksileri ve girdikleri seçimlerde alınan başarıları incelenmektedir. Ele alınan konu solun ülkedeki çıkış yerinden itibaren söylemleri, partileşme süreçleri ve devlet engeli, iktidar mücadelesi ve bunun seçimlerle birlikte gözlemsel bir analizidir. Kitle partilerinin halk üzerindeki etkilerinin en önemli metodu seçimdir. Buradaki temel dayanak solun söylemlerinin arkasından gelen düşünsel ve pratikteki uygulamaların kitleler üzerindeki yansımasıdır. Anadolu üzerindeki kayda değer faaliyetleri neticesinde 150 yıla yakın bir geçmişi olan solun, halkla buluşamaması, kendini ifade edememesi ya da ele gelen şansını iyi değerlendirememesi gibi birçok konu tartışmaya açık haldedir. Fakat detaylı bir araştırma yapıldığında Türkiye’de sol anlamında birçok kırılma noktası olduğu görülecektir. Yapılan bu çalışmada edinilecek olan birikim ile günümüz siyasetine ve gelecek nesillere yol gösterici olacak, geçmişte yapılan hatalar ile yüzleşerek geleceğin temellerini nasıl bir perspektif ile inşa

edileceğine yardım sağlayacaktır. Solu daha çok siyasi pratik düzleminde ele almak ve bu pratiğe yol açan toplumsal koşulları anlatmak daha doğru olacaktır.

1.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu tez çalışması metodolojik olarak nitel araştırma yöntemleri kullanılarak hazırlanmıştır. Durum analizi niteliğinde, bütüncül bir yaklaşımla yapılan bu araştırma aynı zamanda bir veri toplama analizini de içinde barındırmaktadır. Sosyal bilimlerin amacı anlamak olduğundan kullanılacak yöntem, yorumlayıcı yöntemle yaslandığı ifade edilebilir. Erişilebilen bilgileri düzenleme ve aralarındaki bağlantıları bulma bizim yöntemimizin ana şemasını oluşturmuştur. Araştırmamızda, incelediğimiz dönemin verilerine ulaşarak, literatür taraması ile dönemin dergileri, makaleleri, ansiklopedik bilgileri, yazarların eserleri, konuyla ilgili kitap, tez çalışmaları incelenmiş ve konuyla ilişkilendirilen yönleri özetlenerek, konunun kavramsal çerçevesi çizilmiştir. Türkiye örneği ile ilgili veriler, bu konudaki akademik çalışmalar ve belgesel düzeyinde olayların birinci tanıklarının ağızından edinilen bilgiler neticesinde derlenmiştir. Ayrıca konuyla ilgili bulunan sonuçlar önceden yapılan saha çalışmaları ve anket çalışmalarıyla da güçlendirilmiştir.

1.2. Sınırlılıklar

Türkçe kaynakların kullanıldığı bu çalışmada, Geç Osmanlıdan günümüze kadar gelen sol hareketlerin Türkiye bağlamında tarihsel süreçlerindeki misyonu, evrimsel analizi, seçim sonuçları ve yapılmış olan anket çalışmalarından faydalanılmıştır. Bu bağlamda araştırma gerçekleştirildiği evren ve Türkiye Cumhuriyeti ile sınırlıdır.

1.3. Varsayımlar

Konuyla alakalı olarak varsayımlar ; “Sol halktan kopuk bir ideolojidir.” ve “Türkiye’ de sol partiler iktidara gelemmez” olarak belirlenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

SOL İDEOLOJİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE KAVRAMLARI

2.1.Siyaset Nedir

Siyaset, kapsamlı anlamı itibariyle insanların birlikte yaşamaları için hayatlarını düzenleyen, genel kuralları koyan, faaliyetlerdir. Siyaset akademik bir konu olmakla birlikte aslında hiç kuşkusuz bu olayın incelenmesidir.(Heywood,2000:23) Bu noktada, siyaset bir çatışma durumu olarak tanımlanabilir. Bir bakımdan zıt kutupların, farklı ideolojilerin birlikte bağlı oldukları kurallar için aynı bakış açısında olmamaları ; diğer bir bakımdan ise, farklı ideolojilere sahip kişiler, bu kurallar üzerinde söz sahibi olmak veya kuralların devamlılık göstermesi için birlikte çalışmak, yani, Hannah Arendt'in siyasî iktidar tanımı için kullandığı ifadeyle, "iş birliği" etmek mecburiyetindedirler.. Bu nedenle, siyaset için temel nitelik olarak, genellikle karşıt ideolojilerin ve birbiriyle yarış halindeki çıkarların aynı noktada buluştuğu bir çatışmayı çözme süreci olarak betimlenir. Ancak, siyaset, sorunları çözüme kavuşturmaktan çok kargaşaya daha açık bir kavram olarak günümüzde kullanılmaktadır.

Siyaset, diyalog yoluyla şekillenen ve çözüme oluşan bir sosyal faaliyettir. İnsanlar yalnız başına ekonomi, sanat gibi faaliyetler ortaya çıkarabilirler, fakat siyaset yapamazlar. Siyaset bireysel değil toplumsal olarak yapılan bir olgudur.(Heywood,2000:23) Bismarck'ın siyaset yorumu oldukça farklı olarak siyasetin bir sanat olduğu ve bilim nitelendirmesinden ayrılması yönünde olmuştur. . Bismarck'ın bu görüşü ile değinmiş olduğu sanat, kollektif kararların oluşturulması ve uygulanması ile toplum içinde kontrol mekanizması oluşturarak hükümet etmedir. Bu, muhtemelen politikanın, Eski Yunan'daki orijinal anlamından türetilen klasik tanımıdır.(Heywood,2000:23)

Siyaset" kelimesi incelendiğinde "Şehir Devleti" anlamına gelen (politics) kelimesi kökünden geldiği görülmektedir. Eski Yunan dönemi toplum yapısı incelendiğinde demokrasi ve medeniyetin başkenti olarak belirtilen Atina karşısında Yunan toplumu şehir devletlerinin kendi hükümet sistemleri olan bağımsız şehir devletlerinden oluşmaktaydı. Bu siyaset görüşü, günlük yaşamda kullanımıyla yerini sağlamlaştırdı: kamu görevinde yer alan insanların "siyasette" oldukları veya kamuda çalışanların "siyasete girdikleri" söylenir. Bu söylemsel yayılım, akademik siyaset

bilimi tanımının da ilerlemesine katkıda bulunmuştur. Birçok bakış açısından, siyaset “devletle ilgili olan” anlamına gelmektedir fikri; bu disiplin doğrultusunda geleneksel görüştür ve bu fikir akademik araştırmanın seyrini kamuda çalışanlar ve devlet mekanizması üstünde eğilimle belirler. Otoritenin nasıl kullanıldığını incelemek bir bakıma siyaseti incelemektir. (Heywood,2000:25)

Siyaset, her şeyden önce, birlikte yaşama sanatıdır. Buna karşılık siyasetin özünü oluşturan karşıtlık, aynı zamanda onun doğası ve nasıl incelenmesi gerektiği konularında da geçerlidir. İnsanlar karşılıklı sosyal etkileşimi “siyasi” yapmanın ne olduğu hakkında ve siyasi faaliyetlerin en doğru şekilde nasıl analiz edilerek açıklanabileceği konusunda da karşıt görüşler içerisindedir.(Heywood,2000:25) Siyaset zıtlıkların ve uyuşmazlıkların ilgi çekici bir halidir. İnsanların ideal yaşantılarını belirleyen bir bilimdir. Nasıl bir toplum, devlet kaynaklarının dağıtımı, Toplumun temeli çatışma ve işbirliği unsurlarından hangisi üzerine kurulmalıdır? İnsanlar, bu gibi soruların nasıl çözüm bulacağı konusunda da karşılıklı çatışma halindedir. Kolektif kararların alınma şekli, Sözün kimde olacağı. sorularına cevap arayan ve buna kendi çözümlerini üreten bir durumdur.(Heywood,2000:25) Üretimin devamı ve gelişimi için üretim dışında kalan siyaset; bu faaliyetlerin yürütülmesi için zorunlu işler toplamı olarak belirtilebilir. Üretim biçiminin ve gelişiminin korunması için gösterilen uğraş olarak tanımlanması üretim güçlerini ve üretim ilişkilerini kapsadığının göstergesidir. Bu kavramlar arasında çelişkinin varlığı kavgacı siyaset olurken çelişki olmaması uyumlu siyaset anlamına gelir. Kimilerine göre konusu her türlü yönetim şekli iken farklı bakış açılarında konusu devlet olarak belirtilir. Meşru kaba kuvvet ile belli başlı değerlerin dayatılması ise en belirleyici özelliği hakkındaki farklı görüşlerdir.(Eroğlu,2012:19)

2.2.“Solun Tarihsel Gelişimi”

“Sol” kavramı, solcular için eşitlik, adalet ve kardeşlikle eş değerdir. Ancak bu kadar basit kavramla açıklanabilecek bir ideoloji değildir, içinde çok farklı fraksiyonları barındırmaktadır. Normal şartlarda sağ ideolojiyi benimsemiş bir insanda teorik olarak bu kavramların kendi için olumlu ve savunulabilir olduğunu düşünecektir. Solun sağ görüş ile ilgili farkları sağın, kutsallığı, devletçiliğine karşı daha özgürlükçü ve radikal siyasal grupları nitelendirir. Kitlelerini toplumun içinden alan öteki kavramı içerisinde giren; küskün, ezilen, mağdur kesimlerinden alarak

yeni ve alternatif çözüm yolu güden, ayrıca yönetimde daha geniş ve demokratik bir katılım ile belli bir zümreyi değil halkın bütün kesimini kucaklayan hareketleri nitelendirmekte kullanılır.(Singh,1987:155)

Genellikle solcu dediğimizde, özgürlük kavramını reddetmemekle birlikte, eşitliği öne çıkaran, insan doğası ve potansiyeli hakkında iyimser görüşler taşıyan ve toplumu akıl ve bilinçli bir yolla değiştirebileceğine inanan biri akla gelir. Sağcı ise, eşitlik düşüncesini sorgular, insanın potansiyeli konusunda karamsardır Haklar yerine sorumlulukları, eşitlik yerine hiyerarşiyi vurgular. Kutsallıktan, düzenin muhafazasından ve tutuculuktan yanadır. (Demirel,2007:413-418)

Milliyetçilik sağı tanımlayan özelliklerdendir. Sağcı sıfatı, solculuğa göre daha az sahiplenmiştir. Genellikle sağcılar kendilerini tanımlarken sol sağ kategorisinde değil Milliyetçi dindar gibi genel kavramlar üzerinden tanımlamaktadır. Sağcıya göre solcu, özgürlüğü ve belli değer yargılarını topluma dayatma peşinde koşan biridir. Türkiye genelinde çok daha ağır ithamlar ile karşılaşmıştır. Bunun sebebi biraz da devlet stratejisidir. Sağcı, toplumun yalnızca kendi düşüncesi ile tezat düşmeyecek şekilde değişmesini istemektedir. Özellikle Fransız ihtilalinden sonra ortaya çıkan otorite boşluğu dünya sağında bu algıyı yaratmaya sebep oldu. Bunu ideolojik bir ayırım olarak gördüğümüz yerlerde de insanların ben sağcıyım dediklerine çok şahit olmuyoruz. Milliyetçilik tek uluslu devletlerde meşru bir düzen politikası olarak adlandırılabilir. Fakat çok uluslu devletlerde milliyetçilik arkasında ayrımcılığı, faşizmi ve bölücülüğü besleyen yegâne ideolojidir.

Dünyada görülen sol / sağ ayrışmasının ideolojik sebepleri bunlarken bir de bölünmenin farklı sınıflandırmaları vardır. “Örneğin Hristiyan/Müslüman,” Katolik/Protestan, Dindar / Dinsiz, Alevi/Sünni, Siyah/Beyaz, Beyaz/Sarı gibi buna farklı olarak oluşan millet temelindeki ayrışmalar Türk/Kürt, Hutu/ Tutsi, Rus/Çeçen, İspanyol/ Katalon gibi farklı ırksal özellikleri de ayrışmaya vesile olmuştur.(Işıklı,1997:212) Siyasal meselelerde oluşan bu ayrımlarda ise etnik, dinsel veya ırk temelli kategorileşmelere nazaran ideolojilerin öne çıktığını görmekteyiz..” (Muhafazakâr/ilerlemeci, cumhuriyetçi, milliyetçi, batıcı/doğucu, kralcı/ parlamentocu, devrimci/reformcu, devletçi/liberal, solcu/ sağcı gibi). Bunların ötesinde toplumsal sınıf ve/veya statü gruplarının ayrımlaşmaları da söz konusu

olabilir. Köle sahipleri/köleler, derebeyi/ köylü, toprak sahipleri/topraksızlar, burjuvazi/işçi, aristokrasi/burjuvazi, kentli/köylü gibi. (Sosyalist Kültür Ansiklopedisi, 1979:841)

1789'da Fransız İhtilalinden sonra mecliste “Millet Dostları” ya da “Dağlılar” denen eşitlik ve köklü değişme yanlısı üyelere oluşan bir grubun solda oturarak yer almasıyla Sol terimi kullanılmaya başlanmıştır. Sağda oturanlar ise bu fikirleri benimsemeyerek gelenekçi, tutucu üyelerin çoğunlukta olduğu aristokratlar ve soylulardan oluşan grup bulunmaktadır. Ortada ise tarafsızlar olarak tasvir edilebilen İngiliz tipi Meşrutiyet taraftarları oturmuşlardır. İhtilalden sonra da devamı gelen bu oturma düzeninde Konvansiyon Meclisi'nde sol tarafta oturanlar ihtilalin yerleşmesi adına radikal çizgide aşırılık göstererek şiddeti mubah sayarak, Hristiyanları ve din adamlarını yok etmeye kadar varan aşırı görüşler taşımışlardır.(Jost,2009:130) Bu görüş 19. yy boyunca Avrupa başkentlerindeki yasama organlarında bu gelenek devam etmiş özgürlükçü ve demokratik taraflar, tutucu ve muhafazakâr kesimlerin aksine olarak, meclis başkanlığının sol tarafında oturmayı sürdürmüşlerdi.(Baydar,2001:13)

18. yy ilk yarısının Batı Avrupa'sına baktığımızda Başta İngiltere ve Fransa'da olmakla ve henüz birliğini kuramamış olan Almanya'nın kuzey krallıkları Prusya, ve Saksonya'da sanayileşme büyük bir ivme kazanmıştı. İplik ve dokumadan silaha, metalürjiden gemiciliğe kadar birçok alanda sanayi ürünleri ve sanayiye besleyen kömür üretimi gün geçtikçe artmaktaydı. Bu ortamda sanayi şehirleri ve doğal olarak da bu şehirlerde yaşayan “artık köylü olmayan” bir başka sınıf yani “işçi” sınıfı ortaya çıkmıştı. (Demirel, 2007:413-418)

2.2.1. Sosyalizm

Birleşmek, paylaşmak, anlamına gelen Sosyalizm 1827 yılında ilk olarak Britanya'da kullanılmış ve 1840'lara kadar endüstrileşmiş ülkelerin birçoğuna yayılmıştır. Sanayi Devriminin gerçekleşmesi ve Kapitalizm'in yükselmesiyle, Avrupa'da ortaya çıkan sosyal, ekonomik adaletsizliklere tepki olarak gelişimine devam etmiş işçi sınıfının gelişimiyle de popüler hale gelmiştir. Liberal ekonomi ve endüstriyel kapitalizme tepki olarak tam zıttı bir biçimde gelişim göstermiştir.(Heywood,2014:116)

Sosyalizm bir ideolojidir, bir çıkarıma ve tercihe dayanır. Tarihte ilk

sosyalist 'Saint Simon' olarak bilinir. Bunun yanında da bir sosyologdur. insanın doğayı işleme ve işçilerin yaşam koşullarını düzenlemesi gerektiğini savunan Simon insanın insanı sömürmemesi gerektiğini savunmuştur.(Heywood, 2014:116)

19. yy başlarındaki fabrikatörler gelir dağılımındaki adaletsizlik, düşük ücret seviyeleri ve kötü çalışma koşulları gibi konularda serbest düzen hakimiyeti kurmuşlardı. Çocuk ve kadın işçi çalıştırılması 12 saate çıkan mesai saatleri ve işsizlik tehdidi gibi konular kapitalist sisteme başkaldırıyı ve yeni bir alternatifi geliştirmiştir. Buna ek olarak, işçi sınıfını örgütsüzlüğü istikrarsız hayat şartları, emeğin sömürülmesi ve endüstriyel hayatın getirdiği olumsuzluklar yeni bir düzen arayışına sevk etti. Bu zamanlarda ortaya çıkan sosyalistler, endüstriyel kapitalizmde kökünden yapılması gereken bir değişiklik ve devrimci alternatif bir yol aramaktaydı.(Heywood, 2014:116)

19. yy sonlarında, sosyalizm, işçi sınıfı ve gelişen ve değişen hayat şartlarıyla doğru orantılı olarak değişmiştir. İşçi sınıfını devrimci bir güç olarak görmeye devam etmekte gittikçe zorlaşan Batı Avrupa illeri endüstriyel toplumunda ,Sosyalist siyasî partiler anayasal yollar edinerek işçi sınıflarına aşamalı oy hakkı verdi, bununla birlikte işçi sınıfı olası bir devrim için teşvik edilerek bilinçlendirildi. Bolşevikler, Leninistler ve devrimci sosyalistler, genel olarak kendilerini "komünist" olarak belirlerken Reformistler kendilerini "sosyalist" veya "sosyal demokrat" olarak belirttiler. (Heywood,2014:118)

20. yy ise 19. yy'dan farklı olarak sosyalizmin reel biçimine ve Afrika, Asya ve Lâtin Amerika gibi ülkelerde sosyalist düşüncelerin güç kazanmasına ve yayılım göstermesine şahitlik etti. Bu ülkelerde sosyalizmin yükselmesinin en önemli sebebi sömürge ülkeleri olarak görülmelerindedir. Dünya üzerinde sınıf mücadelesine dayanan sosyalist mücadele bu ülkelerde sınıfa değil sömürüye dayanan bir sistem tepkisi olarak ortaya çıkmıştır. 3 Farklı görüş sonucunda belirlenen sosyalizm analizinde; tüm ekonomi biçimler, her iki sistemin özelliklerini farklı yollarla harmanlandığı esasına dayanılarak kapitalizme alternatif görülen Sosyalizm; ekonomik model olarak görülmüştür. (Heywood,2014:118)

İkinci yaklaşım, sosyalizmin bir işçi hareketi olarak görülmesidir. Sosyalizm işçi temelinde ortaya çıkan örgütlenen ve büyüyen bir sistemdir. İşçi sınıflarının çıkarlarını temsil etmesiyle birlikte büyüyecek buna bağlı olarak da küçülecek bir

sistemdir. Bu açıdan sosyalizm Dünya üzerindeki işçi sınıfının başarısı ve ya bununla birlikte, sosyalizm ile örgütlenmiş iş gücü arasındaki tarihsel bağ belirginliği olsa dahi, sosyalist düşünceler vasıflı zanaatkarlar, köylü sınıfı, ve hatta siyasi ve bürokratik elitler ile de ilgili görülmektedir. Üçüncü ve geniş anlamda sosyalizm Toplum, İşbirliği, eşitlik, sosyal sınıf, ortak sahiplik kavramlarının bütünüdür ve bu kavramlarla birlikte belirli düşünceler, değer ve teoriler ile ayırt edilen siyasi bir inanç veya ideoloji olarak ele alınmaktadır.(Heywood,2014:118)

20. yy Sosyalizmin hem pratik anlamda dirilişi ve harekete geçişine hem de bir nebze çöküşüne tanık olmuştur. "Sosyalizmin ölümünü" olarak görülen sebep, 1989 SSCB'nin dağılması ve Sovyetlerin çöküşü olarak bilinen dağılmadır. Bu dağılmadan sonra gündem değişmiş ve bununla birlikte sosyalistler sosyal demokrasi ilkeri etrafında birleşmeden farklı olarak, liberalizm, muhafazakârlık ile bağlantılı olan politikaları özümsemiş sosyalist partileri tartışılır kılmışlardır.(Heywood,2014:119)

Sosyalistleri liberaller ve muhafazakârlardan ayıran en önemli özelliği, insanın doğuştan durağan ve değişmez olduğuna inanmamaları, insanı esnek, değişebilir görmeleri yani sosyal hayat şartları ve deneyimleri ile şekillendirilebilir olduğuna inanmalarınıdır. Sosyalistler, gelişim ve dönüşüm fikirlerini savunmaktadırlar. Liberaller birey ve toplum arasında net bir şekilde ayırım çizerken sosyalistler, bireyin toplumla bir bütün olduğuna inanırlar. (Heywood,2014:120) Eşitlik ilkesine yapılan vurgu sosyalist ideolojiyi birçok açıdan açıklayan ve diğer ideolojilerden ayıran bir olgudur. Muhafazakâr görüş, toplumun ve buna bağlı olarak insanın hiyerarşik olduğuna inanırlar ve bu yüzden eşitliği reddederler. Liberaller ise insanların doğuştan çok farklı yetenek, becerilerle doğmuş, belli başlı farklı kabiliyetlerinin olduğunu, sosyal bir eşitlik kavramının olmadığına inanırlar. Bu yüzden liberaller fırsat eşitliğini desteklerler.(Heywood,2014:120)

Sosyalizm, sosyal eşitlik inancı anlayışıyla ortaya çıkmış bir görüştür. Sosyalistler, insanlar arasındaki doğuştan gelen yetenekler ve farklılıklara göre bir ayrılma fikrine karşıdırlar. Sosyalistler, kapitalizmin, bencilliğe teşvikine ve insanlar arasındaki kurduğu ayrıma karşıdır. Kapitalistler ise tüm insanların aynı özelliklerle doğduğuna, aynı becerilere sahip oldukları tarzında bir inanca sahip değildirlir. Sosyalistler genellikle eşitsizliğin ve rekabetin köklerini özel mülkiyete bağlarlar.

Mülkiyete kavramına bu bakış sosyalizmi, liberalizm ve muhafazakârlıktan ayırır. Sosyalistler mülkiyetin adâletsiz olduğunu düşünür ve kapitalizmin ortaya çıkışının aslında ilk mülkiyet kavramının ortaya çıkışıyla başladığını savunurlar. Servet sahibi olmanın, insan emeğinin toplu olarak kullanılmasıyla elde edildiğini savunur ve buradaki sömürüye yalnız bir grubun ya da görüşün değil bir toplumun karşı çıkması gerektiğini savunur. (Heywood,2014:120) Mülkiyet kavramının, insanları hırsla ve kazanma arzusuna sevk ettiğine ve bu nedenle da ahlâki yozlaşma yaşandığına inanırlar. Özel mülkiyet kavramı, insanları servet peşinde koşma arzusıyla yoğururken toplumun ahlaki değerlerini yitirmedeki bağlayıcılığını azaltır ve insanlar kendi mülkiyetlerini elde etmek için ahlaki değerlerden uzak bir hırsla bürünürler, bu hırsla toplumda gün geçtikçe daha çok yayılan ayrışmasının temellini oluşturmaktadır. (Heywood,2014:120)

2.2.2. Marksizm

Sosyalizm düşüncesini ütopyik olmaktan çıkarıp bilimsel bir temele oturtan ‘‘Karl Marx’’ 1818’de Prusya’da doğmuştur. Her ne kadar sosyalizmi açıklayan bilimsel yöntemin, felsefenin adı Marx’la özdeşleşmiş olsa da, Engels’i anmadan geçmek doğru olmaz. Engels, hayatı boyunca Marx’a en büyük desteği vermiş bir kişi aynı zamanda ‘yoldaşdır. Ünlü Komünist Manifestoyu birlikte yazmışlardır.(Heywood,2014:120) Marksizm, Marx’ın vefatından sonra gündeme gelmiştir. Engels, Marx’ın fikirlerini sistemli bir çalışma haline getirerek Marksizm’in bugünkü boyutuna gelmesini sağlamıştır. Engels’in, Sovyet komünizminin temelini oluşturan ve literatürde Marksist Ortodoksluğun çalışması olarak görülen, diyalektik materyalizm’in temelini oluşturmuştur. Marx kişiliğiyle her zaman tartışma konusu olmuştur, hümanist diyenler, sosyalist diyenler, komünist diyenler ya da onun ekonomik boyutunu ele alanlar, determinist olduğuna inananlar ve hatta gençlik ve olgunluk arasındaki farklarından bile farklı görüşler çıkaranlar olmuştur. Heywood,2014:136)

Marksizm 19. Yy da ortaya çıkan bir düşünsel sistem, bir öğretilerdir. En önemli özelliği bilimden felsefeye, tarihten ekonomiye, kadar çeşitli disiplinleri bir potada buluşturmuştur. Karl Marx’ ın (1818- 1883) tüm çabası insanlık tarihine güncel durumda ve olası geleceğine bir açıklama getirmeye yönelik olduğu söylenebilir. Marksizm’in 19. Yüzyıl ortalarında çıkmış olması bir rastlantı değil dönemin politik

ve toplumsal olaylarından kaynaklanmaktadır. 19. Yüzyıl Avrupası arkasında ortaçağ karanlığını bırakmış, düşünsel, maddi ve çarpıcı gelişmelere sahne olmaktadır. Düşünsel anlamı Aydınlanma çağı, Maddi ilişkisi ise sermaye emek temelinde gelişen sanayileşme hamleleri olmuştur. Eski düzenin artık değişmesi gerektiğini savunan kesimler aristokrasiye, feodaliteye ve monarşiye baş kaldırmış, Özgürlük eşitlik ve kardeşlik sloganlarıyla dünyaya meydan okumuşlardır. (Heywood,2014:142)

Marksizm, sosyalizm ve komünizm kavramlarının çoğu yerde sanki eş anlamlı sözcükler gibi birbirinin yerine kullanıldığını görürüz. Çok iç içe geçmiş olsalar bile, başlıca farkları vardır. Sosyalizm ve komünizm birer toplumsal düzen biçimidirler. Marksistlerin iddiasına göre kapitalizmden sonra geçilecek aşama sosyalizm olup, insanlığın ulaşacağı en üst toplum düzeni ise sosyalizmi takip edecek olan komünizm evresidir. Yani ulaşılan bir sosyalizm aslında Marksizm'in kapılarını aralamaktadır. Ve toplum buna eriştiği zaman kendiliğinden bunu başaracaktır. Marksizm'e gelince, o, doğadaki işleyişi, ama daha da önemlisi toplum yaşamını, insanlığın tarihini, şimdiki halini ve tabii ki geleceğini, yani sosyalizmi ve komünizmi açıklamayı ilke edinen bir felsefedir.(Scruton,1982:260)

Marksizm, dünyayı yalnızca yorumlamayı değil, aynı zamanda değiştirmeyi de amaç edinmiştir. Ve Marks kendi tabiriyle "Bugüne kadar filozoflar yalnızca Dünya'yı yorumladılar, mühim olan onu değiştirmek" demiş ve tarihi bir dönüşüm başlatmıştır. Sosyalizmin insanlık için bir 'kader' derecesinde kaçınılmaz olduğunu savunur. Avcılık ve toplayıcılıkla geçinen insan toplumundan kölelik düzenine, ondan feodaliteye, sonra kapitalizme geçiş gibi sırada kapitalizmin iç çelişkilerinden dolayı kaçınılmaz olarak sosyalizm vardır. Bu düzen Komünizmle değişecek ve dönüşümün bununla başlayacağına inanılmıştır.(Heywood,2014:142)

Marksizm'e kurucularından sonra en büyük katkıyı Bolşevik İhtilalinin önderi V. İ. Lenin yapmıştır. Ham durumda sayılabilecek Marksizm'in devrimci zihniyetini gerçek bir tecrübeye uyarlamayı başarmış olan Lenin, böylece adının Marx'ın adıyla birlikte anılmasını (Marksizm-Leninizm) sağlamıştır. Sovyet taraftarlarına göre Lenin, Marksizm'i bilimsel bir temelden teorik bir uygulamaya döken bir lider olmuştur. Marksizm'e Lenin dışında, diğer bir Sovyet lideri Stalin'in ve Marksizm'in köylü toplumuna uyumlu yorumunu geliştiren Çin' komünist

devrimin öncüsü Mao Tsung'un katkılarını da belirtmek gerekir.(Azerbaycan Sovyet Ansiklopediyası,1986:154-155)

Marksizm, bir sosyal demokratlıktan en radikal proleter devrimciliğe kadar, sol düşüncenin filizlenmesinin esin kaynağı olmuştur. 1980 sonrasında Ulusal kimliğiyle bilinen Deniz Baykal'ın 12 Mart öncesinde " Türk solunun ve sosyal demokrasinin Marksizm'e dayanmakta olduğunu" söylemesi Türkiye bağlamında da Marksist etkilerin ne denli olduğunu kanıtıdır. (Ulus Gazetesi,1971:2)

Marksizm'in belli boyutlara gelmesi için toplumsal bilinç, özgür düşünce ortamı gibi kavramların toplumda yerleşmiş olması gerekmektedir. Fakat sol düşünce ve buna ek olarak gösterilecek Marksist düşünce Türkiye'de kuruluş yıllarından itibaren engellenmiş ve sekteye uğratılmıştır. (Heywood,2014:145)

2.2.3. Sosyal Demokrasi

19.yy' da kurulan Marksist partiler çizgi olarak Sosyal Demokrasiye daha yakınlardı. Buna verilecek en iyi örnek 1875 kurulan Alman sosyal demokrat partisiydi. 20.yy'n başlarında pek çok parti bu kavramı benimsemiş ve sosyalizme doğru yavaş ve barışçıl bir şekilde geçiş sağlamıştır. Yani sosyal demokrasi artan bir devrimi sosyalizmden farklı olarak demokratik sosyalizme işaret etmek için kullanılmıştır. 1917 Rus devriminden sonra devrimci sosyalist gruplar komünist sıfatını kullanarak kendilerini reformcu sosyal demokrat partilerden ayırt etmek istemişlerdir. (Saraçoğlu, 2012, : 365)

Sosyal demokrasi de normatif düzlemde temel değerleri ve temel hakları esas alır. Temel değerler, 18. yüzyıldaki Aydınlanmadan bu yana, hem tanımları açısından, hem de birbirleriyle ilişkilerinde defalarca değişime uğramıştır. Bugün, büyük ölçüde, üç temel değer olan özgürlük, eşitlik/adalet ve dayanışmadan bahsedilebilir. "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik," Fransız Devrimi'nin sloganıdır ve demokratik partiler bugün de büyük ölçüde bu temel değerlere atıfta bulunmaktadır.(Heywood,2014:145)

Temel değerlerin formüle edilmesi burjuva dönemiyle birlikte başlar ve dünya çapında zaferleri en geç 20. yüzyılın ortalarından itibaren gerçekleşir. Bugün, bu değerler, devletlere ve toplumlara yönelik beklentiler olarak "common sense" haline gelmişlerdir. Sosyal demokrasi daha çok sosyal demokrat fikirler ve teorilere hayranlığın bir uzlaşma yarattığı 1945 dönemde gelişmiştir, Batıdaki sosyal

demokratlar kapitalizm ile mücadeleyi onu yok etme ortadan kaldırma gibi bir devrim dalgasıyla değil daha muhafazakar bir bakış açısıyla reformist olarak düzenleme ihtiyacına bürünmüşlerdir. Sonuç olarak sosyal demokrasi piyasa ekonomisiyle diğer tarafta devlet müdahalesi arasında bir denge biçimine dönüşmüştür.

Sosyal demokrat düşüncelere ve teorilere hayranlığın ortak noktalarda bulunduğu 1945 yılı Sosyal demokrasinin gelişmesi adına önemlidir.(Heywood,2014:146) 1970 ve 1980'lerden sonra Neo-liberalizmin yayılması ve gelişim göstermesiyle birlikte sosyal demokrasi olduğu yeri korumaya çalışmıştır. 20.yy sonları reformcu sosyalist partilerin dünya çapında ideolojik bir zafer kazanmalarına vesile olmuştur. Sovyetlerde Lenin'in olduğu parti başta olmak üzere birçok sosyalistin sosyal demokratlığı devrimci olmayan bir sol çizgi şeklinde tanımlaması, bugün dahi sosyal demokratlığı, sosyal faşizminle olan ilişkisi itibariyle sol olarak görmemelerine sebep olmaktadır. Bugün sol olarak ifade edilen ideoloji "sosyalist, komünist ve anarşist" akımların daha çok sahiplendiği bir ilkedir. Sosyal demokrasi ise diğer sol akımlardan farklı olarak kapitalist üretim katı bir biçimde yaklaşımdan kapitalist üretim anlayışının korunduğu bir anlayış ortaya koyar. Sosyal demokrasiyi soldaki diğer ideolojilerden ayıran en önemli düşünsel yapı budur bir nevi solculuğundan taviz vermeyen fakat kapitalizme de göz kırpan bir yapısı vardır. (Saraçoğlu, 2012:365) Türkiye'de Konda şirketinin yaptığı ideolojilere göre siyasal kimlikler araştırmasında da açık bir şekilde belli edilen bu Sosyal Demokratlık vurgusu Türkiye solcuları için de geçerlidir. Sosyal Demokratlık toplumda % 40 larda benimsenirken solculuk oranı % 20'lerde seyredilmiştir.

Kapitalizmin Batı Avrupa kentlerinde etkisini artarak hissettirdiği 19.yy boyunca kapitalist sistemin nasıl işlediği ve onun yarattığı sorunların ne tür yöntemlerle çözülebileceği üzerine çok zengin düşünsel tartışmalar yapıldı. Kapitalizmin ve onun dayandığı serbest piyasa mekanizmasının kendi haline bırakıldığında kaçınılmaz olarak bazı yapısal sorunlar doğurduğu ve bu sorunların toplumsal varoluşu tehdit ettiği düşüncesi 19.yy'da sol/sosyalist düşüncenin ortaklaştığı temel noktaydı. Sosyalist düşünce içindeki çatallanmalar büyük ölçüde bu toplumsal sorunlar karşısında nasıl bir mücadele yürütülmesi gerektiğine yönelik ihtilaflar tarafından şekillendirilmiştir. Sosyal demokrasinin reformcu perspektifi de

ilk olarak bu sosyalizm tartışmaları içerisinde türedi.(Heywood,2014:145)Devrim fikri karşısında reformcu tedrici ilerlemeyi ve burjuva demokrasisini savunan bu yaklaşım Batı Avrupa'daki farklı ülkelerden ve düşünsel geleneklerden çok çeşitli beslenme kaynakları vardı. Bu bakımdan Karl Marx ve Fredich, Engels'in felsefesinde ve genel bazı politik çıkarımlarında uzlaşım sosyalist devrimcilerin aksine, sosyal demokratların tek bir düşünsel kaynağı, felsefi çerçeveye veya düşünürüne göndermede bulunan bir ideoloji olduğunu söylemek zordur.(Saraçoğlu,2012:368) Pek çok sosyal demokrat akım veya parti kapitalizmin genel toplumsal sonuçları konusunda Marksizm'e göndermede bulunur, öte yandan, reform, ilerleme ve burjuva demokrasisi gibi ilkeler kapitalizmin 19. ve 20.yy'ın gelişim seyri içerisinde farklı düşünürler, partiler ve oluşumlar tarafından ilişkilendirilmiştir.(Gombert,2010:10)

XXXXXS
GCPS

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEÇ OSMANLI DÖNEMİNDEN 1960 DARBESİNE KADAR SOLUN EVRİMSEL SÜRECİ

3.1.Geç Osmanlı Döneminde Sol Hareketler

Türkiye'de sosyalizm kavramı 19. yy'ın son yıllarına kadar geri gidebilmektedir. Bilinirlik açısından II Meşrutiyetten itibaren faaliyetlerin daha yoğunlaşmasından dolayı Anadolu'da sol hareketler buradan başlamaktadır. Önce Rumeli sonra Selanik'ten başlayarak İstanbul'a gelen işçi direnişleri, Osmanlı Meclis-i Mebusan'ındaki Ermeni mebuslar, Vlahov Efendi Hüseyin Hilmi öncülüğünde "Osmanlı Sosyalist Fırkası", "Türkiye Sosyalist Fırkası", "Sosyal Demokrat Fırkası" İstanbul Aydınlik Çevresi, İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası gibi sosyalist oluşumlar bu dönemde ortaya çıkmış ve gelişim göstermiştir. Yine bunların neticesinde oluşan yayınlar işçi hareketleri grevler, dergiler yine bu dönemde ortaya çıkan Türkiye Komünist Fırkasının "Mustafa Suphi" tarafından kurulması, Anadolu'nun sol ve sosyalist fikirlere çok da yabancı olmadığını göstermiştir.(Tunçay,1978:23)

Ermeni gayrimüslim sosyalistlerin ve Osmanlı aydınlarının tesirindeki Osmanlı solcusunun, bu geleneği başlattığını söylemek yerinde bir tespit olur. Türkiye'de sosyalist düşüncenin ana kaynağı 1917 Bolşevik devrimidir. Marksizm Leninizm yorum ve pratiği bu dönemlerde tüm dünyayı sardığı şeklinde bizim ülkemizde etkisi altına almıştır. Proletaryanın, zincirlerini kırdığı, sermaye düzeninin yıkıldığı, baskısız, sömürsüz ümitli günler Rusya'da Ekim Devrimi ile başlamış olmuştur.

Anadolu'da ortaya çıkan ilk "sol" kıpırtılar Geç Osmanlı Dönemiyle birlikte görülmeye başlanmaktadır. Bu kıpırtıların ve filizlenmelerin daha çok Gayri-Müslim ve Ermeniler arasında olduğunu söylemekte fayda vardır.(Tunçay,1978:25) Büyük ölçüde kapitalist bir yapıya sahip Osmanlı toplumunda sanayi işçisinin çoğu gayrimüslimdir. Sendikalaşma, bırakım ve buna benzer eylemler, Rum ve Ermeni işçiler içinde daha yaygındır. Bu dönemde Türk ve Müslüman nüfus içindeki isyancı diye tabir edilen kitleye baktığımızda karşımıza önce iştirakçi Hilmi gibi bir figür çıkmaktadır: İştirakçi Hilmi, Marksist olmadığı gibi sosyalizme de kuramsal yollardan gelmiş biri değildi. Sendikal mücadele şeklinde alanlarda birtakım

başarıları olduysa da bunlar “sol” açısından kalıcı kazanımlara dönüşmemiştir. “Sol fikir tarihinde” Hilmi’nin kayda kıymet bir izini görmeyiz. Fakat bütün bu kuramsal arka plana karşın İttihat ve Terakki iktidarının öfkelerini çekmeyi başarmış, sürgün edilmiş, Mütareke de İstanbul’a dönmüş, 1922’de ise öldürülmüştür. (Belge,2008:27)

Avrupa’daki sol hareketlilik Osmanlı ülkesinde halk düzeyinde ve devlet kademesinde bir karşılık bulmasa da, devrin düşünür, aydın ve yazarlarının dikkatinden çekmeyi başarmıştır. Sol düşünceye alaka gösterip hakkında kalem oynatanların en önemlilerinden birisi kuşkusuz Ahmet Cevdet Paşa’dır. Paşa’nın “sol” ile alakalı düşüncesi ilginçtir. Paşa, Avrupa’daki sınıflaşmayı ve büyük bir devrime doğru yol alışı görmüştür. Avrupa’nın zenginlerinin servete boğulmuşluğuna ve fakirlerinin de bir o kadar fakirlik ve umutsuzluk içinde olduklarına işaret ederek, bu durumun Avrupa’yı Mazdek düşüncesinin Batılı türevlerinin yayılmasına elverişli bir yer haline getirdiğini belirtmiştir. (Türkiye’de Sosyalizmin Tarihine Katkı,1994:100-103)

Sol düşünceye karşı Ahmet Cevdet Paşa’nın ana hatlarını belirlediği tutumun dışına ilk çıkanlar Namık Kemal ve arkadaşları olmuştur. İbret gazetesinin eski tarihle 12 Haziran1888’de çıkan 8. sayısındaki “Reddiye” başlıklı yazısında Namık Kemal, genel olarak Paris Komününü olumluştür. Reşat Bey de, İbret gazetesinin 3. Sayısında komünizmin mal ve kadın paylaşımı anlayışıyla lanse edilen düşüncesinden dolayı paşaya tepki göstermiştir.(Zürcher,1995:249)

Erken dönemde solun konu edilmesine bir başka örnek 10 Haziran 1878 tarihinde Tercüman-ı Şark gazetesinin 74. sayısında çıkan Şemsettin Sami Bey’in “*Sosyalizm-İştiraki Emval*” başlıklı makalesidir. Burada yazar, sosyalizmle komünizmi ayırmış, hatta komünizmi sosyalizmin zıddı olarak saymış ve olumsuzlamıştır. Aynı şekilde Rum asıllı *Sava Paşa* da sosyalizmle İslam’ı bağdaştırma çabası göstermiş, zekat ibadetini sosyalizmin meşruiyetine kaynak olarak sunmuştur. Buna benzer bir çok örnek o günlerde toplumun konusu olmasa da aydınların konusu olmuş ve bir şekilde sosyalist/komünist söylemler Osmanlı aydınında yer bulmuştur. (Sadi:106-109)

Osmanlı ülkesinde sol düşüncenin filizlenmesine uygun bir ortamın varlığından da söz edilemezdi. İstibdat idaresinin düşünce, ifade ve örgütlenme hürriyetlerine getirdiği ağır kısıtlamalar göz önünde bulundurulursa, solun II.

Meşrutiyet öncesinde bir varlık gösterememesinin yadırganacak bir yanı olmadığı anlaşılmaktadır. İstibdat sorunu dışında, belki kökü ondan da derinde bir sorun olarak solun dayanacağı bir sosyal taban mevcut değildir, sanayileşmemiş bu geri tarım ülkesinde sol düşüncenin tutunacağı bir işçi sınıfı oluşmamıştır.(Güzel,2008:51) Amele Perver Cemiyetinin kurulmasıyla Türkiye’deki işçi örgütü kavramı doğmuş ve”, ilk örgütün ilk grevi 1872 de ücretleri ödenmeyen Kasımpaşa Tersane işçilerinin yaptıkları grevdir. Padişaha dilekçe sunmak üzere altı yüz işçinin cuma selamlığına çıkmasına engel olunmaması, o dönemin şartları içerisinde imkansız gibi görünen bu durumun, düşünüldüğü ölçüde tepki çekmemesi olmuştur. (Sayılğan,1968:16)

3.2.II. Meşrutiyet Döneminde Sol Hareketler

Türkiye’de sol adına kurulan ilk siyasi örgütü 1910 yılında “Osmanlı Sosyalist Fırkasıdır. Parti, kurucularından “İştirak” gazetesinin sahibi ‘Hüseyin Hilmi” ile özdeşleşmiştir. İslamcı temellerin de olduğu bu partide toplumsal adaleti savunan bir düzlem vardı.(Açikkaya,2009:17)

Türkiye’de sosyalizm sözcüğünün duyulması 19.yy sonlarına kadar gitmekle birlikte kendisini sosyalist olarak nitelermeyen fakat yaptıkları faaliyetler içinde sosyalist olarak adlandırılacak aydınlar vardır. Türkiye’deki ilk sosyalist partinin kurucusu olan Sosyalist Hilmi’ye bakarsak, Türkiye’deki sosyalizmin başlangıcının ne denli köksüz temeller üzerinde yükseldiği rahatça anlaşılmaktadır. Ancak bu durum Türkler için geçerlidir, imparatorluğun gayrimüslim unsurları içinde sosyalizm düşüncesi azımsanmayacak ölçüde ve ciddiyette taraftar bulabilmiştir. Özellikle Ermeniler, Rumlar ve Osmanlı Devleti içindeki Gayri Müslimler Sosyalist hareketin o dönemlerde önemli figürlerini oluşturmaktadır.(Açikkaya,2009:17)

3.2.1. Osmanlı sosyalist fırkası

Osmanlı’daki sosyalist hareket Hüseyin Hilmi önderliğinde Meşrutiyet İstanbul’unda iştirak çevresinde, örgütlenmiş, “Osmanlı Sosyalist Fırkası" olarak partileşen bu oluşum Meşrutiyet fikir akımları içerisinde en güçsüz akım olarak nitelendirilebilir.” (Tunaya1996:95) Bu güçsüz parti akımı Osmanlıdan yeni yeni oluşmaya başlayan sosyalist düşünceden kaynaklanmaktadır.

Osmanlı Sosyalist Fırkasının, İştirak dergisinde yayınlanan parti beyannamesi ve programı; partinin liberal bir parti tüzük ve programı olduğunu ve siyasette bu şekilde bir yol izleyeceğini belirtmektedir. Programdaki taleplerin çoğu özgür bir

seçim ortamı ve özgür bir devlet rejiminin oluşması gibi daha ortada olan taleplerdir. İşçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve vergi reformu gibi isteklerin de yer aldığı Parti Programında Solcuların talepleri de vardı. Sosyalist politikardan çok can ve mal özgürlüğü, liberal ve hukuk özgürlüğü , basın özgürlüğü gibi ;Gazeteci Ahmet Samimin de öldürülmesi olaylarından sonra İttihat ve Terakkinin halkta uyguladığı şiddet ve baskıdan yola çıkarak liberal taleplere ağırlık vermiştir. (Tekin,2002:174) Parti programı içinde dinsel referansların oluşu, Türk toplumuyla o döneme kadar bir kopma yaşamayan sol- sosyalist görüşün dinle bir sorununun olmadığını en büyük kanıtıdır. Osmanlı siyasal hayatında var olabilmek için sarılan bu din vurgusunun sosyalist partilerde de görüldüğünü söylemek yanlış olmaz. (Tekin,2002:174)

Parti programlarında anlatılmaya çalışılan, sosyalizmin İslam'ın yasalarıyla zıtlaşmadığı sosyalistlerin de İslamcı düşüncede olduğu gibi, halkla kopmamak için din vurgusuna çokça sarıldığı görülmektedir. (Tekin,2002:174)

Osmanlı Sosyalist Fırkasının kurulmasıyla eş zamanlı olarak, Meclisi Mebusan'da bir sosyalist grup oluşmuştur ama bunun partiyle bir ilgisi olmayıp, özellikle Ermeni mebuslar tarafından oluşturulan bir gruptur. Bu mebuslar Ermeni ihtilalci komitelerine bağlıydılar. Gerçekten de Ermeni ihtilalci komiteleri olan Hınçak ve Taşnak Sütyan'un ideolojik temellerinde Marksist-sosyalist esaslar mevcuttur. Günümüzde bu örgüt Ermeni Devrimci Federasyonu olarak faaliyetine devam etmektedir.(Açikkaya,2009:17)

Osmanlı parlamentosundaki Ermeni mebuslarla Ermeni komiteleri arasındaki ilişki, Bulgar mebuslarla Bulgar komiteleri arasında da geçerliydi. Bulgar komiteleri de tıpkı Ermeni komiteleri gibi ihtilalci-sosyalist sevdalıydı. 20. yy başında "*Bulgar Sosyal Demokrat İşçi Partisi*" Enternasyonale katılmış ve Türkiye'nin Avrupa topraklarında sosyalist faaliyetlere başlamıştı. Kısa bir süre sonra Taşnak Sütun Ermeni İhtilalci Partisi de Marksist bir program kabul edip II. Enternasyonale katılmıştır.(Açikkaya,2009:17)

Bu dönemde yürütülen gayr-i Müslim kaynaklı sol hareketlerin en belirgin özelliği, devletin bekası, halkların kardeşliği türünden bir amaç taşımamaları ve solculuk felsefesine yakışmayan bir bencillikle "sosyalizmi" başka yönden kötü amaçlar için kullanılan bir araç olarak ele almışlardır. Böyle bir ortamda o gün Türk

sosyalist liderlerinin tüm çağrı, ısrar ve teşviklerine karşın Ermeni ve Bulgar mebuslar kendi idealini bırakıp da Osmanlı Sosyalist Fırkası'yla işbirliğine gitmemişler.(Açikkaya,2009:17)

“Osmanlı Sosyalist Fırkası” İttihad ve Terakki'nin 1913'de Mahmut Şevket Paşa suikastını bahane ederek tüm muhalif liderleri Sinop'a sürgün etmesinden sonra hukuken olmasa da fiilen kapanmıştır. Türk siyasi hayatına yaptığı en dikkate değer katkı, siyasi literatüre “sosyalizm” kavramını sokmuş olması ve özellikle İslam ve sosyalist bir sentezin savunulduğu bu görüşün siyasete farklı bir yönden katkı sağlaması olmuştur.

Osmanlı Sosyalist Fırkası teşkilatlanamamış, seçimlere katılamamış ve dolayısıyla parlamentoda temsil olunmamıştır. Enternasyonalizmin süratle geliştiği bir dönemde kurulmuş olmasına karşın, uluslararası sosyalist hareketle de güçlü bir bağ kurabilmiş değildir. (Açikkaya,2009:17) Buradaki sosyalist inanış daha yerel düzeyde ve evrensel çıkarların çok dışındadır. Daha milli diyebileceğimiz bir sosyalist anlayış vardır. Bunun iki istisnası, Hüseyin Hilmi'nin Fransız Sosyalist Partisi'nin efsanevi başkanı Jean Jaures ile mektuplaşması ve onunla Paris'te görüşmesi ile partinin Paris şubesinin faaliyetleridir.

Kurucusunun Dr. Refik Nevzad olduğu Paris şubesinin programı, parti merkezi programına kıyasla çok daha detaylı ve açık bir dille Marksist esaslara dayanan bir programdır. Paris'teki bu yapı da aslında son derece cılız ve halktan kopuktu, faaliyetleri entelektüel bir çabadan ileri gitmiyordu. Belki de bu halktan kopukluğu ortadan kaldırmak için, Osmanlı Sosyalist Fırkası halkla sosyalist söylem arasındaki boşluğu doldurabilmek adına sol bir akımda görülmesi pek alışık olunmayan bir tutumu, yani İslamiyet'le uyumlu olma tutumunu benimsemiştir. Hüseyin Hilmi çevresi sonuna kadar Müslümanlarca kutsal sayılanlara karşı saygılı bir tavır takınmıştır. İştirak'in değişik sayılarında Ramazan ve bayram tebrikleri yer almıştır. İslamiyet'le uyumlu görünmeye daha önemli birer gösterge olarak parti beyannamesinin başında zekata gönderme yapılması ve Hüseyin Hilmi'nin İştirak'te çıkan yegane yazısında sosyalist esasların birçok ayet ve hadisle tasdik olduğunu savunması dönemin sosyalist anlayışlarının içindeki vurgusunu ortaya çıkarmak açısından önem taşımaktadır. (Tunçay,1967:31-32)

3.2.2. Türkiye sosyalist fırkası

Hüseyin Hilmi Bey, tutuklanıp Sinop sürgününe gönderilmesinden sonra 6 yıllık bir durağan sürece giren sosyalist hareket Şubat 1919'da Türkiye Sosyalist Fırkasını kurmuştur. (Tunçay,1991:38). TSP'nin parti programında; sosyalizmin eşitsizlik ve adaletsizlikten kurtulmak için tek çözüm olduğu ve üretim araçlarının devlet kontrolünde olmasını sağlayarak uluslararası sosyalist örgütlenmeleriyle birlikte yeni bir dünya düzenine doğru hareket etmek olarak açıklanmıştır(Tekin,2002:175)

Parti şanını, 1920 yılının bahar ayında başlattığı Debbaghane, Tersane ve Tramvay grevleri ve buna öncülük eden Hüseyin Hilmi Bey ile yakalamıştır. Bu grevlerin işçilerin lehine sonuçlanması partiyi ve Hilmi beyi ilgi odağı haline getirip katılımı arttırmıştır. Hilmi Bey'in prestiji 1921 yılında 1 Mayıs törenleri bayramlaşması sonrasında parti reisi olarak sadrazam tarafından kabul edilmesiyle artmıştır.(Tunçay,1991:40)

3.3.Milli Mücadele Dönemi İstanbul'unda Sol Hareketler

Birinci Dünya Savaşı yıllarında devletin iç siyasi çekişmelere tahammülü davrandığı söylenemez, vatanın bütünlüğü tehlike altında iken bu dönemde oluşan sol faaliyetler genellikle dikkate alınmamış ve sindirilmeye çalışılmıştır. Muhalefet zaten fiilen İttihat ve Terakki iktidarı tarafından sindirilmiş olsa da, bununla yetinilmemiş ve çıkarılan çeşitli kararnemelerle hem cemiyetlerin çalışma alanları daraltılmış hem de yenilerinin kurulması önlenmişti. (Sülker,1965:9)

Ülkedeki sosyal gelişme ve işçi hareketi durmuş, Savaşın getirdiği yokluklar ve yılgınlık karşısında sosyalizm düşüncesi de anlamını yitirmiş, kendisiyle ilgilenen taraftar pek bulamaz olmuş ve 1. Dünya Savaşının kaybedilmesiyle birlikte İttihat ve Terakki iktidarı da devrilmiş olmuştur. Bu ortamda bir dizi sosyalist parti de kuruldu. Bunlardan çoğu fırka adı taşımalarına karşın, gayri-siyasi karakterli sendika niteliğinde çıkar grupları idi. Türkiye İşçi Sosyalist Fırkası, Müstakil Sosyalist Fırkası, Amele Fırkası ve Müstakil Amele Fırkası'nın adlarını bu kategori içinde saymak mümkündür.(Açıkkaya,2009:20)

Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası, Anadolu topraklarında sol hareket için bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Dünden bugüne Anadolu'da görülen sol/komünist geleneğin kökleri bu Fırkaya dayanmaktadır. Evrensel anlamıyla

birlikte bakıldığında Türkiye ve Dünya üzerinde kabul görmüş bir Komünist anlayışa sahiptir. (Açıkkaya,2009:20) Bu anlayış neticesinde Komintern geleneğine bağlı olması da esastır.

Kurucularından Ethem Nejat, 1921 yılında Karadeniz’de öldürülen komünistler içinde ve Mustafa Suphi’nin yanındaydı. Bir diğer kurucusu Dr. Şefik Hüsnü, ölümüne (1959) kadar kırk yıl boyunca büyük bölümü yeraltında ve illegal olarak geçecek Türkiye’deki komünist hareketin önderi olacaktı. (Açıkkaya,2009:20).

3.4.Milli Mücadele Döneminde Sovyetlere ve Sol Hareketlere Karşı Tutum

Anadolu solculuğunu doğru anlamak, Milli Mücadele yıllarındaki Anadolu’nun içinde olduğu durumu doğru okumakla başlar. Türkiye ölüm kalım mücadelesini verirken, hemen yanı başında kendisinininkine benzer bir deneyim geçirmekte olan Sovyet Rusya’yı buldu. En önemli benzerlikleri düşmanlarının ortak oluşuydu. Ortak düşmanın varlığı, iki yeni yönetimi, yani Moskova’daki komünist ve Ankara’daki Kemalist yönetimleri birbirine yakınlığa taşıdı. Gerek Milli Mücadele yıllarında Anadolu’da gelişen sol akımların, gerekse Komintern’in Türkiye’deki akredite örgütü olan TKP’nin II. Dünya Savaşı sonuna değin yazgısı üzerinde iki ülke arasında devlet düzeyinde gelişen bu yakınlık ve anlayış belirleyici olmuştur. (Açıkkaya,2009:32)

Yakınlaşmanın ilk işaretleri daha 1919’da kendini göstermeye başlamıştı. Mustafa Kemal 23 Temmuz 1919 Erzurum Kongresinde verdiği Nutuk’ta “vaziyet-i umumiye” açıklarken, Rusya’nın Türkiye’nin durumuna benzerliğine, yani işgale uğraması noktasına değinmiş buna ilave olarak da Rus milletinin bağımsızlığını korumak için nasıl top yekün mücadeleye giriştiğinin altını çizmişti. Mustafa Kemal bir anlamda örnek de göstermiş oluyordu, bizim milletimiz de bu yolla istiklalini temin edebilir demeye getiriyor, izlenmesi gereken yol haritasının ipucunu vermiş oluyordu. (Atatürk,1967:929)

Mustafa Kemal Lenin’e bir mektup yazarak Ankara hükümetinin Misakı Milli’ye dayanan politikasını açıklamış ve Ankara ile Moskova arasında emperyalizme karşı bir ittifak kurulmasını önermişti. Mustafa Kemal’in ittifak önerisine olumlu yahut negatif bir mukabil verilmeyen bu mektubun önemi, Sovyet hükümetinin T.B.M.M. Hükümetini resmen tanımış olmasıdır. Artık Ankara ile

Moskova resmen ve doğrudan temasa geçmiş bulunmakla birlikte ayrıca Türk-Sovyet ilişkilerinin hazırlık aşaması neredeyse tamamlamıştır. Artık ikili devlet ilişkilerinde somut adımların atıldığı süreç başlamış bulunmaktadır. (Cebesoy,1955:78-79)

Bununla birlikte gerek Moskova gerekse Ankara açısından bu ilişkiyi yürütmenin çeşitli zorlukları olmuştur. Sovyetler için başlıca soru işareti Anadolu'daki milli harekete ne derece güvenilebileceği meselesiydi. Bu sorunun da iki yönü mevcuttu: Birincisi Milli Mücadelenin başarılı olacağına garanti yoktu. İkinci olarak hareketin başarılı olması durumunda, gerçekte komünist ideolojiyi benimsememiş ve Moskova'nın kontrolünde olmayan Mustafa Kemal'in Batıyla uzlaşması ve Sovyetlerden uzaklaşması kuşkusuydu.(Açikkaya,2009:32)

Ankara'daki milli hükümetin Sovyetlerle muhtaç olduğu bu ilişkiyi sürdürmesinde yaşadığı zorluklardan birisi Ermeni meselesi olmuştur. Ancak Kazım Karabekir komutasındaki Türk ordusunun 1920 Eylülünde güç kullanarak Ermenileri dize getirmesi ile birlikte, konu kendiliğinden kapanmış ve 1920 yazında Ermeni meselesi konusundaki ihtilaf yüzünden imzalanamayan Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması 16 Mart 1921'de imzalanabilmiştir. Sovyetlerle dost kalabilmek ve hayati önemi olan yardımı alabilmek için Ermeni meselesi dışında Ankara'nın üstesinden gelmesi gereken bir diğer sorun, Anadolu'daki sol akımlarla ilişkisini nasıl yöneteceği konusu olmuştur.(Açikkaya,2009:32)

Mecliste üç grubun etkili olduğunu, Mustafa Kemal Paşa'nın hayranı ve etkisindeki İstiklal grubu ile başında Vehbi Hoca, Şair Akif, Ali Şükrü ve Çolak Selahattin'in bulunduğu muhafazakarlar dışında kalan üçüncü önemli grubun Tokat mebusu Nazım Bey, Mehmet Şükrü ve Şeyh Servet öncülüğündeki komünizm taraftarı grup olduğunu belirtmektedir. Yani Milli Mücadele Anadolu'sunda meclis dışında örgütlü siyaset yapan sol gruplar olduğu gibi, bizzat meclisin de bir kanadı bunlardan oluşmaktaydı.(Tunçay,1978:152- 153)

Milli Mücadele dönemi Anadolu Sol'u ne ölçüde kontrol altına konusu çok tartışmaya açıktır. Çünkü o günlerde Çerkez Ethem ve en azından onun kontrolündeki Yeşil Ordu'nun çok daha profesyonel bir sol örgüt olan "*Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası*" (THİF) ile birleşmesinden bahsedilmektedir.(Açikkaya,2009:32) 1921 yılı başındaki bu solu susturma dalgası Yeşilordu'dan THİF'ye, hatta en

dramatik biçimde yurda giriş yapmak isteyen Mustafa Suphi ve arkadaşlarına kadar uzandı. Sonuçta kısa bir süre içinde yer altı faaliyeti müstesna olmakla Anadolu'dan sol silindi. Solun sahneden çekildiği bir ortamda onu kontrol altına almak amacıyla kurulmuş olan resmi TKF'yi anmaya bile gerek yoktur, geride hiçbir iz bırakmadan yok olup gitmiştir.

Milli Mütareke döneminde Ankara yönetiminin sol akımlara karşı sertleşmesinin nedenleri şöyle sıralanabilir:

1.) Milli Mücadelenin lider kadrosu ve Mustafa Kemal için konu bir “vatani kurtarma” konusuydu, bunun ötesinde her şey bu uğurda kullanılan bir argüman olabilirdi. Bu dönemde sol faaliyetlere belli ölçüde izin verilmesi tamamen Sovyetler ile ilişkilerin düzenlenmesinden kaynaklanmaktadır. Kaldı ki sola karşı herhangi bir sempati beslenmemiştir. Özellikle TBMM hükümetinin Londra Konferansına gittikten sonra batılı devletle ilişkilerinin iyi tutmak ve bir Sovyet/sol tehditinin Anadolu'da olmayacağını teminatını vermek için solu ezmekten ve bastırmaktan hiç geri durmamıştır. Sol bu dönemde Mustafa Kemal ve çevresince yalnızca dünya ile iyi ilişkiler kurmak için gösterilen bir kukla olmuştur. (Açıkkaya,2009:30)

2.) Sol'un ezilmesinin bir diğer nedeni olarak Sovyetlerin tutumunu göstermek yanlış olmaz. THİF kadrosunda olan Nazım Beyin Sovyet elçisi Aralov'la irtibata geçerek Temmuz 1922'deki Hükümet oylamasında 120 oy bularak Rus yanlısı bir kabine oluşturabileceğini kendisine bildirmesi ve bunun için Sovyet desteği talep etmesi Ankara Hükümetince tepkiyle karşılanmış nitekim THİF tekrardan kapatılmıştır. (Açıkkaya,2009:30)

Duverger, Türkiye'deki tek parti uygulamasını incelerken; Almanya, İtalya ve Sovyetler 'deki totaliter nitelikteki tek parti rejimlerinden farklı olduğunu belirtmektedir. Diğer ülkelerde görülen totaliter rejimlerin çok daha baskın ve kanlı olduğunu vurgulayan Duverger, Türkiye'nin bu denli bir katı politika klasmanında olmadığını vurgulamıştır. Milli Mücadele döneminde görülen tutum Türkiye'de Sol Hareketin baştan itibaren devletle barışmadığı ve kopma gösterdiğinin, ayrıca halk nazarındaki etkisinin hiçbir zaman beklediği ölçüde olmadığını ve halkın bu talepleri

benimsememesinin devletçi bir bakış açısının sola nasıl yansıdığını görmekteyiz. (Açikkaya,2009:30)

3.5.Mustafa Kemal'in Komünizme Bakışı

1920 yılından itibaren Atatürk ile Lenin arasında geçen diyaloglar ve devletlerin çıkar dostluğu tanımından sonra Türkiye'nin Sovyetlerle arasındaki ilişkilerin iyileşmesine ve buna bağlı olarak da "sol" ideolojiye sempati beslenmesine yol açmıştır. (Aslan: 2016:173) Daha sonra özellikle Sovyetler ile ilişkilerin bozulması ve NATO üyeliği gibi hadiseler Türkiye' de solu; devletin, buna bağlı olarak halkın, gözünden düşüren önemli olaylardan birisidir. Bunların dışında ise Atatürk'ün milli mücadele ve cumhuriyet dönemlerinde komünizm hakkında söyledikleri Türkiye'de sol hareketin evrimi konusunda önemli bir olaydır. Mustafa Kemal'in Komünizm hakkında söylediği birçok söz vardır. Türkiyeli Komünist hareket, Mustafa Kemal'in bu demeçlerine ya denk gelmemiş, ya da bunları görmezden gelmiştir.

Mustafa Kemal çağa göre aydın, ileri görüşlü, Anti emperyalist, laik bir insandı. Özellikle 70'li yıllarda baş gösterecek olan Komünist ve Kemalist ayrışması buraların iyi tahlil edilmemesinden kaynaklanmaktadır. Atatürk'ü yalnızca ileri, Anti Emperyalist Çağdaş ve Aydın görüyor olmak onun Milliyetçi, Devletçi ve gerektiğinde solu bastırmaktan geri kalmayacak bir lider olduğunun gerçeğini değiştirmemektedir.(Açikkaya,2009:22)

Atatürk'ün 20 Ocak 1921 yılında Mecliste komünizm ile mücadelesini anlamak için söyledikleri önemlidir;

*“Efendiler, iki **çeşit önlem** olabilirdi. Birisi; doğrudan doğruya Komünizm diyenin başını ezmek diğeri, Sovyetlerden gelen **her kişiyi** derhal denizden geldiyse vapurdan çıkarmamak, karadan geldiyse sınırın dışına defetmek gibi zorlayıcı, şiddetli, kırıncı önlem kullanmak. Bu tedbirleri tatbik etmekte iki önemli noktadan faydasızlık görülmüştür.”* (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri:21)

“6 Şubat 1921'de, Komünizm kitlesel bir olaydır. ülkenin durumu, memleketin toplumsal şartları, dini ve de milli geleneklerinin kuvvetli, Sovyetlerdeki komünizmin uygulamasına uygun olmadığı fikrini onaylar bir niteliktedir”
“2 Kasım 1922'de, Özellikle unutulmamalı ki, bu idare tarzı, bir Sovyet sistemi değildir. Biz ne Sovyetiz ne de komünist; ikisi de olamayız. Çünkü biz milliyetçi bununla birlikte dindar hürmetkârız. Özetle, bizim ülkemiz tam ifadeyle demokrat bir ülkedir ve söylemlerimizde bu hükümet halk hükümeti olarak ifade edilir” (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri:94-95)

Atatürk, komünizm meselesine tamamen stratejik yaklaşmıştır. Anadolu’da ortaya çıkan sol hareketleri engellemek uğruna gizli ya da aleni olarak elinden geleni yapmış ve ülkedeki sol/ komünist hareketleri elinde tutmak uğruna Komünist Partiyi kurduğunu, böylece Sovyetlere bir jest yapmıştır. Bu stratejik hamle ülke şartlarında oldukça akıllıca bir hamledir. Çünkü memleketin bulunduğu durum; yoksulluk ve savaş tehlikesi altındaydı. Batılı Devletler, Rusların da en önde gelen düşmanıydı. Bundandır ki Türkiye ve Sovyet Rusya’sı arasında doğal bir bağlaşıklık oluşmuştur. Bu durum ideojilerden bağımsız olarak, o dönemde Atatürk’ün fazla akıllıca bir hamlesiydi. Bu hamle komünistlerin uzun seneler yanlış istidlaller yapmasına ve aldanmasına sebep olmuştur. (Açıkkaya,2009:27)

Türk-Sovyet ilişkilerinin, inişli-çıkışlı bir seyirde izlendiği 1930 yılından itibaren Türkiye’de sol hareketlere karşı sert bir tutum izlenmeye başlandı.1925 senesinden itibaren özellikle de Mustafa Kemal’e 1926 yılında düzenlenen İzmir Suikastı sonrasında Yalnızca sola değil her türlü muhalefete karşı ödün verilmeksizin bir yaklaşımın olduğunu belirtmek gerekir.(Aslan,2016:7)

Rusya'daki Komünizmi ve Lenin Hükümetini yakından seyreden Mustafa Kemal, 1932 ‘de Douglas MacArthur ile olan bir konuşmada komünizmle alakalı düşüncelerini şöyle dile getirmiştir :

“Bugün Avrupa'nın doğusunda bütün uygarlıkları ve hatta bütün insanlığa gözdağı veren yeni bir güç ortaya çıkmıştır. Avrupa'da çıkacak bir savaşın kazananı ne İngiltere, ne Fransa, ne de Almanya'dır.Yalnızca Sovyetlerdir. Bolşevik'in yakın komşusu ve bu ülkeyle en çok savaşmış ulus olarak biz Türkler, orada gelişen olayları yakından takip ediyor ve tehlikeyi net olarak görüyoruz. Uyanan Doğu uluslarının düşünce yapılarını mükemmel istismar eden, onların milli tutkularını okşayan ve kinleri kışkırtmasını bilen bolşevikler, sadece Avrupa'yı değil, Asya'yı da tehdit eden başlıca güç haline gelmişlerdir”. (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, : 94-95)

21 Haziran 1935'te, *“Türkiye’de hiç bir zaman Bolşeviklik olmayacaktır. Çünkü, Türk Devleti'nin öncelikli görevi halka özgürlük ve mutluluk verme, askerlerimize olduğunca , sivil halkımıza da iyi bakmaktır”.* Diye ifade ettiği görüşlerinin içerisinde kesinlikle bir komünist argüman yoktur. Özellikle 1960’lı yıllarda ortaya çıkan MDD savunucuları Atatürk’ü bu yönlerini görmeyerek onu sol kisvesi altına sokmaya çalışmışlardır. (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, : 94-95)

Komünizm ideolojisini sakıncalı ve emniyetsiz görüşünü Atatürk çeşitli biçimlerde farklı mekan ve zamanlarda açıklamıştır.Amerikalı General Harbord' a

Sivas Kongresi ardından verilen 27 Eylül 1919 tarihli muhtıradan Mustafa Kemal , Milli Harekat'ın ehemmiyetini ifade etmiş ve komünizmle alakalı fikirlerini açıklamıştır. (Tunçay,1967:78)

Mustafa Kemal ve Milli mücadelenin diğer aktörleri kesinlikle bir komünist değildi. Türkiye’de Komünist hareketi yıllarca çıkmaza sokan bu yönelim Mustafa Kemal’in kendi isteğiyle Komünist parti kurdurduğunu ve bu sayede Komünizme hep ışık yaktığını Türkiyeli Komünistler tarafından çok inanılmıştı. Bu dönemdeki M.K ve arkadaşlarının Tutum ve politikalarının dönemin Anadolu solunun çizgisiyle “anti-empyralist olmak” gibi ortak yanlarının bulunması aldatıcı olmamalıdır. M.K. kendi kontrolünde olmayan, hakim olamadığı hareket ve ideolojilere karşı çok katı bir liderdi. Çok partili hayata geçme denemeleri buna örnek gösterilebilir. Ve bu zamanda Anadolu’da solculuk yapanların ekseriyetinin eski İttihatçılardan oluşması kendisini fazlasıyla huzursuz etmiştir.(Selek,1963:217-218)Mustafa Kemal’in Buradaki görüşlerinden hareketler aslında Anadolu coğrafyasında ve yeni kurulacak bir devletin içinde sol tutumların ne şekilde olacağı ve nasıl görüleceğine dair ipuçları verilmiştir. Atatürk’ten sonraki dönemde dahi devletin sola bakış açısı hep aynı olacak ,özellikle 1960 darbesinden sonra devlet-millet bütünleşmesi ve bunların el ele olan işbirliğinden kaynaklı bir devrim, 71 darbesi ile sekteye, 80 ihtilali ile darbeye uğramıştır.(Açıkkaya,2009:20-30)

3.6.Tek Parti İktidarında Kurulan Sol Partiler

1908 öncesindeki Osmanlı devletinin sembolize feodal sistem İslamcılıkla kendini kanıtlamıştır. Ekonomik temelini zayıflamasıyla da varlığı tehlikeye düşen İmparatorluğu muhafaza etme arzusuyla, bizim olan Hıristiyan milletlerden bizim olması gereken Müslüman milletlere doğru bir kaydırma planlandığında da, bu İslâmcı yöneliş II. Abdülhamit’deki gibi bir Pan-İslâmizm'e evrilmişti. (Tunçay,1978:372)

1908-1925 yılları arasında siyasal iktidarı değiştiren Türk burjuvazisinin doğal ideolojisi, milliyetçiliktir(Türkçülük).Turancılık fikri bu yıllar arasında etkisini daha çok göstermiş ve halk tarafından da güç bulmuş ve desteklenmiştir. Bağımsızlığın ilân edilmesinden ardından imparatorluğun bekası, Türk vatanseverlerinin milli duygularını yüceltmiş, Rum Ermeni, Bulgar gibi azınlıklarla bir bakıma federatif yapı içinde geçinmeleri problem teşkil eder bir durum olmadığı

için sadece ulusçuluk terimini sadece bir millete bağlamayarak, azınlıkları da bir bakış açısında birleştirmek gereksinimi hissetmiştir. Balkan savaşlarında milliyetçilik akımlarının etkisiyle bir bir ayrılan azınlıklar milliyetçi Türklerin şovenist tutumlarını ve Turan sempatanlığını arttırmış saf ve yalın bir Pantürkizm düşüncesinin kapısını aralamıştır.(Tunçay,1978:372)

Kurtuluş Savaşı zamanında ise, Milliyetçiler, Turan sevdasının bir hayal olduğunu kabullenip vatan toprakları boyutunda Misak-ı Milli ile sınırlanan bir milliyetçilik anlayışı benimsediler. 1908-1925 yıllarında oluşan Türk solculuğu Türk proletaryasının doğal ideolojisi olma şansına erişmiştir Ancak, Türk proletaryası olarak belirtilebilecek kesimler, o zamanlarda , gerçekleştirilmesi mümkün bir sosyalist programın toplumsal tabanı olacak nitelikte ve genişlikte olmamıştır.

Tek Partili ülkelerde görülen ortak özelliklerden olan baskıcı yönetim ve muhalif seslere izin verilmemesi gibi uygulamalar 20. Yy başlarında özellikle 1. Dünya savaşından sonra bir furya gibi bütün ülkelerde varlığını göstermiştir. Otoriter monarşi yönetimlerinden, demokrasiye evrilen ülkeler bu süreci sancılı atlattır. Bu yönetimlerde devlet işleyişi partinin elindedir. Parti il başkanları vali, ilçe başkanları kaymakam, parti üyeleri de memuriyet görevlerinde bulunurlar. Bir nevi öncü bir parti devleti gibi görülebilir. Ancak bu sistemde, parti ile hükümet arasında bir ayırımın varlığından söz edilmemektedir.(Karatepe,2011:11)

Sol ideolojiyi de kendisine ve ülke rejimine karşı tehdit olarak görmekte olan CHP bu yıllarda sınıfsız bir iktidar ve millet hedefindeydi. Özellikle Sovyet Devriminin ve ülke yönetiminde katkısı bulunan ittihatçıların sola karşı takınılan bu tavırda etkisi büyüktür. Solun Türkiye’de var olamama sebepleri her ne kadar devlet politikası haline gelse de bu süreçte Türkiye’de sol hareketin üzerinde yükselebileceği kuvvetli bir sınıfsal tabanın ve geleneğin olmayışı da önemli bir sebeptir. Solu ideolojinin kendini açıklamasına pek fazla izin ve olanak verilmemiştir. Farklı partiler kurulsada ömürleri oldukça kısa sürmüştür. (Can/Erdinç,1996:1198)

Mustafa Suphi, TKP’ye başkanlık ettiği dönemlerden önce Ankara ve İstanbul’da komünist teşkilatlanmaları daha çok illegal özellik taşımaktadır. Mustafa Suphinin öncülük ettiği TKP hareketi bu illegaliteyi legaliteye çıkarmıştır. 22 Eylül 1919 yılında “sırasıyla Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası” Türkiye Halk

İştirakiyun Fırkası son olarak da Türkiye Komünist Partisi kurulmuştur. Eski bir milliyetçi olan Mustafa Suphi'yi başkan seçen Komünistler bütün sol örgütlerin içerisinde olduğu TKP'yi ise 10 Eylül'de kurmuşlardır. (Can/Erdoğan,1996:1199-1200)

Ali Fuat Paşa anılarında belirttiği üzere Mustafa Suphi'nin Türkiye'ye III. Enternasyonal'in komünist elçisine benzer biçimde gibi girmek istediğini belirtir. Ancak 28 Ocak 1921 gecesini Mustafa Suphi ve yanındaki 15 yoldaşı Trabzon'dan denize açıldıkları sırada onlara yetişen "Yahya Kahya" isimli bir çete lideri ve adamları tarafından öldürüldüler. Bu yaşanan olaydan sonra Komünist kaynaklar, olayın faili olarak "Kazım Karabekir" i görürler. Kazım Karabekir'in tek başına böyle bir hareket yapmış olduğu hala muammadır. İncelenen başka kaynaklarda da bu işin bizzat M. Kemal'in emriyle olduğunu söylenmektedir. Aynı zamanda Murat Bardakçı'nın Enver Paşa'nın anılarını kaleme aldığı kitapta da bu cinayeti Enver Paşa'nın yaptığı öne sürülür. Eğer siyasi suikast kişisel bir tutum sonucu gerçekleşmemişse ve işin içinde gerçekten Ankara ve Mustafa Kemal'in parmağı varsa, bunun büyük sorumluluk taşıdığını ve iyi altından kalkıldığını belirtmek gerekmektedir. Çünkü önce Anadolu'da düzenlenen aleyhte gösterilerle komünistler Rusya'ya dönmeye ikna edilmişler, sonra da cinayet dönüş yolunda işlenmişti. Böylece Ankara'nın sorumluluğu ortadan kalkmış oluyordu. Aslında bu olayın sonucu, sebepten daha önemlidir. Sonuçta Sovyetler bir anlamda kendi adamları sayılmalarında hiçbir abartı olmayan Mustafa Suphi ve arkadaşlarının katline karşı devlet düzeyinde Ankara'yı zora sokacak ciddi bir tepki göstermemiştir. Ankara-Moskova hattında TKP konusu bağlamında bu olay bir milat olmuştur ve Moskova sonraki zamanlarda da Ankara'nın TKP'ye dönük uygulamalarına karşı çok farklı bir tepki göstermemeyi adet edinmiştir. Buradaki en önemli tutum Mustafa Suphi'nin öldürülmesine Sovyetlerden gelecek büyük tepkinin gelmemesi adeta bu önderin feda edilmesi göz yummalarıydı. Türkiye'nin vermiş olduğu Emperyalist mücadele SSCB'yi Mustafa Suphi'nin katline susmayı gerektirmiştir.(Tunçay,1967:134)

1921-23 yılları arasında TKP'ye karşı başlatılan cadı avının asıl kaynağı Hükümet ve Sovyetler arasında olan resmi ilişkilerin bozulup düzelmesi ve muhalefetsizleştirme atakları olmuştur. Dönem dönem yumuşama ve baskı politikalarına maruz kalan TKP 1920'li yıllardan itibaren radikal bir hareketin içinde

yerini almıştır.

3.7.Cumhuriyet'in Kuruluşuyla birlikte oluşan Sol Faaliyetler

Sosyalizm, var olan düzenin iyi olduğunu kabul etmeyen, bundan daha iyisinin mümkün olduğunu savunan bir ideolojidir. Dolayısıyla var olan düzene karşı ciddi bir muhalefeti vardır. Bunun içinde komünizm “devrimci” olarak, sol yelpazenin de en radikal çizgisini oluşturur. Böyle olunca, demokratik bir kültür ve siyasi geleneğe sahip olmayan ülkelerde solun ve özellikle komünizmin var olması, kabul edilmesi kolay değildir bu kadar baskıcı olmayan hükümetlerin bile sola karşı tutumu çok zaman şiddet olmuştur.

Solun Türkiye siyasetinde gelişimi için “Yeraltı” örgütlenmesi ilk çare olarak görülmüştür.. Ama somut durumlara daha yakından baktığımızda bunun da pek yeterli bir korunma olmadığı görünüyor. Böyle toplumlarda komünist olmayı seçenlerin sayısı bir hayli az olduğu için düzenin onları her zaman sıkı bir denetim altında tutması görece kolay oluyor. (Belge,2007:29)

Türkiye’deki Marksist-Leninist ideolojinin taşıyıcısı, devrimci hareketin gizli siyasi örgütü Türkiye Komünist Partisi (TKP)’dir. Komintern’e bağlı olarak kurulmuş olup, Moskova temelinde Türkiye’de siyaset yapmayı amaç edinmiş bir partidir. Bir anlamda uluslararası komünist hareketin Türkiye’deki bayisi niteliğinde olan örgütüdür. Yer yer legal alana uzanmaya çalışsa da, devrimci doğası gereği ve o günkü şartlar altında bir yeraltı teşkilatı karakteri taşımıştır. Üç damardan beslenerek yaşam bulmuştur. Bunlardan ilki İstanbul’daki *TİÇSF ve Aydınlik Dergisi* çevresi, ikincisi ise Milli Mücadele Anadolu’sunda gelişen *Yeşil Ordu’nun* ve Meclisteki Halk zümresinin bir kanadı ile THİF’ dir, TKP’nin beslendiği üçüncü oluşum ise Rusya’daki Türk komünistleri ve onların örgütlenmesidir. (Belge,2007:30)

Buna rağmen Sovyetlere bakılırsa Türkiye’de Kemalist iktidarın alternatifi devrimci bir sol değil, tam aksine Kemalist çizginin yanında “sol” olarak kalacağı tutucu bir sağ idi. Bu nedenle Sovyetler, Türkiye komünistlerine daima Kemalist iktidarla iyi geçinmeyi söylemiştir. Yani bir nevi sol Türkiye’de kaderine teslim edilmiştir. TKP tersane ve fabrikalardan halkevlerine ve üniversite gençliğine ve orduya varıncaya kadar birçok kurum, kuruluş ve kesime sızmaya çalışmıştır. Buralara bir sızma eğilimi göstererek yasal derneklere, yasal siyasi partilere hatta anayasal kurumlara girerek bu yapıları kendi hedefleri doğrultusunda kullanmak

istemişti. (Belge,2007:38)

Partinin bir numaralı ismi Şefik Hüsnü Değmer'in evinde 15 Aralık 1946'da Örfi İdare (Sıkıyönetim) Komutanlığı tarafından yapılan aramada Moskova'ya yollanmış bir faaliyet raporunun bazı bölümleri ele geçirilmiştir. Şefik Hüsnü'nün bu raporunun ele geçirilmesi yeni bir Anti Komünist avının ve tutuklama dalgasının başlangıcı olmuştur. Oysa tam da bu sırada TKP, Türkiye'nin tek parti yönetiminden çok partili sisteme geçiş döneminin sunduğu tutumla legal partileşme havası yaratmıştı. (Belge,2007:38)

Milli Mücadele döneminden beri ilk defa "Sosyalist" adı taşıyan legal bir parti Esat Adil Müstecaplıoğlu tarafından 14 Mayıs 1946'da TKP gibi Komintern'e bağlı olmayan "*Türkiye Sosyalist Partisi*" kurulmuştur. Harekete katılanlar içerisinde, TKP'ye yakın durmuş ama çeşitli nedenlerle tam içinde yer almak istemeyenler de vardı. Parti çok geçmeden yarım yıl içinde kapatıldı.Şefik Hüsnü Değmer tarafından kurulan 20 Haziran 1946'da siyasete başlayan başka bir parti de "*Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi*" dir.

TKP 27 Mayıs'tan önce bir ağır darbeyi de 1951/1952 yıllarında başlatılan tutuklamalar ile aldı, Parti bu tarihten sonra 1960'a kadar kendi kabuğuna çekilerek sessizlik dönemine girmiştir. 1950'de CHP iktidarının düşmesiyle birlikte eski Koşulların değişeceğini düşünen Esat Adil partiyi yeniden açtı. Ama iktidara "demokrasi mücadelesi" vererek gelen Demokrat Parti'nin, aslında ondan çok da farklı olmadığı görüldü. "Sosyalist Parti" 1952'de bir daha kapatıldı. Esat Adil'in bundan sonra bir daha böyle bir girişimi olmamıştır.

Vatan Partisi'nin de bu süredeki girişimlerine değinmek gerekir. 1954 yılında 'Türkiye'nin en eski sosyalistlerinden olan' ve kendisini Şefik Hüsnü'yle aynı kategoride değerlendiren' Hikmet Kıvılcımlı' tarafından kurulan Vatan Partisinin, komünist avının yürütüldüğü 1950'li senelerde çok fazla yara almadan 27 Mayıs 1960 sabahı açık bulunan partiler arasında olması düzenin partisi gibi nitelendirilmesine sebebiyet vermiştir (Belge,2007:38)

3.8.Cumhuriyet Döneminde Türkiye ve Sovyetler arasında bozulan denge

Sovyetlerin 1939 yılında Türkiye'den boğazların statüsünde değişiklik yapılması ve boğazların Türkiye- Sovyetler ortak savunması altında yeni bir antlaşma ile güvence altına alınması gibi Türkiye'yi yıpratıcı maddeleri istemesi 2.

Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin Sovyetler ile olan yakınlaşmasını geren siyasi hamlelerden olmuştur.(Erkin,1968,:246-247) 2. Dünya savaşı sırasında Türkiye'nin ABD ve NATO ile olan yakınlaşmalarının temelinde Sovyetler ile gerilen ittifak hamleleri yer almaktadır. 1945 yılında Sovyetlerin dış işleri bakanı Molotov'un Türkiye dış işleri bakanına ilettiği Dönemin dış işleri bakanı Selim Sarper tarafından 17 Aralık 1925 tarihinde imzalanan Türkiye- Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık anlaşmasını iptaline yönelik bildiri şöyle değerlendirilmiştir;(Erkin,1968:246-247)

"Fesih bir sürpriz değildir. Yeni bir dostluk ve tarafsızlık antlaşması talep edebilirler. Bunu yaparken ulaşmak istedikleri asıl amaç Boğazlar sorununu kendi çıkarlarına ve faydalarına en iyi şekilde çözümlenektir. Boğazlar sorunu birden fazla tarafı olan bir sorundur. Bununla birlikte tarafımızla yapacakları ikili bir anlaşmayı ileride bu konuda yapılacak çok taraflı görüşmelerde öne sürebilirler. Buradaki İngiliz ve Amerikan büyükelçileri Montreux Sözleşmesi'nin değiştirilmesini Müttefikler'in ilke olarak kabul ettiklerini belirttiler. Yalnızca değişikliğin kapsamı kararlaştırılmamış. Bu durumda Ruslar ikili antlaşmanın yapılmasını bir basınç aracı olarak kullanmayı düşünmüş olabilirler"(Bilge,1992:266)

Türkiye, Sovyetlerin antlaşmamayı bozmaması için geri adım atarak isteklerinin ne olduğunu öğrenmek istemiş ve buna göre yeni dış politikayı belirleyeceğini söylemiştir. 7 Sovyet Dışişleri Bakanı Haziran 1945'te, Türkiye'den şu maddeleri talep etmiştir.

- 1) 1921 Moskova Antlaşması ile belirlenen Türk- Sovyet sınırının, Sovyetlerin isteğine göre düzenlenmesi,
- 2) Boğazların, savunmasında Sovyetlerin de olması ve bunun için Sovyetlere deniz ve kara üstleri verilmesi,
- 3) Montreux Sözleşmesi'nde, boğazlar için yapılması gereken değişiklikler konusunda, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında görüş birliğine varılması.

Türkiye Dışişleri Bakanı Sarper, Sovyet Dış İşleri Bakanı Molotov'a ilk 2 isteğin kesinlikle yerine getirilemeyeceğini 3. Maddenin ise uluslararası bir konu olmasından dolayı tek başına bir karar verilemeyeceğini bildirmiştir.(Erkin,1968:246-247)

Sovyetler reddedilen bu isteklerini üzerine daha da hırçınlaşarak, Türkiye aleyhinde ağır baskılara başlamıştır. Bunlardan en önemlisi Kars ve Ardahan'ın Sovyetler Birliğine bırakılması olmuştur. Diğer bir ağır istek olan Montreux Sözleşmesinin belirleyici hükümlerini tartışmak amacıyla 17 Temmuz - 2 Ağustos 1945'te toplanan Potsdam Konferansında, " Sovyet ticaret ve savaş gemilerinin

Boğazlar'dan her zaman serbest bir şekilde geçmesini sağlayacak şekilde değiştirilmesini isteyerek Boğazlar konusunu masaya getirdi.

Sovyetlerin başında olan Stalin'in bu istekleri günden güne artarak devam etmiştir. Bu ağır istekler uluslararası anlamda Türkiye'yi güç duruma düşürürken, içerde Komünist Hareketi de etkilemekteydi. Sovyetlerin Türkiye'den isteği ağır yaptırımlar Türkiye Komünist harekete baskı ve sindirme politikası olarak geri dönmekteydi. Özellikle bu tarihten itibaren devletin sola ve buna bağlı olarak Komünist harekete karşı tavrı daha sert düzeyde seyretmiştir. (Erkin, 1968:246-247)

Konferans'ta, 3 Devlet, Montreux Sözleşmesi'nin güncellenmesi gerektiği noktasında görüş birliğine vardılar. Bununla yanında, ABD ve İngiltere, Sovyetlerin isteklerine katılmadılar ve her devletin bu konuyla ilgili görüşünü Türkiye'ye ifade etmesi kararlaştırılarak Konferans'ta Boğazlar ile alakalı kesin bir netice alınmadı.,(Erkin,1968:246-247) Sovyetlerin boğazlar konusundaki tavrını ve isteğini gören ABD kendi çıkarlarını da korumak gerekçesiyle Sovyetlere karşı bir tavır koyarak Türkiye tarafında yer almıştır.(Erkin,1968:246-247)

Sovyetlerin Boğazlar üzerindeki hakimiyeti bitmemiş ve 1946 yılında Türkiye'ye bir nota vererek, 2. Dünya Savaşı esnasında Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki yetkilerini kötüye kullandığını ve Mihver Devletleri'nin savaş gemilerine geçiş izni verdiğini beyan ederek, Boğazlar statüsünün tekrardan düzenlenmesini istemiştir. Verilen bu notada Sovyetlerin talepleri şu biçimdeydi.

1-Ticaret gemilerine savaşta ve sulh zamanlarında tam geçiş serbestliğinin verilmesi,

2-Karadeniz'de kıyısı olan ülkelerin savaş gemilerine her durumda geçiş serbestliğinin verilmesi ,

3-Karadeniz'e kıyısı olmayan ülkelerin savaş gemileri için geniş geçiş yasağı uygulanması ,

4-Türkiye ve Sovyetler Birliği tarafından ortak olarak Boğazlar'ın güvenliğinin sağlanması, öneriliyordu.(Erkin,1968:246-247)

Türkiye, Sovyetlerin bu 2. İsteklerine karşı 22 Ağustos 1946'da karşı bir nota vererek Boğazların Sovyetler ile ortaklaşa savunulması isteğini kesin olarak reddetti, Yalnızca Montreux Sözleşmesi'nde gemilerin geçişiyle ilgili bir takım değişikliklerin yapılabileceğini onayladı. ABD ve İngiltere kendi çıkarlarını da tehlikeye

düşürmemek ve Sovyet tehdidinin yayılmasını engellemek amacıyla 9 Ekim'de Sovyetlere Boğazların Türkiye tarafından savunulması gerektiğini bildirdikleri bir nota vermişlerdir. Bu doğrultuda Türkiye ve SSCB ilişkilerindeki genel anlamıyla 1953'e kadar gerginlik devam etmiştir.(Erkin, 1968:246-247) Türkiye, bu kargaşa ve belirsizlik durumlarından kurtulmak için çözüm olarak ABD'den taraf olmaya başlamıştır.

3.9.Çok Partili Hayata Geçiş Sürecindeki İç ve Dış Etkiler

Osmanlıcılık ve İslamcılık düşüncesinin yenilgisini gösteren Cumhuriyetin ilanını Batıcılık ve Türkçülük düşüncesinin de zaferiydi, Kendisini tanımladığı yenilikçi, İlerici, cumhuriyetçi, çağdaş, laik, halkçı, devrimci, milliyetçi kavramlarıyla Tek Partili iktidar yıllar boyunca yerini korudu.

2.Dünya Savaşı sonrasında SSCB'nin Türkiye'ye yönelik istekleri ile birlikte siyasal sözlüğümüze "Komünist" ya da bununla eş anlamlı olarak kullanılan aşırı solcu olmak bütün ağırlığıyla girmiş oldu. Aslında sol ile aşın sol arasında da çoğu zaman bir ayırım yapılmıyordu. Bu dönemde Komünist olmak zaten ılımlı dahi olsanız aşırı solcu olduğunuza bir işaretti. Zira bu ayırım yapılırsa, bütün solun aşın sol olmadığı zımnen kabul edilecek ve sol bir hak talep edebilecekti. 1945 sonrasında durum sol anlamıyla olumsuz bir biçimde değişti. SSCB'nin Türkiye'ye yönelik talepleri, CHP içindeki milliyetçi/muhafazakâr kesime de alan açtı. Ayrıca bu dönemde ABD'nin desteğini sağlama isteği de komünizme karşı daha baskıcı olmanın kapılarını açtı. Böylece, McCarthy dönemini aratmayan bir komünizm karşıtlığı CHP tarafından başlatıldı.(Bayır,2011:47)

Bu dönemde solculukla suçlanan gazete ve matbaaların tahrip edilmesine de göz yumulurken, "Boratav, Berkes ve Boran" da üniversiteden atıldılar. İlginçtir ki CHP, DP'yi de komünistlere alet olmakla suçlamaktan geri kalmadı. Mesela, Türkçe yayın yapan, Bizim Radyo'nun CHP'ye oy verilmemesi yönündeki çağrılan muhalefetin komünistlerle işbirliği yaptığının bir delili olarak gösterilebildi. Yine DP'nin Ruslardan para aldığı iddiası da el altından fısıldanmıştı.(Bayır,2011:47)

Cumhuriyet Halk Partisi, 27 senelik iktidarından sonra 14 Mayıs 1950'de ana muhalefete geriledi. Bu yeni role hazırlıksız olan CHP'liler, yeni görevlerini yerine getirmek için kimliklerinde değişiklik yapma sorunuyla yüz yüze kaldılar ve bunun sancılı bir süreç olduğunu anladılar. Ülkenin kurucu partisinin muhalefete düşmesi

aslında toplumda Cumhuriyete karşı ne denli bir benimsenme olduğunun da resmini çiziyordu.(Bayır,2011:47) İlk defa muhalefet sıralarında yerine alacak olan CHP ‘‘komünizme ve irticaya’’ karşı koymada Demokrat Parti ile birlik olma teklifinde bulundular.

Çok partili hayata geçiş bilindiği üzere Mustafa Kemal Atatürk zamanında 2 kere denenmiş ama başarıya ulaşamamıştır. Özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonraki süreçte hem batıdaki ülkeye karşı yaptırımlar, bununla birlikte halk tarafınca tek parti iktidarına tepkiler kendini göstermeye başlamıştır. Bu başlangıç İnönü'yü artık tarihi bir hamle yapmaya itmişti ve kendi emri ile CHP içerisinde ayrılma vekillerle yeni parti olan Demokrat Parti kurulmuştu. Demokrat parti iktidara geldikten sonraki ilk seçim yıllarında Halk nazarında büyük destek almış ve attığı adımlarla da beğenilmişti. Fakat özellikle 1954 yılında yapılan seçimlerle Menderes'in büyük çoğunluğa ulaşmasıyla CHP'ye yaptırımlar ve baskılar artmıştı. Yoksul halk kesimi Demokrat partinin yanında, Aydın entelektüel dediğimiz kesin ise CHP safında konuşlanmıştı.(Bayır,2011:48)

1946, Türk siyaseti açısından önemli bir tarihtir. Türkiye’de daha önce birçok kez denenmiş olan çok partili hayata geçiş süreci ve gerçek bir demokrasi anlayışı bu tarihten itibaren siyasi hayata girmiştir. Özellikle batıya ayak uydurulmak için girişilen bu siyasi hamle tek parti yönetiminin artık bu şekilde bir siyasi hayata devam edemeyeceğini göstermiştir. 1950’ yılında Menderes iktidarı, 27 yıllık CHP iktidarının, muhalefete düşmesine sebep olmuştur. Ülkenin kurucu partisi bu sayede ilk defa muhalefet sıralarından varlığına devam etmiştir. (Bayır,2011:48)

1946 yılı demokrasi için bir Nirvana ya da gelinebilecek son nokta değildir. Tersine bir demokrasi kavramı için gerekli olan tek şey yalnızca sandıkların kurulmasıdır. Bu dönemin demokrasisi için ‘‘Soğuk Savaş demokrasisi’’ ifadesi kullanılabilir. (Bayır,2011:47) yalnızca demokrasi anlamında Farklı siyasal eğilimlerin sistemde temsil edilmeleri ve iktidar yarışına katılabilmeleri yeterli bir kavram olmuştur.(Bayır,2011:47)

Çok partili hayata geçişle istenilen sistem, farklı bakış açısına sahip partiler dışında, Tek parti güdümünde olan ve batıya şirin görünme çabasının yer aldığı partilerin oluşturulmasıydı. Özellikle çok partili hayta geçişle birlikte kurulan sol partiler, bu demokrasi kavramının dışında tutulmuş ve illegal olarak algılanmışlardır.

Demokrasiden dert yanan DP ise iktidara geldiğinde CHP'den farklı anlamda bir sol özgürlük algısı oluşturamamış, CHP gibi bir sistem partisi olarak devamını getirmiştir. O dönem “demokrasi” anlayışı fikir hürriyetinden ziyade, farklı siyasal partilerin iktidarda olmak için yarışmasına dayalı bir sistem olarak kullanılmaktaydı.(Bayır,2011:47)

2. Dünya Savaşı'nın ardından tüm ülkelerde yaşanan siyasi oluşumlar ve kutuplaşma Türkiye'de de yerini korumaya devam etmiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren ve 2. Dünya Savaşı sırasında Sovyetler ile Batı devletleri arasında bir denge kurmaya çalışan Türkiye yüzünü Batıya dönen bir devlet olduğunu göstermiştir

Aktif tarafsızlık olarak özetlenecek bir süreçte özellikle İnönü'nün siyasi dengeleriyle Türkiye hem batıya şirin gözükmürken hem de Sovyetler ile olan ilişkilerinin devam etmesi açısından ağır bir stratejik hamlelere devam etmiştir. Yeni kurulacak BM'ye dahil olmak için de çaba göstermiştir. Bu süreçte Sovyetlerin Türkiye'ye karşı olan bakış açısı Türkiye'yi alenen Batı'ya ve ABD'ye yakınlaştırmıştır. (Koçak,2003:544)

Sovyetler, Türkiye ile 17 Aralık 1925 tarihinde imzalanan ve 7 Kasım 1945'de süresi dolacak olan Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nın 2. Dünya Savaşı'nda ortaya çıkan değişikliklerden ötürü yenilenmemesi konusundaki isteğini Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'e bildirmiştir. Anlaşmanın yenilenmesini isteyen Türkiye, Sovyetlere bu isteğini bildirdikten sonra, Sovyetlerin istediği;

Türk-Sovyet şark sınırında değişiklik oluşturulması,

Herhangi bir saldırı ile karşılaşıldığında ortak savunma için Sovyetlere Boğazlarda üs verilmesi,

Montrö Sözleşmesi'nin yeniden gözden geçirilmesi gibi içerisinde Türkiye açısından fazla talepler bulunan bu maddeler karşısında taviz vermeyerek tavrını değiştirmeye neden olmuştur.

Sovyetler 'in bu istekleri Türkiye açısından imkansız boyutlar taşımaktaydı. Bu ağır yaptırımlar Türkiye'nin iç politikasında sol eğilimlere baskı ve nefret duyarak, bu eğilimlerin illegal bir anlayış şeklinde görülmesine yol açarken dış politikada Amerika'ya yaklaşmasına sebep olmuştur.(Bayır,2011:47)Türkiye,

Sovyetler 'in bu olumsuz politikası neticesinde Batı'nın desteğine daha fazla gereksinim duymuş ve tavrını batıdan yana kullanarak batıya ülkeleriyle yakınlaşmıştır., Türkiye'nin kullandığı bu stratejik tavır Sol görüş açısından tarihi bir olayın dönüm noktası olmuştur. NATO'ya girmek, batı türü siyasal sisteme ve demokrasi anlayışına entegre olmak anlamına gelmekteydi. Siyasal olarak Batı'ya kendini kabul ettirmenin yolu NATO'ya üye olmakla aynı yerdeydi. NATO'ya dahil olmak için iç siyasal sistem ile sistem içerisindeki kurumların düzenlenmesi gerekmektedir. Türkiye'nin 2.Dünya Savaşı sonrasında yüzünü Batı'ya dönmesi ve NATO üyeliği, ülke içindeki siyasal dengeleri de şekillendirmiştir. Bu doğrultuda çok partili hayata geçilerek tek partili sistemin terk edilmesi dış dinamikler açısından bir zorunluluk olmuştur. (Bayır,2011:48)

Türkiye'de iç ve dış faktörlerin beraber etkide bulunmasıyla çok partili hayata geçişin yaşandığı söylenebilir. Yalnızca birinin etkisi ile geçiş olmuştur demek tarihi yanlış yorumlamaktır. "Bazı araştırmacılar dış faktörlerin tek partili sistemin terk edilmesinde başlıca rolü oynadığı, İnönü'nün otoriter sistemin tarafları olduğu ve Sovyet tehdidi karşısında tek kalmak istemeyerek batının desteğini de yitirmemek açısından çok partili hayata geçmek istediğini belirtir. Diğer bir kısım araştırmacı ise CHP'nin her zaman çok partili bir hayatın taraftarı olduğu, bunun için uygun koşulların ve zamanın 2. Dünya Savaşında değişen olayların da etkisiyle oluştuğunu belirtmiştir.(Konar,1999:25-28) 2 görüşe de bakıldığında ortak noktaları; Türkiye'ye savaştan sonra oluşan uluslararası ortamın etkisidir.

3.10. Çok Partili Hayata Geçişte Kurulan Sol Partiler

Burada ele alınan partiler, çok partili dönem içerisinde sol ve sosyalist bir söylem nedeni ile illegal görünen partiler olmuştur. CHP'nin 1965 yılı itibarıyla sol bir politika ve söylemi esas aldığını düşündüğümüz zamanda CHP'yi 1946 ve 1965 yılları arasında bu kategoriye girmemektedir. 1965 yılından sonraki süreçte gelişen olayları ve iklimi baz alarak CHP bu kategoriye dahil olmuştur.(Özman,1998:140)

1946'da sol gruplar içinde partileşme 2 kanada ayrılmıştır.

"Türkiye Sosyalist Partisi" ve "Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi" Çok partili demokrasiye geçildikten sonra solu temsil eden en önemli partiler olma özelliğini göstermektedir. Diğer partiler sol tarihinde bu denli bir algı yaratamamışlardır. (Özman,1998:140)

Yine bu dönemde kurulan başlıca partiler;

Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, Sosyal Adalet Partisi ve Çiftçi ve Köylü Partisi, Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi, Sosyal Adalet Partisi, Liberal Sosyalist Partisi, Çiftçi ve Köylü Partisidir.(Çetik,2007:245)

Cemiyetler Kanunu'nun değiştirmesi teklifi CHP kurultayında verilmiştir. Bu tarihten 4 gün sonra 14 Mayıs 1946'da Türkiye Sosyalist Partisi, İşçileri Bakanlığı'na kuruluş dilekçesini sunmuştur. TKP' den ayrı bir sosyalist parti kurulması konusunda hem fikir olunurken partiyi daha legal ve çekim noktası durumuna getirmek adına parti başkanlığına emekli Mareşal Fevzi Çakmak, Cami Baykurt ve T. Rüştü Aras gibi kişiler düşünülmüştür. Bu kişiler onaylanmayınca Esat Adil ismi üzerinde karara varılmıştır. Yeraltındaki TKP' nin İstanbul Vilayet Komitesi Sekreteri Hüsamettin Özdoğu ve Merkez Komitesi üyesi Sarı Mustafa'nın (Börklüce) da legale çıkarak Esat Adil ile birlikte kurulacak olan yeni partinin Politbürosu'nu oluşturmaları kararı verilmiştir.(Karaca,1988:1930)

Türkiye Sosyalist Partisi, kuruluş yönüyle "Türkiye Komünist Partisi" altında gibi görünse de yer altı örgütlenmesi illegal kadrolardan oluşmaktadır. Buradaki figürler hem sol kesim tarafından benimsenmiş olan hem bürokratik ilişkilere hakim hem de işçi örgütleriyle iyi ilişkileri olan Mustafa Börklüce, Esat Adil, Hüsamettin Özdoğu gibi kişilerdir. (Belge, 2008:55-76)

3.10.1. Türkiye sosyalist partisi (TSP)

Türkiye Sosyalist Partisi, İstanbul'da Mayıs 1946 yılında kurulmuştur. Kurucusu Esat Adil Müstecaplıoğlu'dur. Hüsamettin Özdoğu Teftiş ve teşkilat sorumlusu, Börklüce Mustafa ise Cemiyet sorumlusudur. Partinin bir tüzüğü bir de 'Grev Hakkı Üzerindeki Görüşleri" adlı broşürü bulunmaktadır. (Tunçay,1991:38).

Parti Programı demokratik ve sol niteliğinde hazırlanmıştır. Parti programında yer alan görüşlere göre; *Toprak sadece üstünde emeği olanların malıdır. Şehirlerde de durum farksızdır işçi sınıfı sömürülere yoksullaştırılmaktadır. Büyük işletmeler zenginleşirken küçük işletmeler fakirleşmektedir.* (Sertel,1987:324-325) Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Cumhuriyeti'ni halkçı bir anlayışla demokrat bir biçimde yöneterek , refah, sağlık, kültür, ve adalet seviyesini yükseltmek için sosyalist bir program belirlenmelidir. (Bayır,2011:57).Ulusal birliğin özgürlük ve

bağımsızlıkla buluşmasını sağlamak amacıyla Sosyalist parti aynı zaman da milliyetçidir. (Tunçay, 1991: 41). Bütün dünya halklarıyla barış içerisinde birlik kurma ve sömürüye karşı durmak için barışçıdır. Tabiatüstü varlıklara inanarak onlardan medet umarak insanların dini vicdanlarını sömürmek konusunda katı tutumlara sahip bir laik düzen taraftarıdır. Halkın eğitim ce sağlık gibi kurumlardan ücretsiz yararlanmasını savunarak sosyal devlet taraftarıdır. Aile, kadın, çocuk gibi kavramların desteklenmesi ve devlet tarafından benimsenmesini savunmaktadır. (Bayır,2011:57) Cumhuriyet rejimini kabul ederken kuvvetler ayrılığı ilkesini de benimsemektedir. Milletvekillerinin 3, cumhurbaşkanının ise 4 yılda bir gizli oy açık sayımla seçilmesini desteklemektedir. Aynı zamanda seçme ve seçilme yaşı 18 e inmelidir.

Türkiye Sosyalist Partisi ,kuruluş bildirgesinde yer alan parti programına göre Türkiye için son derece önemli politikalar benimsemiştir. Fakat 4 ay gibi kısa bir sürede askeri kararlar kapatılmıştır.(Bayır,2011:57)

Sonuç itibariyle legal örgütlenme biçimine giren parti, ulusal, yerli, Türkiye'ye özgü bir sosyalizm anlayışıyla var olmak istese de yeniden başladığı siyasal faaliyet de çok uzun sürmemiş, 1952 yılında yine komünizmi yaymak ile suçlanarak kapatılmıştır. Partinin kurucuları yeniden yargılanmış ve sekiz yıl süren mahkemelerin ardından beraat etmişlerdir.(Tunçay,1991:41)

3.10.2. Türkiye sosyalist emekçi ve köylü partisi (TSEKP)

TSEKP Haziran 1946 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Kurucusu Şefik Hüsnü Değmer'dir. Parti tüzüğü 39 maddelik bir beyannameden oluşmaktadır. Partinin amacı ise ‘‘Halk kitlelerinin günden güne yoksullaşması ve işçilerin emeklerinin sömürülmesi gibi durumların sosyalist bir demokrasi biçimiyle ortadan kalkacağı belirtilmiştir.(Tunçay,1991:43)

Parti tüzüğünde şunlar yer alır;

Ülkemizin gelişmesinde şehirde ve köyde yaşayan emekçi halklar birlikte bütünleşerek politik ve sosyal konularda kararlar alarak hem ülke hem de dünya siyasetinde söz sahibi olmak, Halkın demokratik katılımında daha güçlü olmasını sağlamak adına sendika, dernek, vakıf , cemiyet gibi teşkilatlanmalara izin verilerek daha sağlam bir temelde demokrasiyi savunmak, Din, dil, ırk, mezhep, yerli, muhacir ayrımı yapılmaksızın herkesi kucaklayan bir anlayışa bürünmek, ayrıca bu tutumları

besleyen faşist kişilerle devlet nazarında mücadele etmek(Anti-Faşizm). Seçim kanunuyla ilgili seçme yaşının 18, seçilme yaşının 25 olarak belirlenmesi, İşçilerin hak ve hürriyetlerinin korunarak, eşit şartlar ve eşit ücretler sunulması, köylerde ziraat üretimine ağırlık verilerek köylüyü koruyan toprak reformunun devreye sokulması gibi talepler de yer almaktadır. Dış politikada barışçıl bir politika belirlenerek, demokratik devletle ile sıkı dostluklar kurulmasını sağlayarak emperyalist devletlerin müdahalelerine boyun eğmemek ve milli menfaatlerimizi korumak şeklinde politikalar benimsenmiştir. Vergi diliminde adillik ve eşitlik ilkesinin savunulması belirtilmiştir. Parti dönemine göre aydın ve sosyalist politikalarla öne çıksa da 1946 yılında askeri yönetim tarafından kapatılmıştır. (Bayır,2011:59-72)

3.10.3. Türkiye sosyal demokrat partisi (TSDP)

Türkiye Sosyal Demokrat Partisi 1946 yılının nisan ayında İstanbul'da kurulmuştur. Parti kurucuları Mustafa Yıldız, Yakup Savaşır Cemil Alpay ve Sadık Acarlıdır. Milli Mücadele döneminde kurulan Sosyal Demokrat Fırkası'nın devamı niteliğinde olan bir partidir. Parti ilkeleri, Kişilerin, din, vicdan, hürriyet, şahıs, konut, mal, dini mezhep gibi konularda dokunulmazlığını sağlamak, aynı zamanda seçim sisteminde değişiklikler yaparak daha demokratik bir seçim sistemini benimsemek, köylüden yana ziraat, toprak reformları çıkartmak, vekil seçme süresini 4 yıla düşürmek ve hem yurt içi hem de yurt dışında barışı sağlamak olarak beyan edilmiştir. Seçim faaliyetlerine giremeyen parti fazla bir faaliyet de gösterememiştir. 1951 senesinde kapanmıştır. (Bayır,2011:62)

3.10.4. Türkiye sosyalist işçi partisi (TSİP)

Hüseyin Türkgeldi, Hasan Yaşatürk, Orhan Arıburnu, Fehmi Ünal, Orhan Taner tarafından 1946 yılında kurulmuştur. Parti programına göre Anayasaya saygı, İstanbul lehçesi, ulusal hakimiyet, toprak bütünlüğü ve seçim sisteminde milletvekili seçimlerinin 4 yıla düşürülmesi gibi konularda düzenlemeler sağlamak. Bunun yanında ırk, din, cinsiyet, dil ve mezhep ayrımı olmadan toplumun her kesimini kucaklayan bir anlayışla düzenlemenin yapılması, 18 yaşında seçme seçilme hakkı, zorunlu eğitim, halk eğitim kursları ve halkevlerinin iyileştirilerek faaliyete geçirilmesi aynı zamanda köylüye destek olacak sosyal hizmetler ağının

yaygınlaştırılması, sendikal ve grev faaliyetleri gibi konularda bir program belirterek siyasal hayata giriş yapmıştır. Fakat radikal bir etkinliği olmamış ve 1948 yılında kapatılmıştır. (Bayır,2011:63).

3.10.5. Türkiye işçi ve çiftçi partisi (TİÇP)

Ethem Ruhi Balkan, Selahattin Yorulmazoğlu, Mehmet Şükrü Sekban, Necmettin Deliorman, İrfan Recep Nayal, Ali Esenkova tarafından 1946 yılında İstanbul'da kurulmuştur. (Bayır,2011:64.)

Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, işçi ve köylü menfaatlerini ön planda tutarak şehir de ve köyde çalışan emekçinin hakkını korumak adına kurulmuş bir partidir. Milliyetçilik ilkesini benimsiyor olması kurulan diğer sol partilerden ayrıştığı temel noktalardandır. Diğer parti tüzüklerinde yer alan laiklik, seçim sistemi demokrasi kavramı, gibi politikaları benimsemektedir. Güçler ayrılığı ilkesini kabul ederek, Cumhurbaşkanının 4 yılda bir referandum ile seçilmesini ön gören bir sistem önermiştir. Sol bir parti olmasının yanında CHP'ye yakın bir ulusalcı çizgiyi ön plana çıkartmıştır. Milliyetçilik ilkesine tüzükte yer vermesi durduğu yeri açıkça göstermektedir. 1946'da LDP ve Vatan Partisi ile birlikte CHP'ye katılmıştır. (Tevetoğlu, 1967:546)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1960-1980 DÖNEMİ ARASINDA SOL HAREKETLER, PARTİLER VE SEÇİMLER

4.1. 1960 -1971 Arası Seçimler

4.1.1. 1961 Genel seçimleri

Çok partili hayattan öncesinde, tek parti zihniyetinin ülkeye ne gibi sıkıntıları olduğu 20 yıllık bir deneyimin ardından görülmüştür. “Devlet kurucusu” tek partinin ataerkil otoriter anlayışına karşı, çoğunluk oyuyla iktidara gelen ve bunu bir diktatörlük üslubuyla devam ettiren Demokrat Partinin, demokrat olma sevdası git gide baskı ve popülist propagandalara dönüştüğü için asker tarafından sekteye uğramıştır.(Ahmad,1983:1996)

61 Anayasasının getirdiği özgürlükçü yapı Türkiye’de farklı eğilimlerdeki politik görüşlerinde de güçlenmesine fırsat tanıdı. Buradaki en önemli figür sol ve TİP figürüdür. Türkiye İşçi Partisi'nin sol ve sosyalist bir tarafta yer alması bu Anayasadan sonra kurulmasına ve 1965 seçimleri ile birlikte de mecliste temsil hakkı bulmasına yol açmıştır. TİP, diğer partilerden farklı olarak sol bir propaganda ile sınıfsal bir yapıyı ve emekçileri temsil ettiğini açıklamıştır.(Ahmad,1983:1996)

Tablo 1: 1961 Genel Seçimleri

Seçim Tarihi	15/10/1961
Kayıtlı Seçmen Sayısı	12.925.395
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	10.522.716
Katılım Oranı:	81,4
Milletvekili Sayısı:	450

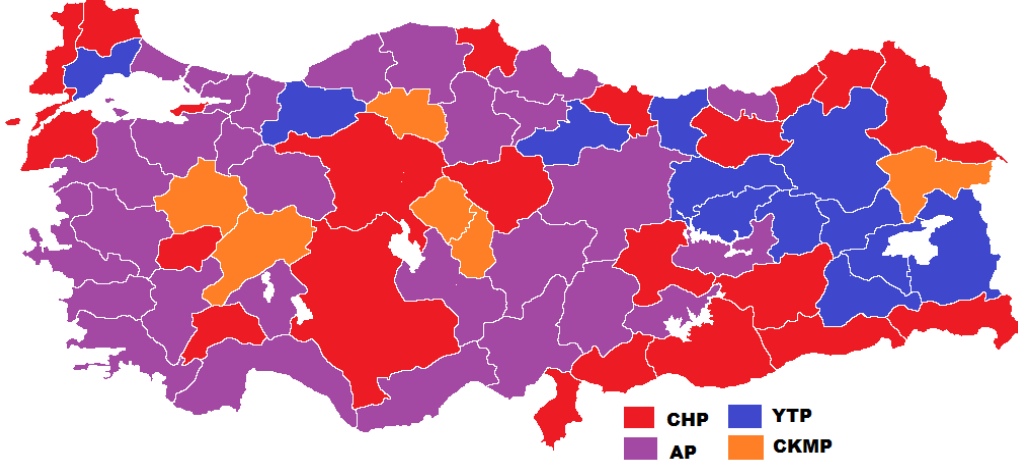
PARTİ	ALDIĞI OY	OY ORANI	MİLLETVEKİLİ SAYISI
CUMHURİYET HALK PARTİSİ	3.724.752	%36,7	173
ADALET PARTİSİ	3.527.435	%34,8	158
CUM. KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ	1.415.390	%14	54
YENİ TÜRKİYE PARTİSİ	1.391.934	%13,7	65

Kaynak: tr.wikipedia.org/1961_Türkiye_genel_seçimleri

Nispi temsil sistemiyle yapılan 1961 seçimleri Tek başına iktidar olamasa da Cumhuriyet Halk Partisinin üstünlüğü ile sonuçlanmıştır. Bu seçimlerin tarihsel önemi Cumhuriyet Halk Partisi ile Adalet Partisinin ilk defa koalisyon hükümeti

kurmasıdır. 1960 Darbesiyle birlikte özellikle DP sempatizanlarının idamından sonra güç kaybettiğini ve bir daha toparlanamayacağını düşünen ordu AP'nin almış olduğu oy oranıyla büyük bir hezimete uğramıştır.(Okutan,2015:160)

Şekiller 1: 1961 Seçimleri, Türkiye haritasında oy dağılımı

Kaynak: tr.wikipedia.org/1961_Türkiye_genel_seçimleri

4.1.2. 1965 genel seçimleri

Tablo 2: 1965 Genel Seçimleri

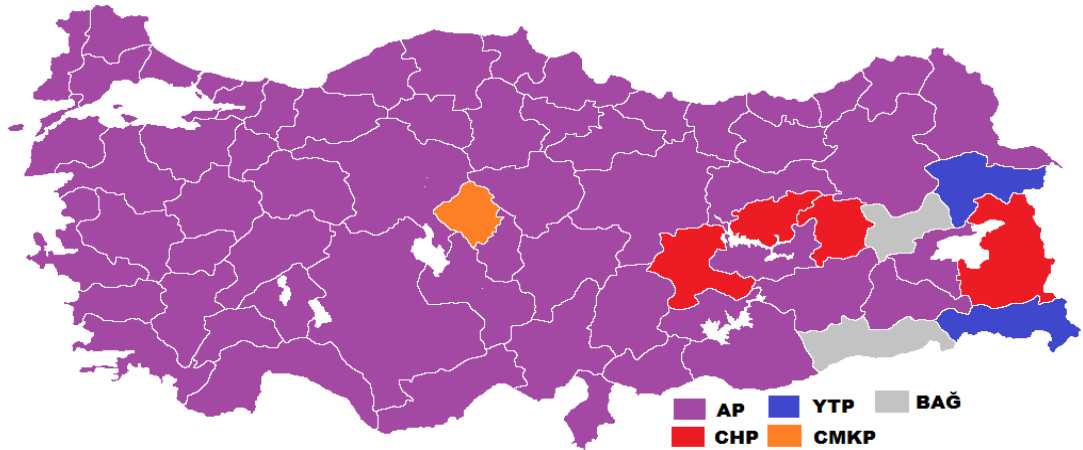
TARİH	10/10/1965
Seçmen Sayısı	13.679.753
Oy Kullanan Kişi Sayısı	9.748.678
Oran	71,3
Vekil Sayısı:	450

PARTİ	ALDIĞI OY	OY ORANI	MİLLETVEKİLİ SAYISI
AP	4.921.235	%53	240
CHP	2.675.785	%28	134
MP	582.704	%6	31
YTP	346.514	%3	19
TİP	276.101	%3	14
Bağımsız	296.528	%3	1

Kaynak:tr.wikipedia.org/1965_Türkiye_genel_seçimleri

10 Ekim 1965 günü yapılan bu seçimlerde TİP 14 vekil ile meclis çatısı altına girmiştir. (Aydın,2017:136) Demirel ise ilk defa tek parti olarak ülkenin 12. Başbakanı oldu.

Şekiller 2: 1965 Seçimleri, Türkiye haritasında oy dağılımı

Kaynak: tr.wikipedia.org/1965_Türkiye_genel_seçimleri

TİP'in katılımı, 1965 seçimlerinin niteliğini değiştirmiştir. CHP'li aydınların yeni kurulan bu sol partiye kaymasının ardından İnönü'nün yaptığı tarihi çıkışlar "Ortanın Solu" programı bir nevi TİP'e kayan oyları engellemek amacıyla yapılmıştır. (Aydın,2017:136) TİP 'in güç kazanmasıyla genel seçimin renklendiğini belirtmiştir. Özellikle büyük kentlerde, CHP ve AP mitinglerine düşük bir katılım gösterilirken, TİP' in mitinglerini coşkulu kalabalıklar doldurmuştur.(Köse,2010:40)

Sağcı DP solun herhangi bir biçimde soluk almasına izin vermek istememiş, onun devamı olan AP'nin tutumu da bundan farklı olmamıştır. Sola karşı girişilen demokratik mücadelede askerler müdahale etmiş ve böylece açılan yeni dönemde yapılan yeni anayasayla sosyalizm de örgütlenme fırsatı bulmuştur. Onun da, kendine var olma fırsatı veren darbeyi eleştirmesi akıl kârı değildi. Böyle bir tabloda o dönem içinde yer alan solcuların Askeri darbeyi neden destekledikleri ya da neden karşı durmadıkları çok aşikardır. Yer alan siyasi otorite kendi çıkarları neticesinde sol görüşe fırsat tanımadığı için ona karşı olan bir oluşum askeri müdahale dahi olsa karşı çıkılmaz bir gösterge olmuştu.

Darbeyi katılan askerler Kemalist bir ideoloji içinde hareket etmişlerdir. Tabii ki böyle bir ortamda bu gücün demokratikliğini savunmak, sol için büyük bir hezimet olmuştur. Demirel'in bu popülist söylemi, Cumhuriyet Halk Partisini de kapsar nitelikteydi. Sol düşünceye karşı ülke genelinde başlatılan avın boyutu Gürsel'in "Türkiye'de komünistlerin sayısı azdır, yani kandırılan kesim azdır. Ama parayla tutulanlar bu azınlığı çoğunluk gibi gösteriyorlar. Böyle bir çabaya farkında olmadan gazeteler ve politikacılar da katılıyor." Sözleriyle bağdaşır nitelikteydi. Bu hava 1965

seçimlerinin politik ortamını belli eder nitelikteydi. (Yurtsever, 2016:75)

4.1.3. 1969 genel seçimleri

Hükümet kuracak çoğunluğu elinde bulunduran AP 12 Ekim 1969 seçimlerinin galibi olmuştur.(Ahmad,1996:230-239)

Tablo 3: 1969 Genel Seçimleri

TARİH	12/10/1969
Seçmen Sayısı	14.788.552
Oy Kullanan Sayısı	9.516.035
Oran	64,3
Vekil Sayısı:	450

PARTİ	ALDIĞI OY	OY ORANI	MİLLETVEKİLİ SAYISI
AP	4.229.712	%46	256
CHP	2.487.006	%27	143
MP	292.961	%3	6
YTP	197.929	%2	6
TİP	243.631	%2	2
BAĞIMSIZ	511.023	%5	13
GP	597.818	%6	15
MHP	275.091	%3	1
BP	254.695	%2,8	8

Kaynak:tr.wikipedia.org/1969_Türkiye_genel_seçimleri

%64 gibi düşük sayılabilecek katılımı geçen 12 Ekim 1969 seçiminde CHP ağır bir yenilgiye uğramıştır. Çok partili demokrasiye geçilen günden itibaren %27,4 ile alınan en az oyu alan CHP istemeden de olsa Ecevit'in siyasi hayattaki önünü açmıştır. (Karpat,2011:266)

4.2.Türkiye'de Sol Hareketlerin Kökleri

1960 yılı Türkiye demokrasisinde bir dönüm noktası olmuştur. Ülke tarihinde bir başbakan ilk defa idama mahkûm edilmiştir. Askeri müdahale ilk defa bu kadar fazla hissedilmiştir. Menderesin 1950- 1960 yılları arasında baskın tutumu sol hareketler ve partiler tabanında da fazlasıyla hissedilmiştir. Merkez ve çevre arasındaki ilişkiyi iyi gözlemleyen menderes halkı yanına çekebilmiş fakat dikta politikalarına devam etmiştir. Menderesin idamından sonra Türk Siyasi hayatı ilk defa baskın olarak ensesinde hissettiği askeri müdahaleyle irkilmiş ve yeni çözüm

önerileri aranmıştır. İnönü bu dönemde darbeci askerler ile görüşerek bu duruma son verilmesi ve bir an önce demokrasiye dönülmesi gerektiğini söylemiştir. 1961 Anayasası bu baskın ortamda şekillenmiş fakat sonuçları açısından Türkiye’de sol hareketin besin kaynağı olmuştur. yeni oluşturulan anayasa ile sendikal örgütlenme, protesto hakkı, üniversitelere özerklik, yeni sol partilerin kurulması gibi özellikleri ile ülkede ilklere imza atmıştır.(Belge,2008:33)

27 Mayıs temelde yeni DP vakaları yaşanmaması amacıyla Kemalist rejime bağlı askerlerin yaptığı bir Anayasadır. İlerici okumuş muhafazakar, aydın azınlığın halkı kandırıp oylarını alarak devlet kurumlarını kendi keyfi düzenleri hakimiyetinde kullanmasının önüne geçilmek istenmiştir. Bunun için iktidarı denetlemek ve yeni vakaların önüne geçmek amacıyla fren mekanizmaları geliştirecek olan bir Anayasa kurtarıcı olmuştur. (Belge,2008:33)

CHP ve AP arasındaki temel bir farklar şunlardır, CHP, ülkenin kurucu partisi olması sebebiyle hala kendini ülkenin kurucu partisi gibi görüp topluma reformist bir anlayışla bakarken, DP siyaset anlayışı da AP’nin siyaset anlayışına yakın olmuştur. AP bu konuda topluma daha faydacı ve anlık taleplerine karşılık veren bir siyaset anlayışı geliştirmiştir. Halkın sorunlarını çözmek için batıyla görüşmekten kaçmayacak, ülkenin sömürü ülkesi haline gelmesine göz yumacak bir anlayışlı kısa vadede başarılı hamleler gerçekleştirmiştir. (Gülbay,2017) CHP ise Elit kimliğini hiçbir zaman saklamamış daima savunmuş fakat halkla yakınlaşmak anlamında bu kimliğini hiçbir zaman terk etmeyerek tepeden bakan bir anlayışa bürünmüştür. Özellikle Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren CHP’nin içinden çıkamadığı ‘‘Halk için Halka rağmen’’ anlayışı çok partili hayata geçişle birlikte kendini göstermeye devam etmiş bunun sonucunda özellikle halka eğilme konusunda daha stratejik davranan AP halk nazarında desteğini almıştır. Bu popülist söylemler 1969 seçimlerinde AP kazanmasına vesile olmuştur. Bu nedenle, kısa bir bocalama evresinden sonra halkın Demokrat Parti’nin devamı olduğuna inandığı ve onun varisi gibi gördüğü Adalet Partisi, ’70’lere kadar seçimlerde rakipsiz olmuş ve bu anayasayla sürekli kavga etmiştir.(Gülbay,2017)

60’lı yıllarda, bu siyasî çekişmelerin arasına yeni bir figür katılmıştı: **“Sol”** Yılların yasaklarından sonra, rejimin tökezlemesinin getirdiği ‘‘olağandışı’’ koşulların Türkiye’ye başlıca ‘‘sürprizi’’ bu olmuştu. TKP’den bağımsız, onun bir devamı veya

sonucu olmayan bir sol ortaya çıktı ve ülke konjonktüründe bir karşılık buldu. Anayasanın yürütmeye getirdiği kısıtlamalar bu yeni doğan solun işine yaramış bu da daha fazla demokrasi anlamına gelmişti.(Belge,2008:33)

1960'ta CHP'nin varlığı, MBK içinde kendini CHP'li sayanların iktidar devrinde hızlı davranmalarına yol açtı. Ama Silahlı Kuvvetler içinde bu aceleden memnun kalmayanlar vardı. Yeni oluşan sosyalizm, kendisinden çok daha büyük olan bu iki gücün arasında kaldı. Onların arasındaki kilitlenme sola, yeni bir zemin bulma şansı vermiştir.

Sol akımlar 1960 yıllarının başından itibaren, 3 türlü olarak kendisini göstermiştir. İlk akım Sosyalizm'in Kemalist yorumu olarak görülen "**Yön Dergisi**" Sosyalist bir bakış açısıyla da Kemalizme de ışık yakan bir anlayışa sahip olan bu fraksiyon ilk kolu temsil etmektedir. (Köse,2010:57)

Solun diğer bir kolu, **Türkiye İşçi Partisidir**. İşçi, aydın ve öğrenci nüfusu yoğun bir şekilde artmıştır. Hatta bu artış CHP'yi tedirgin ederek ortanın solu anlayışına geçmeye zorlamıştır. TİP'in amacı demokrasiyi meclis çatısı altında savunurken Sosyalist talepleri dile getirerek sandık devrimi yapmaktır. Aynı zamanda 60 darbesi ve Menderes'in idamını şiddetle eleştirmişlerdir.(Köse,2010:57)

Son kol olan "**Milli Demokratik Devrim (MDD)**" Mihri Belli önderliğinde gelişmiştir. Gençliğin en çok sempati beslediği yoğun olduğu ve içinden bir çok fikir önderinin çıktığı akımdır. (Ahmad,2014:10) Öyle ki, Devrim için gerekli argümanların ve grupların, sosyalizm fikrinin içinden gelen proleter devrimciler ile Kemalizm'in içinden gelen devrimci temsilcilerin işbirliği içerisinde yapacağı görüşü hâkimdir.

Temel sloganları "Tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye" olan MDD'cilerin en büyük beklentisi, ordu ve devrimci subaylar kanadıdır. Ayrıca bu sol fraksiyonlar kendi içinde de bölünmeler yaşamış, içerisinde 'DİSK' ve Fikir Kulüpleri Federasyonu" çıkmıştır.(Köse, 2010:57)

4.2.1. Yön hareketi

YÖN ün ilk sayısı 20 Aralık 1961'de, ünlü "YÖN Bildirisi" ile çıktı. Bildirinin ilk imzacılar listesinde 164 kişinin ismi vardı; daha sonra eklenenlerle bildiriye imzalayanların sayısı 1000'i aştı. Bildiride yön hareketi kendini şöyle açıklamaktadır; "Türk toplumunun öğretmeninden yazarına, politikacısından,

sendikacısına, her kesimin Atatürk devrimlerinin ışığından memleketi çağdaş uygarlık seviyesine çıkartması gerekli ve zaruridir. Demokrasinin daha sağlam temeller üzerine oturması için rejimin daha demokratik bir anlayış çerçevesinde olmalıdır. ‘‘ Kemalist bir propaganda ile yazılan bu bildiri aynı zamanda liberal kesime de hitap etmekteydi. Yeni bir anlayış çerçevesinde memleketin düştüğü bu bataktan çıkacağını ancak ve ancak ordu yardımıyla olacağını vurgulamaktadırlar. Halkın böyle bir gücünün olmadığını ve ordu eliyle güçlenirse bir şeylerin başarılacağını düşünmektedirler. (Çavdar,2008:118) Türkiye tarihinin gördüğü en büyük aydın bildirisi olması özelliğini de taşımaktadır. Dönemin ünlü sol figürleri Behice Boran ve Mehmet Ali Aybar bu bildiriye imza atmayan isimler arasında yer almıştır. (Yurtsever,2016:29) YÖN' ün Kemalist'liğinin tartışma götürür bir yanı yoktur. Yöncüler "Atatürk devrimlerini" tamamlama misyonu üstlendi "Sosyalizmi" anti-komünist bir gerekçeyle savundular ve Atatürk devrimlerinin çoğunu insanca yaşayışa ulaştıracak basamak olarak gördüler. Atatürk İle başlayan bu devrim hareketi, halka dönük, düzenli, planlı ve akılcı bir iktisadi kalkınma politikasıyla mutlak bir zafere ulaşacağı bilincindeydiler. Kemalizm'in altı oku, Türk sosyalizminin temel taşları olduğunu belirtmiş Faşizm ve benzeri ideolojiler, ancak böyle bir sosyalizmle önlenebileceği kanısına varmışlardır.(Yurtsever,2016:50) Demokrasi konusunda sosyalizme merak salmışlar ve devletçilik ilkesini benimsemişlerdir. Batı YÖN'cüler için eleştirel bir kavram olsa da Sovyetlere hep sempatiyle yaklaşmıştır. (Dursun,2003:32) Sosyalizme göz kırpan YÖN'cüler aynı zamanda Komünizme de karşı olduklarını her fırsatta dile getirmiş ve sosyalizmi komünizmi engellemek için bir araç olarak nitelendirmişlerdir. Bunlara, YÖN' ün giderek etkili bir ABD karşıtı propaganda yaptığı da eklenmelidir. O kadar ki, YÖN' cüler bütün öteki mücadelelerin antiemperyalist mücadeleye bağlanması gerektiğini söylemiş ve sosyalizme geçişin bu mücadelenin başarısıyla olanaklı hale geleceğini savunmuşlardır. Dikkat çeken noktalardan biri, antikomünist mesajlarına rağmen, YÖN'ün hiçbir zaman Anti-Sovyetizm yapmamış olmamasıdır. Hareket noktası hep Türkiye'nin kalkınmasıdır. Doğan Avcıoğlu az gelişmiş ülkelerde sosyalizmin ‘‘Marksist-Leninist’’ modeldekinden farklı olarak hazırlanabileceğini düşünmüş ve önemli olanın sosyalizm değil kalkınmacılık olduğunu vurgulamıştır. (Yurtsever,2016:50)

Sorun böyle tanımlandınca işçi sınıfı ve sosyalizmle araya mesafe koymak kaçınılmaz olmuştur. YÖN Türkiye'de işçi sınıfının yeterli olgunluk ve güçte olmadığını belirtmiş, Kalkınma hamlesini, bağımsızlığını ve kapitalist olmayan yolu gerçekleştirecek cephenin öncüsü ise "zinde kuvvetler" olarak görmüştür. Küçük burjuva çevrelerinden çıkan "zinde kuvvetler" ise son çözümlemede silahlı kuvvetlere olarak görmüşlerdir. (Yurtsever,2016:50)

4.2.2. Türkiye işçi partisi (TİP)

1961 de kurulan 1962 de faaliyetlerine başlayan parti Mehmet Ali Aybar'ın başkanlık koltuğuna oturmasıyla hızlı bir büyüme kat etmiştir. Partinin önemli 2 kolu vardır. Birinci kolu eski diye tabir edilen solcu aydınlar, ikinci kolu ise Sosyalizm ideolojisiyle yeni tanışacak olan ve sonradan 68 kuşağı olarak anılacak öğrenciler. (Belge, 2008:33) Bu kesimlerin partiye katılması yeni yeni örgütlenen Kürt Hareketine mensup aydınların da partiye sempatisini arttırmıştır. Özellikle doğudaki Ağalık-Şeyhlik-Sömürü-Baskı düzenine karşı duran Kürt aydınları kendilerini burada bulmuşlardır.

TİP'in gelişiminde ve örgütlenmesinde önemli bir rolü olan 'Doğu Mitingleri' Kürtçülük düşüncesinin uyanmasında büyük rol oynaması açısından önemlidir. TİP'in Silvan yöneticisi Mehdi Zana, İsmet Özcan ve Niyazi Tatlıcı'nın düzenlemiş oldukları ilk doğu mitingine TİP yöneticilerinin bir kısmı katılmıştır. İlk mitingin ardından Diyarbakır, Batman, Tunceli, Siverek ve Ağrı'da da mitingler düzenlemiş olan TİP, bu mitingler neticesinde Doğu'da prestij kazanmış ve Kürt aydınlarının sola yönelişi TİP'e güç katmıştır.(Şahin,2018:35)

TİP parti programında belirttiği üzere işçi sınıfını temeline koyan emekçi ve ezilen sınıfların siyasal örgütü olma yolunda bir oluşumdur. YÖN dergisi gibi sol kanatları sosyalist olarak değil Kemalist kalkıncı ve kapitalist temellere ışık yakan darbeci bir zihniyet olarak nitelendirmiştir. (Köse,2010:46)

1961 Anayasasının Türkiye sol tarihi açısından en büyük kazanımı "27 Mayıs 1960'tan sonra, solun örgütlenmesine ve ideolojik tartışmalara olanak veren liberal ve umutlu bir atmosferin varlığı olmuştur. Türkiye İşçi Partisi" gibi yasal olarak kurulmasını tamamlamış ve mecliste temsil edilen sosyalist bir partiye izin verilmesi sol adına büyük bir gelişimdir.(Karpat,1967:159) 1961 Anayasası Türkiye'de solun gün yüzüne çıktığı ve yükselerek bir ivme kat ettiği Anayasa olma

özelliği taşımaktadır. Legal bir anlayış benimseyen TİP parlamenter sisteme bağlılığı ve yer altı örgütlenme yapısına bakışı itibariyle de sosyal demokrat olarak da tanımlanmıştır (Sargın,2001:65)

Partiyi çekim noktası haline getiren Mehmet Ali Aybar'dır. Aynı zamanda Aybar ve arkadaşları, partilerinin işçi sınıfından kopuk bir aydınlar tekeli olmamasına da dikkat etmiş ve parti yönetimindeki bütün görevlerin yüzde 50'sini işçilere ayırarak işçi sınıfı katılımını güvenceye almıştır. Bu bugüne kadar sol fraksiyonlar arasında işçilere yapılan en önemli atılımlardan biriydi.(Açıkkaya,2009:104)

Politikacılar, ülkedeki aydın fikirlere taban tabana zıt yönde ilerliyorlardı. Sonuçlardan biri, gençliğin geleneksel partilerden bütünüyle umudunu kesmesi oldu. Birçok yeni genç devrimciler Ocak 1963'te CHP'den istifa edip, TİP'e, eski plancıların -Torun, Erder ve Atilla Karaosmanoglu- son zamanlarda kurduğu Sosyalist Kültür Derneklerine ve Yön Grubuna katılmaya başladı. Sağa verilen ödünler neticesi ne toplumsal istikrarı sağladı ne de reformu getirdi daha fazla ayrışma ve kutuplaşmadan başka bir işe yaramadı. Hükümetin o zamana kadar işçiyi tatmin edecek dişe dokunur tek yasa, sendikalara grev ve toplu sözleşme hakkı tanınan iş kanunlarıydı.(Açıkkaya,2009:104-110)

Bir siyasal partinin kimliğini veren öğelerden biri, eylemlerin siyasal içeriğidir. TİP bu açıdan da bakmak gerekir. TİP' in siyasal faaliyetlerinin odağında seçim propaganda ve örgütlenme çalışmaları yer aldı. Girdiği ilk genel seçimlerde 40 bine yakın oy almasından sonra TİP'in en çok ağırlık verdiği is yarasının genel seçimlere katılma gereklerini tamamlama çalışması oldu. TİP'in 1965 genel seçimlerinde 270 bin (%3) oy almasının asla küçümsenmemesi gereken, Türkiye'de solun meşrulaşmasına önemli katkı yapan, bir daha da yinelemeyen büyük bir başarı olduğunda hiçbir kuşku yoktur. Bu küçümsenemeyecek bir başarıdır çünkü solun bu kadar yıpratıldığı ve baskı altına alındığı bir ülkede girdiği ilk seçimde meclise girebilmek büyük bir başarıdır. 1965 seçimlerinden önce ise, TİP Genel Yönetim Kurulu üyesi ve İstanbul Milletvekili adayı Sadun Aren olası bir CHP-TİP koalisyonunun koşullarını tartışmıştır. (Yurtsever,2016:75)

1960'in son yıllarında, öğrenci gençlik ve işçi sınıfı gözle görülür, militan bir eylemlilik içindeydi. 1968 üniversite işgalleri, Kanlı Pazar, fabrika işgalleri TİP

bunların hiçbirinde yoktu. Yokluğu bir yana özellikle antiemperyalist gençlik eylemlerinde "provokasyon olur, faşizm gelir" gerekçesiyle eylemlere karşı çıkıyordu.(Açikkaya,2009:108) TİP'in örgütlenmesinde ve gerçekleştirilmesinde önemli rol oynadığı "Doğu Mitinglerini olumlu bir çaba olarak değerlendirmek gerekir. Bu eylemler, Kürt ulusal bilincinin uyanmasına kendi çapında katkılar yaptı. TIP Silvan yöneticisi Mehdi Zana ile Niyazi Tatçı ve İsmet Özcan'ın düzenleyicisi oldukları ilk mitinge TIP yönteminden Tarık Ziya Ekinci, Nihat Sargın, Mehmet Ali Aslan katıldılar. Diyarbakır, Siverek, Batman, Tunceli ve Ağrı'da mitingler düzenlendi. TİP bu eylemlere verdiği destekle Kürdistan'da prestij kazandı ve Kürt aydınlarındaki sola yönelişi hızlandırdı. TİP'in örgütlenmesi de, ideolojisine, siyasal hedeflerine uygun oldu.(Yurtsever,2016:75)

TİP yöneticileri partinin kuruluşundan itibaren öğrencilere karşı belli mesafede olmuştur. Gençlere partide temsil hakkı verilmesi konusunda çokça sıkıntı yaşayan TİP'li yöneticiler, Üniversite boykotları zamanında da gençlerin arkasında durmamış çoğu zaman boykotlara son vermeleri gerektiğini belirten açıklamalar yaptıysa da sonuç nafile olmuştur. (Kaypakkaya,1978:140-141) Öğrenci eylemlerine hep soğuk bir tavırda olan TİP'li yöneticiler provakasyon korkusuyla ve partiye zarar gelmemesi açısından bu gençlere hep mesafeli davranmıştır. Çetin Altan'ın mecliste Nazım Hikmet şiiri okuduğu için dövülüp darp edilmesi gençler için bardağı taşıran son damla olmuştur. Bu artık parlamenter mücadele ile istenilen sonucunda alınamayacağı en önemli göstergesiydi.

TİP örgütlenmesi Her parti üyesinin en az iki yeni üye kaydetmesi, o iki üyenin de iki yeni üye daha kaydetmesi, parti temsilcilerinin 100 kişiyi üye yapmaları gibi zorlama kararlarla parti üyelik sayısı artırılmaya çalışıldı. Seçim Yasası'na göre siyasi partilerin fabrikalarda ve köylerde temel örgüt kurmaları yasaktı. TİP bu yasağa uydu. Sendikacıların dayatması sonucu, Genel Yönetim Kurulu ile Merkez Yürütme Kurulu Üyelerinin yarısının "işçi" olmaları kararlaştırıldı. (Açikkaya,2009:110)

TİP in içindeki parti işleyişi çoğu zaman anti demokratik, tasfiyeci, farklı seslere kulak asmayan bir biçimde gelişmiştir. TİP'in Türkiye'deki en büyük başarısı Sosyalizme açılan bir kapı görevi görmesi ve farklı sol hareketleri (Kürt Hareketi, Sendikal Hareket, Öğrenci Hareketleri, Aydın, İşçi Kesimi) bir araya

getirmesidir.(Açikkaya,2009:108)

4.2.3. Milli demokratik devrim (MDD)

Türkiye’de sol fraksiyonların içinde büyüyen bir diğer ana kaynak, Milli Demokratik Devrimciliktir. MDD komiterne bağlı bir TKP çizgisinin ürünüydü. (Yurtsever, 2009:141) Mihri Belli önderliğinde ortaya çıkan bu hareket 1960’lı yılların önde gelen solcuların geçtiği en önemli duraklardan birisi olmuştur. Kemalizm’den Marksizm’e kadar içerisinde bir çok farklı görüşü barındıran MDD özellikle Maoist örgütlerin yakından takip ettiği bir fraksiyon olmuştur. Mihri Belli, Reşat Fuat Baraner ve Hikmet Kıvılcımlı 1951 yılındaki yargılama davalarında işkenceye karşı direnen tavrı ve dik duruşları sayesinde komünist çevrelerce saygıyı kazanmış kişilerin başında geliyordu. (Yurtsever,20109:142)

MDD Marksist Leninist anlayış temeline dayanmaktadır. Fikir babası Marx olsa da geliştiren Lenindir. Millicilik akımı ise Stalin’in fikir temellerinden çıkan ve Türkiye’ye de yayılan bir görüş olmuştur. (Sayılğan,1970:9- 11)

MDD’ yi TİP’ ten ayıran en önemli fark aydın, asker, sivil iktidarının seçimle değil devrimle kurulacağına inanmasıdır. MDD iktidarın seçimle değil devrimle belirleneceğine inanıyordu. Türkiye’de hiçbir zaman burjuvazi olmaması, toplum kesimlerinin devrimci olamaması hatta demokrat tanımına bile erişememesi MDD’nin en büyük sıkıntılarındandır.(Mihri,1999:99-100)

MDD Kemalizm ve milliyetçilikten gerçek anlamda etkilenmiştir. Kemalist orduya olan güven en üst noktadadır, fakat NATO’ya bağlı bir devletin ordusunun ülkede sosyalist devrim yapacağını düşünmek hayalden ibarettir. MDD TİP gibi gençlerin bu radikal eylemlerine karşı durmamış tersine onların yanında yer almıştır. 68 döneminin içinde yer alan birçok genç devrimci MDD hareketinden etkilenmiş ve bu çitayı üste çıkarmıştır. Mihri Belli Hayal kırıklığının gereği yoktur. Sosyalist akımın güçlenmesi, bu seçimde aldığı oy sayısı ile ölçülemez. Türkiye’de emekçi dört yılda bir kere seçim sandığına oyunu kullanır. Sandığa oy atmak 1-2 dakikalık eylemdir emekçiye dört yılın geri kalan kısmında bilinçli bir emekçi olarak ne yapması gerektiğini bütün ayrıntılarıyla anlatmak görevi taşımaktayız. Bunu yapabildiğimiz ölçüdedir ki, sosyalist sıfat taşımaya hak kazanacağız." (Belli,1999:99-100) derken devrimin oy ile alakalı bir kavram olmadığını da vurgulamıştır. Bu düşünce solun Türkiye de adım adım ilerlemesi anlık iktidar

kaygılarıyla vakit kaybetmemesi anlamına gelmektedir.

4.2.4. Ortanın solu ve CHP

CHP kuruluşu itibarıyla halk gibi görünse de bir devlet partisidir. Tek bir ideolojiyle tanımlanacak bir parti değildir. 1965 yılına kadar kendisini sağ sol tanımları içerisinde dahil etmemiş daha çok Kemalizm metotlarını hayata sokmuştur. Özellikle çok partili hayat öncesinden takınılan yanlış tavırlar CHP'nin ileriye dönük hamlelerinde dahi etkili olmuş ve ne kadar zaman geçerse geçsin tek parti döneminde yaptıkları sol kalıbı içine dahil edilmiştir. Ve özellikle 1965 yılı sonrasında o uygulamalar bir sol uygulamalar olarak görülmüştür. Bu tutum da halkla solun buna bağlı olarak CHP'nin bütünleşmesinin önünü kapatmıştır. Çok partili siyasal düzene geçilmesiyle birlikte partinin muhalefet rolü üstlenmesinin bile CHP hakkındaki “devlet partisi” algısını değiştirdiği söylenemez. Özellikle 1960 İhtilali sonrası Kurucu Meclis'in ve yeni anayasanın oluşturulması aşamasındaki rolü ise bu algıyı daha da güçlendirici nitelikte olmuştur.(Özel,2006:331-333) CHP kuruluşundan itibaren bir kitle partisi olagelmisti, partide az ya da çok, işçiden büyük sermaye sahibi işverene, köylüden büyük toprak sahibine ve bürokrata varıncaya kadar toplumun hemen her kesimi temsil olunmuştur. CHP'nin hiçbir zaman bir sınıf partisi olmamasında Atatürk'ün Halkçılık İlkesinin payı büyüktür. (Arsan,1964:550)

CHP, Osmanlı Devleti'ni Türkiye Cumhuriyeti'ne, Osmanlı düzenini de çağdaş, laik ve sosyal bir hukuk düzenine dönüştüren bir parti olarak devrimci sıfatını hak eder. Atatürk'ten sonra partinin gerçekleştirebildiği yegane büyük ve köklü değişim, çok partili siyasal düzene geçişi sağlaması olmuştur. 1920'lerin 1930'ların düzen değiştiren partisi, 1960'lı yıllarda artık kurduğu düzenin partisi halini almıştı, ulaşılan düzeyden bir adım dahi ileri gidemez ve 1960'larda patlama yapan toplumsal uyanış ve beklentileri karşılayamaz duruma gelmişti. (Öztürk,1968:493)

1960'ların başında siyasi partiler sürekli sağa kayıyor AP bu süreçte başı çektiği kadar CHP de bu durumda bulunuyordu. CHP'nin 16. Kongresinde de, İnönü ve partideki tutucu kanat diye adlandırılan muhafazakarlar koltuklarını korumuştur. Kemal Satır Genel Sekreter olmasıyla İnönü'nün “mutlak kişisel diktatörlüğünün tesis edilmesi üzerine protestolar ve istifalar oldu. Beklenildiği gibi, bu sağa kayış sola karşı daha aktif bir baskı politikasıyla belirginleşmiştir. Hiçbir Türk hükümeti,

sola hoşgörölü davranmamıştı. (Zoraki Diplomatın Dedikleri,1973:18)

Ancak CHP’de 1965 yılı başlarında dikkat çekici bir söylem değişikliği kendini göstermeye başladı. Genel Başkan İnönü, “toprak reformu köylüye borcumuzdur” demek suretiyle klasik CHP modelinin değiştiğini halka anlatmaya çalışmıştır.(Öztürk,1968:493)Şubat 1965’de yapılan parti meclisi toplantısından sonra ise “CHP’nin AP’nin yanı sıra, solda da TİP ile savaşıacağı” açıklanması yavaş yavaş sola kayışın ilk işaretleriydi. Çünkü o dönem TİP güçlü bir muhalefet ile CHP’ye yakın isimlerin dahi dikkatini çekmişti. Ve CHP içinden de oy kaymalarının olacağı düşünülmesi İnönü’ye bu hamleyi yapmasını sağladı. (Bila,1979:387)

Bunun altındaki asıl mesele 1960’lı yılların toplumsal safların ve ideolojilerin ortaya çıkmaya başladığı dönemde, CHP’nin ortada ve ne olduğu belli olmayan bir merkez partisi olarak devam etmesi, CHP’nin gerçekten de kimden ve neden yana olduğu anlaşılammıştır. Dış politikada ise Amerika’ya güvenmenin ağır faturasını ödemek zorunda kalmış, Kıbrıs konusunda başı çok ağrıyordu.(Öztürk,1968:493) Böylece 27 Mayıs sonrasında destek gördüğü toplumsal katmanların beklentilerini karşılayamayan CHP hızla taban kaybetmeye başlamıştı. Bunun en göze çarpan örneği üniversite gençliğinin durumudur.

Türkiye İşçi Partisi (TİP)’in siyaset sahnesine çıkışıyla CHP’nin en önemli dayanaklarından biri olan üniversite gençliği, radikal söylemleriyle özlem ve beklentilerine seslenmesini bilen TİP’e belirgin bir şekilde kaymaya başladı. Bu nedenle İnönü partinin sola yaklaşması gerektiğini görmüş ve “ortanın solu” söylemini 1965 seçimleri öncesinde ortaya atmıştır. (Sayılğan,2009:88)

16-18 Ekim 1964’te toplanacak 17. Kongrenin, bir başlangıç olması istendi. Bir “aydın kongresi” olmuş ve ilk kez partinin gençlik ve kadın kolları oluşmuştur. En anlamlı özellik, kongrenin kabul ettiği “ileri Türkiye Ülkümüz” başlıklı deklarasyondur. Bu Deklarasyon, Bülent Ecevit ve Turhan Feyzioğlu tarafından kaleme alınmıştır. İçeriğinde ‘adalet, sosyal devlet, toprak ve kalkınma reformu, ekonomik modeller, laiklik, devletçilik, halkçılık, milliyetçilik ve gençlik” gibi konular yer alıyordu. (Sayılğan,2009:88)

Şubat 1965’te İnönü hükümeti yenilgiye uğradıktan sonra, parti yavaş yavaş yükselen seslere kulak vermiş ve daha çok radikalleşmenin temeli atılmıştı. Ekim’de yapılacak genel seçimler temel gündemi bu radikal dönüştü. Parti içinde “Sola

dönüşe karşı güçlü bir tepki vardı. Ecevit'in Mayıs'ta partinin gençlik kongresinde, yaptığı konuşma, yeni yönelim in açık bir göstergesiydi.14'lerden üçünün partiye alınması, radikallerin partiye katılmasına açık bir davetti. Bu istismara açık bir konuydu ve diğer Muhalefet partileri nasıl istismar edebileceklerini düşünemeye başlamıştı.

“Ortanın solu” fikri İnönü'nün 29 Temmuz 1965 tarihli Milliyet'te yayımlanan demecinde kamuya açıklandı. Bu fikrin nasıl bir yankı uyandıracığı 10 Ekim seçimlerinde anlaşıldı. Muhalefet partileri, özellikle AP, sloganı CHP'ye karşı bir silah olarak kullanmaya başladı. CHP içinden bu fikri yumuşatma çalışmaları başlamıştı. Alice Harikalar Diyarındayı anımsatan bir mantıkla, ortanın solunda olmak solun ortasında olmak olarak açıklandı; Buna muhalefet edenler tarafından “Moskova” sözcüğüyle koşullu bir anti-komünist tepki yaratmak amacıyla “*Ortanın Solu, Moskova Yolu*” sloganı dilden dile yayıldı.(Sayılğan,2009:85) İnönü'nün “Ortanın Solu” sloganına karşı müthiş bir komünist Propaganda algısı oluşturulmuş Demirel'in başı çektiği sağ partiler CHP'yi komünist olmakla suçlamış ve halk nazarında yankı uyandırmıştı. Yalnızca diğer partilerden gelen eleştiriler değil bu dönemde CHP nin içerisindeki bir grup da bu tanıma karşı çıkarak tutucu ve muhafazakâr bir söylem benimsemişti. (Atağenç,2019:488)

CHP'liler, o dönemde kendinden en çok oy çalacak parti olan TİP'in konumunu zayıflatmak için tasarladıkları proje beklemedikleri bir oyuna gelmişti. “Ortanın solunun ne olduğunu açıklamak zorunda kaldılar; ancak din ve özel mülkiyet gibi kırsal kesim de bunu açıklamanın güç olduğu kavramlar durumu daha da zorlaştırmıştı. Kentli seçimde ortanın solu deklerasyonu anlaşılabilir olmuşsa da bunu kırsal kesime anlatmak o kadar da kolay olmamıştır. (Milliyet,1965) İnönü 'nün partiyi gençleştirmek için aldığı gençlerden biri olan Ali İhsan Göğüş ortanın solu kavramını basına açıklamaya çalışıyordu: “*Ortanın solu Ahmet, Mehmet meselesi değil, bu ülkenin meselelerinin halli davasıdır. Sol kelimesi, iddia edildiği gibi komünizmin bir işareti değildir. Komünist, kahrolsun komünizm demekle değil, akıl yoluyla önlenir.*” demişti. Son olarak, seçimlerden üç gün önce İnönü, radyo konuşmasında “Devlet, Anayasa ve CHP, hepsi ortanın solundadır” diyerek partisinin tutumunu yumuşatmaya karar verdi. Daha çok ulusalcı çizgisiyle tanınan Deniz Baykal'ın bu dönemde ortanın solu kavramı için söyledikleri Türk siyasetinde

önem teşkil etmektedir. (Ecevit,1966:14) Baykal

‘Türk Solu’nun, yahut sosyalizmin her türlü Marksizme dayanmaktadır. Demokratik sosyalizm de, yahut sosyal demokrasi de Marksizm’e dayanmaktadır. İktidara gelme, eğer demokratik yollar açıksa, demokratik yollardan olur. Eğer demokratik yollar açık değilse, bu bir patlama halinde olur, bir ihtilal halinde olur. Marks’ın kendi zamanında, proleter ihtilalini öne sürdüğü zaman Avrupa’da genel seçim yoktu, oy hakkı herkese tanınmış değildi. Bugün ise Türkiye’de demokratik hak ve hürriyetler 1961 Anayasa’sı ile teminata bağlanmıştır. Bu hak ve hürriyetleri emekçi sınıfın sonuna kadar kullanması, bunlardan yararlanması, örgütlenmesi ve iktidara gelmesi mümkündür. Bunun önünde hukuki ve fiili bir engel olmadıkça, ihtilal gereksizdir. Bizim demokratik sol anlayışımızın yöntem itibarıyla bu seçim yolunu benimsemesinin nedeni budur’ (Sayılğan, 2009 :87) demiştir.

Ortanın solu tutumunu benimsedikten sonra CHP'nin durumu, 20 yıl önce toprak reformu kanun tasarısını Meclis'ten geçirdikten sonraki durumuna benziyordu. Her iki durumda da, statükocu taraftarı güçler, ayrıştırıcı ve aşağılacı söylemlerle yükselen sol dalgasını kırmak için seferber oldu. (Sayılğan,2009:87) CHP'nin 1965 seçimlerini kazanması olası değildi. Siyasi siciline karşın, statüko taraftarları partiyi çok fazla ilerici buluyordu; radikaller de, lafta ilerici eylemde muhafazakar olduğu için partiden umduğunu bulamıyordu. Sloganı benimseme kararı, 1965'te değil, 1969'da ve 1973'te kendini gösterecek bir yatırım olarak görüldü. O an için tek sorun partideki muhafazakar kanadı ya bu yeniliğe ikna etmek ya da bu kanadı yenilgiye uğratmaktı.

İnönü, TİP'in temsil ettiği soldan ve henüz örgütsüz olan fakat AP içinde kendini gösteren sağdan Türkiye'ye bir tehdit görüyordu. AP'nin sağda aynı şeyi yapmaya razı olması halinde, partisini sola karşı bir dalgakıran yapmaya hazırды. *‘Nurculardan irticacılara kadar herkes sağdadır. Onların karşısında biz sol bir partiyiz. Bizim solumuzda da bir tehlike var; fakat biz kendimizi onlardan koruruz diyordu.’* (Sayılğan,2009:88) Partideki tartışma, 1966'da da sürdü. Ortanın solu politikasına karşı çıkanlar, ülkenin çok geri ve muhafazakar olduğunu, böyle bir radikal çıkışı benimsemeye hazır olmadığını ileri sürerek pragmatik terimlerle konuşuyorlardı. Ayrıca, CHP'nin daha popüler başka sloganlar kullanarak iktidara gelmesini, iktidara geldikten sonra “ortanın solu” politikasını uygulamasını öneren oportünistler de vardı. Yine de İnönü, slogandan vazgeçmeyi kabul etmedi; böyle bir adımın, içtenliği zaten şüpheli olan bir partinin güvenilirliği açısından felaket olacağını bilecek kadar akıllıydı. Fakat ifadelerinde daha ılımlı oldu ve partisini ‘Marksist ya da Sosyalist’ olmadığını ve komünizme karşı olduklarını daha çok

vurguladı. Ülke içi ve Ülke dışı Kapitalistlere CHP'nin onların çıkarlarına karşı olmadığı güvencesini vermiştir.(Sayılğan,2009:89)

Ortanın Solunun ülkeyi komünizme götüreceği savına karşı çıkan genel başkan İnönü, partisinin Sosyalist ve Kemalist olarak lanse edilmesine tepki göstermiş Ortanın Solunun aşırı soldan farkını Türk Devrimi'nin ilkelerine gönderme yaparak açıklamıştır:

“Biz vazgeçmez bir şekilde milliyetçiyiz. Sosyalist partiler, prensip olarak beynelmilecidirler ve milliyetçiliklerini örtterek, onu başka perdeler arkasında yaparlar. Bizim milliyetçiliğimiz, imparatorluğun dağılmasının tabii ve haklı bir sonucudur. Milli mücadele memleketi kurtarıırken, imparatorluğun son manzarası olan Türk'ü hakir görme zihniyetine karşı da yapılmıştır. Biz laikiz. Sosyalistler arasında ise, laikliği aşır dini prensip olarak reddettikleri için bizden ayrı olanlar bulunduğu gibi, din esasına dayanan sosyalist oldukları için bizden ayrılanlar da vardır. Halkçılığımız, herhangi bir sınıf veya zümrenin egemenliğini reddeder. Demokratik bir halkçılıktır. Ortanın Solunda bir Cumhuriyet Halk Partisi'nin, ancak komünizmle hiçbir ilişkisi bulunmayan demokratik sosyalist partilerle mukayesesi mümkün olabileceğine göre, herhalde şunu kesinlikle söyleyebiliriz ki, demokratik sosyalist partilerden hiçbiri, uygulamada devlet işletmeciliği bakımından bizim kadar ileri değildir.” diyerek partisinin daha merkezde bir sol algısı içerisinde olduğu vurgulamıştır. (Açıkkaya,2009:86)

Ecevit'in CHP serüveni ise 1961'de Kurucu Meclise atanması ve aynı yıl birinci İnönü koalisyonunda kendisine Çalışma Bakanlığı görevi verilmesiyle başladı. Sendikaların dostu olma ününü kazandı ve yeni iş kanunu onun bakanlığı döneminde Meclis'ten geçti. Fakat, Türk işçilerinin yerli ve yabancı şirketler tarafından sömürülmesine karşı kampanya yürüttüğü için, Amerikalı sendikacı John Thalmayer'i fiilen Türkiye'den uzaklaştıranın da Ecevit olduğunu da bilmek özellikle 70 li yıllarda Ecevit İktidarına ABD'nin bakışı açısından büyük önem arz etmektedir. Rakipleri o dönem Ecevit'i romantik, siyasi gerçeklikten uzak diye küçümsese de Ecevit'in siyasi çıkarımları onu eleştirenlerinkinden her zaman daha üstün olduğunu gerçeğini hiçbir zaman değiştirmede. Bu üstünlüğünü, ortanın solu sloganını ele alışında en iyi şekilde gösterdi.(Sayılğan, 2009 :90)

Pek çok CHP'li ortanın solu sloganını, seçmenlerin partiyi sola alternatif gibi görmelerinin bir yolu olarak görüyordu. Ne var ki, Ecevit “ortanın solunu sadece bu açıdan değil, aynı zamanda, partiyi altmışların ve yetmişlerin meydan okumalarına, var olan sosyo-ekonomik yapı çerçevesinde yanıt verebilecek bir örgüte dönüştürerek, partinin niteliğini değiştirebilecek bir politika olarak da görmüş, Eğer parti seçim kazanmak istiyorsa, dar görüşlü ve çağdışı toprak ağalarının desteğini

kaybetmek dahi olsa bunun ucunda, işçi ve köylülerin oyunu kazanarak seçmen tabanını genişletmek zorunda olduğunu her fırsatta dile getirmişti. (Sayılğan,2009:83)

Ecevit'in tasarladığı şekliyle “*ortanın solu* ” politikası, zora dayalı toplumsal değişime karşı bir panzehir olmuş, halk tabanında yeni bir denge sağlamıştır. En önemlisi “Toprak işleyen su kullananın” sloganıyla öne çıkardığı toprak reformu diğer çevrelerce komünistlik olarak nitelendirilmişti. Ecevit, toprak reformunun kapitalizm altında “ekonomik bir mucize”nin temelini oluşturduğu Ancak köylüler, işçiler, bağımsız esnaf ve sanatkârlara bir koruma ve güvence verilirse, toplumsal barış garanti edilebileceğinin düşüncesindeydi. (Sayılğan, 2009 :83)

Kongrenin sonuçları -ortanın solu tutumunun resmi kabul edilmiş ve bu tutumun savunucularının parti organlarına seçilmesi parti içi çatışmayı keskinleştirmişti. Turhan Feyzioğlu'nun yönettiği 76 kişilik sağ kanat grubu, yeni eğilimi solcu ve sosyalist olarak nitelendirip karşı saldırıya geçti. Bu yergiler, parti dışından gelen suçlamalardan çok daha tehlikeliydi ve acımasızdı. Tahsin Banguoğlu, bu solculuk suçlamalarından daha yıkıcı ve saldırgan bir politika ile Yeni politikayı Kemalizm'e karşı olmakla suçladı. Basına, kendisinin bir Kemalist olduğunu “*İnönücü*” olmayı reddettiğini ve “*ortanın solu*” politikasının Atatürk'le bir alakası olmayan üstü örtük sosyalizm olduğunu ve bu nedenle partinin sosyalistleştiğini söyledi. Bu hamle AP'nin işine yarayan bir hamle olmuştu, muhaliflerin konumu zayıftı; partiyi ve İnönü'yü sosyalist olmakla suçluyordu. İnönü buna karşılık şunları söylüyordu: “*Tekrar size söylüyorum, bütün memlekete de ilân ediyorum, CHP'nin adı Cumhuriyet Halk Partisidir. Sosyalist parti değildir. Sosyalist parti olmayacaktır.*” demiştir.

Feyzioğlu ve yedi arkadaşı, ihraç edileceklerini bildikleri için CHP den ayrılarak Güven Partisini (GP) kurdular. Turhan Feyzioğlu oybirliğiyle liderliğe seçildi.“ 1945'te CHP'den ayrılarak yeni parti kuran Menderes ve arkadaşlarının yürüdüğü yoldan yürüyerek tarihin tekerrür edeceği düşüncesinden yola çıkıp yeni bir parti hamlesine girişilmiştir.(Sayılğan, 2009 :96) Feyzioğlu ve yandaşlarının partiden ayrılışı, ortanın solu sloganı etrafında birleşmiş bir CHP'nin işine yaramadı. Birçoğu, İnönü 'ye kişisel bağlılıktan dolayı partide kalmaya devam etmiş; ve bir çoğu hala bu tutumu içselleştirememişti. İnönü CHP' yi yönettiği sürece, partinin

ılımlı ve muhafazakar bir çizgi izleyeceğini biliyorlardı. Ayrıca, bütün sağ muhalifler CHP'den ayrılıyorsa, Ecevit'in grubu hükmen galip gelecek ve partiyi radikalleştireceklerdi. Böyle bir ayrılışla Ecevit'i de taçlandırmak istememişlerdi. (Sayılğan, 2009 :97)

AP ve GP' den gelen ortanın solu tutumuna karşı sürekli eleştiriler CHP'nin TİP'e saldırmasına yol açtı. Dahası, CHP'lilerin asıl amacı sol bir söylemle aydınları TİP'ten uzaklaştırarak kendi bünyesine dahil etmektir. Partide bu yıllarda iki dil konuşmuştu, İnönü, yeni politikayı "komünizme karşı. aşılmaz bir duvar" ve solun yegane temsilciliğini üstlenmiş gibi sunarak onun anti-komünist yanını vurgulamış, diğer yanda Ecevit, liderinin görüşlerini paylaşmış, fakat demokrasiyi ve toplumsal barışı güvenceye almak için gerekli olan radikal bir reformdan ve mevcut düzenin dönüştürülmesinden de söz etmişti. (CHP XIX. Kurultayı,1968:22) Bu 2 görüş birbirleriyle tezat olmuş ve CHP toprak ağaları ve bürokrasi gibi baskı gruplarını temsil ettiği sürece Ecevit'in reformist planları havada kalan bir söylem olacaktır. Bu nedenle, sözde yeni politika laflarına karşın, parti bir "fikir partisi" olmaktan çok "kişi partisi" olarak kalmaya devam etti. "Ortanın solu " politikasının, 19. Kongrede seçime bir yıl kala hemen hemen terk edildiği söylemek yanlış olmaz.(Sayılğan,2009:96)

Muhafazakarlar Ecevit'i Atatürk'ü eleştirmekle suçlamasıyla birlikte, hizipler arası çatışma alevlendi, Ecevit, Kemalist olduğunu iddia etmekle birlikte, Kemalizm'in güncellenmesi gerektiğini gizlememiş ve Atatürk'ün bazı reformlarının, örneğin şapka reformunun, halk nazarında tepki uyandırdığını ve halkın partiye yabancılaştığını belirtmiştir. Ecevit; partinin laiklik politikasının katı ve saldırgan olduğunu ve halkın mantığını anlayamadığını da ileri sürmüştü. Bu söylem o güne kadar CHP içerisindeki kendi tarihine yapılmış en ağır ve etkili söylemdir. Ecevit CHP'nin seçkin yanını reddetmiş halka bütünleşmeyi kafasına koymuştur.(Sayılğan,2009:94)

26 ve 27 Mart 1970'teki Parti Divanı toplantısında ilk çatışma gerçekleşmiş ve Erim Parti Divanına yeniden seçilemeyince, parti içindeki tutucu kanat başarısızlığa uğradı. Ecevit, ise konumunu daha da pekiştirmek isteyerek olağanüstü kongre çağrısında bulundu. Bu kongrede İnönü Ecevit'i destekleyerek partinin içerisindeki bölünmeleri de en aza indirmeyi hedeflemiştir.(Sayılğan,2009 :99)

4.2.5. 1968 Hareketi (silahlı mücadele ve öğrenci hareketleri)

1968'i bütün dünyada bir dönüm noktası haline, getiren, ilerici mücadelenin diline, yöntemine ve kapsamına yönelik yaygın bir değişiklik talebidir. 1968 olayları ortaya çıktığı her ülkede yerel bir renge bürünmekle birlikte, dünya çapında cereyan eden ortak bir kalkışmanın izlerini de taşımıştır. 1960'ların ortalarından itibaren yükselmeye başlayan radikalizmciler ilhamını kapitalist tüketim toplumuna duyulan tepkiden, emperyalizme karşı verilen ulusal bağımsızlık mücadelelerinden ve bu hareketlerin karşısında dolaylı ya da dolaysız bir şekilde yer alan Amerikan karşı-devrimciliğine duyulan öfkeden almıştır. Bu İlham ulusal sınırlan aşan bir ilhamdı. Hobsbavvm'ın deyişiyle "dünya ilk kez küresel bir hal almıştı.(Ahmad,1994:227)

1968'lere kimliğini veren bu talep bütün dünyada, yükselen muhalif hareketlerle mevcut siyasal yapılar arasındaki yarılmayı bariz bir hale getirdi. Bu yarılma her şeyden önce giderek radikalleşen gençlik hareketiyle parlamenter muhalefette ısrar eden sol partiler arasında yaşandı. 1968 hareketi klasik sol politikalarından daha çok öğrenciler tarafından temsil edilen "yeni sol" arasındaki derin çatlakları gözler önüne serdi. Batı Avrupa'da kökleşmiş komünist partiler tarafından temsil edilen sol, ikinci Dünya Savaşı, direniş, özgürleşme, Soğuk Savaş ve yeniden inşa süreci tarafından biçimlendirilmiş ve dolayısıyla bu sürecin bütün yükünü üzerinde taşımıştır. "Yeni sol" ise "eski solun" eleştirisinden olduğu kadar, 1960'ların gerçek anlamda uluslararası bir boyut taşıyan dinamizminin üzerine de inşa edilmiş ve oradan beslenmeye devam etmişti. Sömürgelerdeki bağımsızlık savaşları, Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da savaş sonrası sosyal politikalarının iflası, tüketim kapitalizm'inin bütün olumsuzluklarıyla ortaya çıkması ve mevcut komünist/sosyalist hareketlerin yeni ortaya çıkan sosyal problemler karşısında atıl kalması bu dinamizmi besleyen ana hatları oluşturmaktaydı.(Feyzioğlu,2010:51) Bu uluslararası ilhama rağmen 1968 olayları, öncesiyle ve sonrasıyla yaşandığı bütün ülkelerde birbirinden farklı, kendine özgü seyirler izledi. Bu öncelikler, kültürel çeşitlilikler ve birbirinden çok değişik tarihsel süreçler, neticede birbirine çok da benzemeyen '68 deneyimlerinin ortaya çıkmasına sebep oldu. Ancak'68 ile birlikte doruğa ulaşan iki temel dinamik bütün '68 hareketlerinin ortak özelliğini teşkil etmişti.(Sunay,2017:28) 68 bir yandan "o ana kadar siyasal bir kisveyle karşımıza çıkmayan pek çok konuyu siyasal sorunlar haline dönüştürerek" siyasetin alanını

genişletmiş, öte yandan da siyasetin öznelere, siyasal eylemin niteliğini ve araçlarını yeniden tanımlamıştır. O güne kadar resmî bir dil ile ifade edilmiş bütün meseleler, yerini yeni bir dil özlemine bırakmıştır. Bu yeni dil bütün dünyada öğrenci hareketine damgasını vurmuştur. Sloganlarda, boykotlarda, yazılı metinlerde eski solun kullandığı jargonun dışında, '68 ile birlikte icat edilmiş yepyeni bir dil kullanılmıştır.(Belge,2008:45) 1968 hareketinin yeni siyaset anlayışı yalnızca üniversitelerde değil çeşitli dernekler, sendikalar, işçiler, köylüler arasında baş göstermiştir. (Birand,32.gün belgeseli) Özellikle Dev-Genç etrafında örgütlenmiş olan gençler bu dönemde pek çok toprak işgaline ve üretici mitingine öncülük etmiştir. Köylüye yönelik daha önce dillerden duyulmayan söylemler kırsal kesimin gözünü boyamayı başarmıştı. Bu aktif katılım hem köylülerin gözünde yerleşmiş olan komünist imgesinin parçalanmasına hem de daha önceden solun halkla temasındaki eksikliğe damga vuran bir dönüşüm olmuştur. (Birand, 32.gün belgeseli)

Türkiye'de ise 1968 yılı da bir hayli sorunlu geçmiş, gençlik ayağa kalkmıştır. Sosyalizm kavramı üzerinde yoğun tartışmalar ortaya çıkarken dış güçlerin kapitalist etkileri de Türk gençliği üzerinde etkili olmuştur. Şehirlerde bombalar patlamış, fakülteler baskına ve işgale uğramıştır. Öğrenci olaylarının ardı arkası kesilmemiştir. Üniversiteler karargâh gibi kullanılmış öğrenciler üniversitelerde örgütlenmişti. İstanbul Üniversitesi Kampüsü Solcu öğrencilere ev sahipliği yapmış, polis işgale seyirci kalmış bazı durumlarda müdahale bile edememiştir. Özellikle bu yıllarda ortaya çıkan genç liderler daha sonraları Türkiye Sosyalist Harekete yön verecek dilerler olmuştur. Türkiye' gerilla ve silahlı mücadele anlayışının ortaya çıkmasını, '68'in yerleşik siyaset biçimlerini reddeden ve umduğunu bulamayan bir gençliğin isyanı olarak görmek yanlış olmaz.(Birand, 32.gün belgeseli)

Toplumda bölünmelerin yaşandığı bu dönemlerde, kimi halkçı, kimi milliyetçi kimi ise sosyalist vb. ideolojilerle büyük kavgalar verilmiştir. Türk gençliği, dış güçler tarafından kapitalizm, sosyalizm, komünizm ve faşizm gibi terimlerle boğuşurken milli varlık, birlik-beraberlik ve kardeşlikten "sağ-sol" adı altında büyük tavizler vermiş büyük kanlar dökülmüştür. Çünkü her ideolojik kitle, kendine yaraşır bir özgürlük ve demokrasi mücadelesini aramış, her görüş kendine göre haklı taleplerini dile getirmiştir. Gençlik daha önce görülmediği kadar bölünmüş ve "kardeş katilinin vacipliği" anlayışıyla şiddete bulaşmıştır. (Birand, 32.gün

belgeseli)

Türkiye'ye kadar ulaşan Latin Amerika gerillalarının popülaritesi, bu yönde ilerleyen gençlik Önderleri için önemli bir ilham kaynağı teşkil etmiştir. Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de gerilla mücadelesinin esas ilham kaynağı bir avuç devrimci tarafından başlatılan "Küba Devrimi" ve özellikle de devrimden sonra kendisine teklif edilen bütün bürokratik mevkileri reddederek kendini bu yola adanmış, Bolivya'da yeni bir devrimci gerilla mücadelesine başlamak için Küba'dan ayrılan Doktor Che figürüdür. Bu figür gençlerin her eyleminin "maceracılık" olarak nitelendiği Türkiye koşulları ile büyük benzerlik taşıyordu. Bu hareketlerin başarılı olamamasının temel nedeni de aslında buydu. Türkiye özgür oluşturulacak bir devrimci model ya da anlayış düşünülemedi.

İşçi sınıfı olmayan ülkede devrimciler ara tabakaların yönlendirilmesinde öncü rolü oynamıştı. Bu bilinç hareketiyle yola çıkan devrimci gençlik, işçi sınıfının kendilerine olan desteği ve katılımıyla birlikte önemli bir ivme kazanmıştır. siyasi bilinç edinmiş bir işçi sınıfının verdiği güvenle kentleri işçilere bırakıp devrimi başlamak üzere ovalara, dağlara yönelmiştir. Latin Amerika ve Guevara modellerinin etkisi altında, "kır gerillası" aşamasından sonra "silâhlı mücadele" anlayışına yönelmiştir.

70'li yılların birinci yarısını 12 Mart rejiminde, önce saklanmaya çalışarak, sonra da hapisanelerde geçirmiş olan sosyalist kadroların, ordu ve devrim denkleminde artık umudu kalmamıştır. Hapishane yıllarında, Kemalizm ve Marksizm'in çok farklı şeyler olduğu da anlaşılmıştı. Mahkemelerin ilk sorgu aşamalarında, pek çok sanık, "Ben Marksist-Leninist'im. Aynı zamanda Atatürkçüyüm", diye ifade vermiş olmasına rağmen bu Kemalist gömlek o dönem içinde işe yaramamıştır. Birçok "devrimci" sıfatların yalnız birini kullanma kararını vererek hangisiyle devam etmek istediğini seçmiştir. Aydınlık gibi, bunu yapmamayı örgüt stratejisi haline getiren bileşenler olsa da bunlar bir istisna olarak kalmıştır.(Ahmad,2014:10-12)

Türkiye'de gerilla mücadelesinin ilk nüvesi hapisten çıkan *Deniz Gezmiş, Sinan Cemgil, Hüseyin inan ve Yusuf Arslan* ekibinin, daha sonraları THKO olarak adlandırılacak örgütlenme çerçevesinde silahlı eğitim, dağa çıkma ve cephe savaşı verme fikirleri çerçevesinde pozisyon almalarıyla ortaya çıkmıştı. Bu grubun teorik

önderi konumundaki Hüseyin İnan'ın Küba Devrimi'ndeki gibi bir devrimci ordunun partiden değil, partinin, ordudan doğacağı fikrini kabul etmesiyle birlikte THKO, stratejik olarak önce devrimci bir proletarya partisi kurulması gerekliliğini ön plana çıkaran Mihri Belli çevresi ve parti fikrinde ısrarcı olan THKP-C çevresinden ayrılmıştı. THKO militanları stratejilerini hayata geçirmek için pek çok Avrupalı radikal öğrenci grubunun yaptığı gibi Filistin'e giderek EI Fetih kamplarında gerilla mücadelesi aldılar ve yönlerini kırlardan kentlere doğru yayılacak bir silahlı mücadele perspektifine yoğunlaştırdılar. Ancak THKO'nun öncü kadrosu kırlarda eyleme geçmeden önce şehirde yaptıkları ilk eylemler sonucunda büyük ölçüde yara aldı. THKO'nun kuruluş bildirgesinde çok net bir şekilde ifade edilen "*Devrimciler: Barışçıl şartlar içinde mücadele metodlarını bırakınız, Halk kitlelerini kurtuluşa götürececek olacak olan şiddet politikasını temel alan silahlı mücadeleye THK Ordusu'nun saflarında katılınız,*" beyanı o yıllarda bu gençlik hareketini besleyen en temel maddedir.

Türkiye'de Foco'culuğun temsilcisi olarak ortaya çıkmış olan ikinci örgütlenme biçimi *Mahir Çayan* önderliğinde THKP-C'idi. 15-16 Haziran sonrası Mihri Belli ve çevresiyle proleter devrimci parti konusunda ayrışma yaşayan Mahir Çayan ve arkadaşları bu ayrılığın ifade edildiği "Aydınlık Sosyalist Dergiye açık mektup başlıklı yazılarında devrimin "işçi-köylü ittifakı üzerinde emperyalist boyunduruğun en zayıf olduğu halkadan yani kırlardan, şehirlerin fethine doğru girişilecek bir halk savaşı ile" ve "ilk başlarda dar ama inanmış bir kadroyla başarılabilceğini ön görülmüştü. 15-16 Haziran Çayan ve arkadaşlarına toplumun her an bir patlamaya hazır olduğu, fakat sıkıyönetim gibi bir askerî bir güç karşısında gerileme eğilimi taşıdığı tespitini yapma şansı vermişti. Bu sebeple yapılacak olan bu askerî güce karşı dayanabilecek gücü olduğunu ispatlayacak bir hareket örgütlemek ve bu hareket ile gücünü ispatlamaktır.

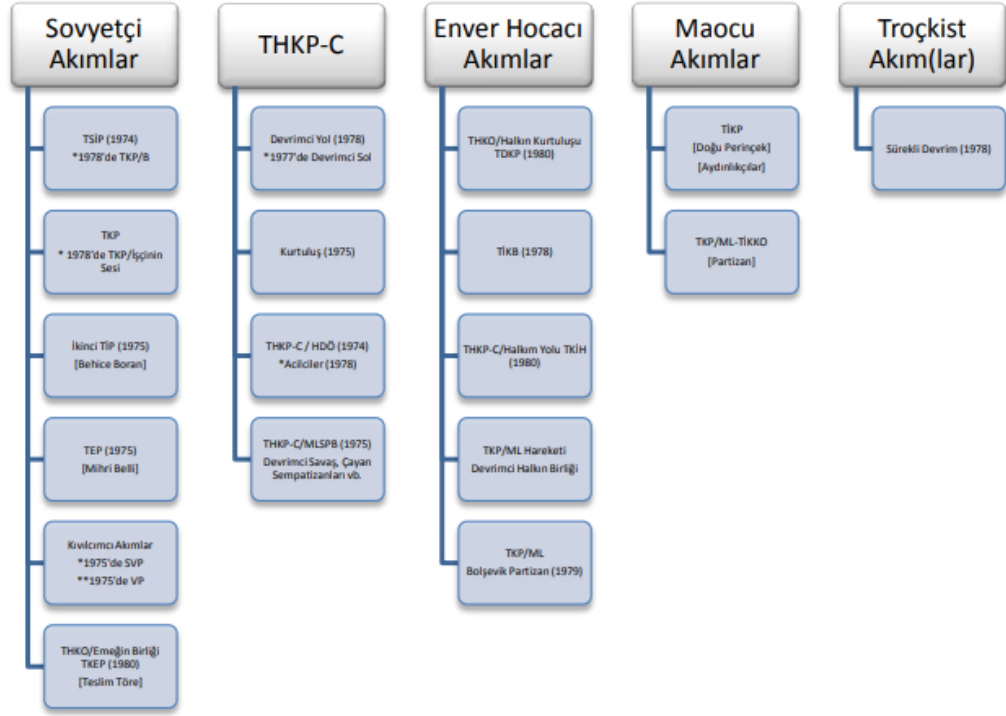
İki gruptan farklı olarak Maoizmi ideolojik rehber olarak kabul eden **Türkiye Komünist Partisi-Marksist Leninist (TKP-ML)** hareketi ve partinin askerî kanadı **Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu (TİKKO)** hareketi gerilla mücadelesini siyasetinin merkezine koyan üçüncü önemli politik oluşumdur. TİKKO Şubat 1972'de, MDD kampının içinde 1969-70 döneminde yaşanan ayrışmadan sonra Proleter Devrimci Aydınlık (PDA) grubuyla birlikte hareket eden **İbrahim**

Kaypakkaya tarafından kuruldu. Kaypakkaya PDA ayrımının partileşmiş hali olan **Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi'nin** (TİİKP) politikalarını pasifist ve revizyonizm olarak eleştiriyor, parti liderliğinin önerdiği güç toplama, propaganda ve teorik/pratik hazırlık stratejilerinin hareketin gelişmesini engellediğini savunmuştur. Buna karşılık Kaypakkaya'nın önerdiği kırdaki ve özellikle köylülük arasında örgütlenecek bir silahlı mücadele ile hayata geçirilecek bir halk savaşıydı. Kaypakkaya kırdaki bu mücadeleyi destekleyecek bütün lojistik şartların olduğuna inanıyor, hareketin temel kadrolarının köylülük arasından başarıya ulaşacağına inanıyordu. Kaypakkaya'ya göre "köy bölgelerinde kısa süreli bir bilgilendirme çalışması, propaganda ve örgütsel faaliyetten sonra silahlı mücadeleye başarıya ulaşabilirdi. Kaypakkaya'nın bu düşüncesinin en önemli nedeni kendisinin de köyden kente gelen bir devrimci önder olması ve köy çevresini ve köy halklarını iyi tanımasıydı.

Türkiye'de Maoist akımların ete kemiğe bürünmesini, Dev-Genç'teki saflaşmanın Ötesinde 15-16 Haziran olaylarının yarattığı toplumsal şuurun bir ürünü olarak görmek yanlış olmaz. 15-16 Haziran olayları MDD kampı içinde bir daha onarılamayacak büyük pratik ve ideolojik bölünmelere yol açmıştı. İlk olarak işçilerin büyük bir kitlelilik halinde sokaklara çıkması ve bütün ilerici hamle yapması, özellikle Türk Solu ve Devrim çevrelerinin temel tezlerini çürüttü: işçi sınıfının toplumsal önderliği meselesi artık sorgulanmaya gerek duyulmayacak kadar açık bir şekilde ortadaydı, ikinci olarak ise, silahlı kuvvetlerin işçi sınıfının doğal müttefiki olduğu şeklindeki tez de 15-16 Haziran olaylarını şiddetle bastırmaya çalışan ordu resminin ortaya çıkmasıyla paramparça olmuştu. Bu temel kabullerin çökmesi, zaten kendi içinde çeşitli ihtilafları barındıran MDD kampında net saflaşmalar yarattı.

1971 Muhtırasında sonra idam cezaları da verilmiş, Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan gibi dönemin sembol isimleri hakkında çıkartılan idam kararı TBMM'de onaylandıktan sonra, 6 Mayıs 1972'de yerine getirilmiştir. Bu olayın öncesinde yaşanan öğrenci avı, ve kurulan yeni devrimci oluşum önderlerinin Mahir Çayan, Sinan Cemgil, Ulaş Bardakçı gibi, askerle girilen çatışmalarda öldürülmesi sosyalist hareketin orduyla tamamen bağının kopmasına sebep olmuştur.(Ahmad,2014:10- 12)

Tablo 4: Türkiye Sol Örgütlerinde Politik Ayrışma

Kaynak:(Mutluay,2011:73)

4.2.6. Sosyalist parti girişimleri

12 Mart öncesinde *TİP* “*legal sosyalist parti*” kimliğiyle mümkün olan bir platformu meydana getirmişti. 12 Mart sonrasında bu TİP geleneğinden gelenler birkaç ayrı parti kurdular: *Türkiye İşçi Partisi*, *Türkiye Sosyalist İşçi Partisi*, *Sosyalist Devrim Partisi* vb. Bunların ilk ikisi, SSCB'nin dünya sosyalizmi içinde tartışılmaz bir önderlik konumuna sahip olduğunu kabul etmişti. İkincisi (*TSİP*), Hikmet Kıvılcımlı'nın düşüncelerine de sahip çıkan bir partiydi. “SSCB'nin önder konumu” dendiğinde, bunun başında gelen aktör *TKP* idi. Ama TKP bunlara rağmen hala bir yasal statü kazanmamıştı. TİP ve TSİP gibi örgütler legal olarak kurulmuştur, TKP kurulamaz; ama son analizde SSCB'nin onay verdiği parti olarak, bu “güvene sahip olan da olmuştur.

Aybar'ın kurduğu *Sosyalist Devrim Partisi* ise “Sovyet yanlısı” hiç olmadığı gibi, başlıca iddiası “Leninist modele aykırı ve ona meydan okuyan bir sosyalist parti olma”ydı. Başta, Genel Başkan'ın başkanlık süresini kısıtlayan maddeleriyle özgürlükçü ve demokrasi yanlısı bir izlenim vermişti. Öte yandan, yanına yeni kadro çekemediği ve yaşını başını almış insanlarla sınırlı kaldığı için bu deneyimleri de

zenginleştiremiyordu. Mihri Belli'nin 1974'ten sonra kurduğu *Türkiye Emek Partisi*, daha koyu Kıvılcımlı taraftarlarınının 1975 'te kurduğu ikinci *Vatan Partisi* bu platformun, fazla bir canlılık göstermemiş öteki yapılarıdır. Çin sosyalizmi cephesine geldiğimizde ise Buranın da, "eski" olması sebebiyle "asıl sahibi" vardı: *Doğu Perinçek* önderliğinde "*Aydınlık*" grubu. Ancak bu grup, önder kadro olarak, sosyalizmin öteki kolları, gruplan içerisinde en çok ayrımcılığa uğrayan ve dışlanan olmuştur. Dolayısıyla, 12 Mart sonrasında burada ilginç bir örgütsel çoğalma yaşanmıştır. Devrimin silahlı mücadeleyle olacağını düşünen ama bunu Latin Amerika'dan ödünç alınan modellere dayandırmanın "küçük burjuva" bir sapma olduğuna inananlar için, gidilecek yer, *Aydınlık* grubu bir Çin modeliydi.

12 Mart öncesinin Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'ndan kalan kadrolar, "*Halkın Kurtuluşu*" adıyla böyle bir çizgi tutturdular. Harekete THKP-C içinde başlayarak benzer bir özeleştirme yapanlar ise "*Halkın Yolu*" adını alarak başka bir örgütlenme başlattılar. 12 Mart öncesinde, *Aydınlık* grubunun, adresi verilmemiş "Halk Savaşı" çağrılarını ciddiye alan militanları zaten TİKKO (Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu) hareketini başlatmıştı. 12 Mart sonrasında *Halkın Birliği* ve *Halkın Gücü* dergilerini bu hareketten gelen gruplar yayımladı. *Aydınlık*, *Halkın Sesi* dergisini çıkarıyordu. Bu cephede de iç mücadele, dışa dönük eyleme oranla çok daha yoğun bir kavga içindeydi. Çin platformunda bu zamana kadar en iyi öğrenmiş, özümlemiş ötekilerden daha avantajlı görüneni ise *Aydınlık* Grubu olmuştu, Ancak Çin'in kendisi SSCB'deki gibi bir Komiternlik politikası uygulamadığı için, burada kimin "resmî onay" aldığı pek belli değildi.

Çin ve Sovyet yanlısı olmayan bu iki uluslararası örgütlenmenin dışında kalmayı tercih eden deyim yerindeyse Türkiyeli Sosyalistler ise en kalabalık öbeği oluşturuyordu. Bunlar, ağırlıklı, eski *THKP-C*'den gelen kadrolardı. Burada çoğunluk "*Devrimci Yol*" adını almış olan grubundu. Buradan "*Dev-Sol*" koştular. Ayrıca bir de Kurtuluş hareketi vardı. Zamanla daha küçük gruplar da şekillendi. Önder kadrolar açısından Çin-Sovyet kutuplaşmasından bağımsız hareket etmenin en önemli nedeni milliyetçi bir refleksten çok, her toplumun sosyalist hareketinin bağımsız hareket edebilmesi gerektiği inancını taşıyorlardı.

12 Mart döneminin Türkiye sosyalist hareketinde açtığı yeni çığırılar üzerine birkaç genelleme yapmak gerekirse;

1- Aynı fraksiyonu savunmak ve aynı ideolojiyi benimsiyor olmak aynı partide/örgütte birleşileceği anlamına gelmemiştir. Bu durum en net Çin Sosyalizmi alanında görülür. Kişilerin güven endeksi burada partiler üstü bir biçimde şekilleniyordu. En ufak görüş ayrılığının sebep olduğu bir konudan dolayı 10'larca alt yapılanma çıkabiliyordu.

2) Çin-Sovyet çatışması bütün dünya solunu kasıp kavuran birinci sorun olmuştu. Belirli bir sosyalist örgüt ve eylem kalıbının egemen olamadığı Türkiye'de bu çatışmanın etkileri daha derinden duyuluyordu. 12 Mart öncesinde geçerli olan "kendine bir devrim modeli seçme" alışkanlığı tekrardan gündeme gelmiştir. Dünyanın değişik yerlerinde olan 68 olaylarını ve bunların getirdiği sonuçlar her bir örgüt tarafından takip ediliyor özellikle anti-emperyalizm mücadelesi hemen her ülkede kendini göstermişti. Üçüncü Dünya ülkeleri hakkında bilgiler daha yüzeyseldi. Örneğin Avrupa komünizmi ilgi çekici olmamıştır

3) En önemli kadroları hapisanelerde bulunan bu hareketler 1974'ten sonra yeniden topluma dönerlerken, orada 1980 sonrasında olduğu gibi, sola karşı düşman bir toplumla karşılaşmadılar. Solun en önemli kadrolarının çatışmalarda ya da darağaçlarında sallandığı bir dönemden sonra diğer liderlerin hapisanede geçirdiği yıllarda, bundan her anlamda faydalanan MHP ve onun gençlik örgütü **Ülkü Ocakları**, bir "kan davasına hazırlanmıştı. Çatışma bir kere başladıktan sonra, aşırı sağın da manevra alanı alabildiğine genişlemişti. Özellikle Milliyetçi Cephe hükümetleri döneminde hükümeti eline alan sağ kanat toplumsal bölünmeyi daha da arttırmış adeta bir kinle yola devam etmekteydi. Türkeş bu yıllarda vermiş olduğu Anti Komünist mücadeleye tüm hızıyla devam etmiş ve Bozkurtlarını dediği ülkücülerini komando kamplarında eğitip silahlandırmaya başlamıştı. 1990'lı yıllarda yapılan bir röportajda Komando kamplarından haberi olmadığını bilgisi dışında geliştiğini söylese de yine o dönemi anlatan belgesellerde 1. Kişilerin ağzından bunları Türkeş'in gerçekleştirdiğini bilinmektedir.

4) Bunun yanı sıra, toplumda bu yıllarda CHP'nin ve sosyalistlerin yolu çokça kesişmeye başlamıştır. Özellikle Ecevit'in başa geçmesiyle sol politikalarla ağırlık verilmesi ve eski devletçi halktan kopuk bir gelenek sürdüren CHP'ye mavi gömlekli mütevazı ve halkçı bir lider gelmesi o dönemin konjonktüründe sıkışmış olan devrimci eylem gruplarının Ecevit'e sempati beslemeye başlamasına yol

açmıştır.

4.2.7. 12 Mart darbesi ve sonrasındaki ekonomik bunalımlar

12 Mart 1971 tarihinde dönemin Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç ve kuvvet komutanlarının Demirel'in istifasını istemesi üzerine tarihe geçen bu olay 1971 Muhtırası olarak bilinmektedir. Ordunun alenen siyasete müdahale ettiği 2. Tarihi olay olma özelliği taşımaktadır.

1970'li yıllarda da sanayide de atıl bir vaziyette, kapasite kullanımında artış ve mal stoklarında yığılma biçiminde devam eden ekonomik bir bunalıma girmiştir. O zamanki hükümetin başvurduğu, memur maaşlarına zam ve devalüasyon önlemleri ekonomik politikalarını düzeltmek için bir sonuç vermedi, tersine enflasyonu körükleyen, bunalımı daha da ağırlaştıran bir etki yaptı.

Önlemlerin başarılı olmaması bir yana, bu kadarı bile sermaye güçleri arasında bölünmelere yol açtı. Yönetenlerin birliği ve siyasal iradesi zayıfladı. Bu bölünme ve zayıflıklar gerekirse baskı yöntemlerine başvurmadan çekinilmeyecek bir hal aldı. Ordu kendinde bu misyonu üstlendi ve gerekliliği yerine getirdi. Daha önemlisi, geniş emekçi kesimin toplumsal uyanış ve militanca hak arama durumları önü alınmayan tehlikeli boyutlara ulaşmıştı. Özellikle 15-16 Haziran olayındaki, görkemli işçi çıkışı burjuvaziye ciddi biçimde tedirgin etti. Asker, 1961 Anayasası ve bu anayasanın getirdiği hak ve özgürlüklerin Türkiye için "lüks" olduğu noktasında birleşmiş ve darbeden önce bu anayasanın değiştirilmesi gerektiğinin açıkça altını çizmiştir. Öte yandan, devleti "korumak" ve "kollamakla görevli kuvvetler içinde taraftar kazanan sol dalgası silahlı kuvvetler içinde de huzursuzluğa neden olmuştu. Doğan Avcioğlu ve arkadaşları silahlı kuvvetler içinde yer alan bir desteğe sahipti. 27 Mayıs, burjuvaziye, emekçi yığınların, aydın ve gençlik hareketlerinin desteğine "sol" darbenin düzen açısından ciddi sorunlar yaratabileceğini öğretmişti. 12 Mart'ın acil geliş nedenlerinden biri, ordu içindeki bu sol cuntayı tasfiye etmektir.

12 Mart ve 12 Eylül türünden askeri darbelerdeki dış dinamiklerin ve emperyalizmin katkısını unutmamak gerekmektedir. ABD' nin 60'lı yılların sonlarında uygulamaya koyduğu "esnek mukabele ve ulusal güvenlik" doktrinleri, müttefiklerini de ortak düşman gözüyle bakılan komünizme karşı silahlandırdı ve muhtemel bir savaşa hazırlanma esaslarına dayandırdı. ABD bir yandan reel sosyalizmin zayıf halkalarını koparmaya büyük bir propaganda ve bu ülkelerdeki

rejim muhalifleri örgütlenme kampanyası yürütürken, bir yandan da bütün kapitalist ülkelerde "içerdeki düşmanı" daha güçlenmeden yok etmek anti emperyalist ve sosyalist eğilimli muhalefet hareketlerini ne pahasına olursa olsun ortadan kaldırmak, bunun için önderlerin öldürülmesinden, işkence ve başka baskılardan kaçmayacak şekilde ülke içinde oluşturulacak örgütler yaratmaya ve orduyu bu iç düşmana karşı hazırlamaya kadar bir dizi eylem ve operasyon örgütlüyordu.

Aynı dönemlerde birçok Latin Amerika, Asya ve Afrika ülkesinde ard arda gelen darbelerin böyle uluslararası bir desteği de vardı. NATO'ya bağlı Türk Silahlı Kuvvetlerinin 27 Mayıs dahil giriştiği bütün darbelerde ABD katkısı, en azından onayı olduğu kesindir. Darbeden sonra, bir "beyin hükümeti" oluşturuldu ve devletin partiler arasındaki çekişmelerin üstünde yeniden örgütlenmesine girişildi. "Balyoz" ve "Fırtına" gibi adlarla şiddet uygulamaları ve kitle hareketi bastırıldı. Bu sayede sol bir cunta umduğunu bulamadan tasfiye edilmiş oldu. Birçok ilerici aydın tutuklandı. TIP, Dev-Genç ve öğretmen örgütleri, sol yayınlar kapatıldı. THKO ve THKP-C önderleri katledildi. 1961 Anayasası birkaç kez değiştirilerek, getirdiği hak ve özgürlükler esaslı biçimde düzenlendi. 12 Mart acil geliş nedeni olan siyasal programını hızla uyguladı.

12 Mart'ın ekonomik programı iki temel hedef gözetiyordu: işçi ücretlerinin düşürülmesi ve tarımdan sanayiye kaynak aktarılması, İki yıl boyunca bu hedeflere uygun bir politika izlendi. Reel işçi ücretleri düşürüldü ve fiyat mekanizması yoluyla da tarım gelirlerinin ulusal gelir içindeki payı küçültüldü. Ancak, 12 Mart rejimi ya da dönemi kalıcı olamadı. 14 Ekim 1973 seçimleri ile birlikte dar anlamda 12 Mart dönemi bitti. Askerlerin gölgesindeki rejim, ekonomik programlarını uygulayıp sonuçlarını alamadan gitti.

Türkiye kapitalizmi, henüz 12 Mart ekonomik programlarının uygulanmasını mümkün ve zorunlu kılan bir noktaya ulaşmamıştı. Tekelci sermayenin görece güçsüzlüğü kadar, ithal ikameci yöntemlerle büyüme olanaklarının sürüyor olması da, görevini yerine getirmiş 12 Mart'ın gitmesini gerektiriyordu. 12 Mart komutanlarıyla, sivil destekçilerinin 12 Mart'a kalıcılık ve meşruluk sağlama çabalarının boşlukta kalmasının nedeni budur. 1973-1980 arasında hızlanan sermayenin yoğunlaşması, tekel sermayenin güçlenmesi süreçleri ise, dış pazarlara açılmayı başlatan ekonomik stratejilerin, 24 Ocak ve 12 Eylül'ün koşullarına hazırlıyordu. Sermaye

yoğunlaşmasının en üst durağını simgeleyen ve 1972'ye kadar sayıları 34 olan holdinglerin 1977 de 150'yi bulması bu dönemdeki gelişmenin hızını ve çapını göstermesi bakımından önemlidir.

12 Mart, uyguladığı kitlesel şiddet ve teröre, 1971 devrimci çıkışının öncü örgüt ve önderlerini hunharca katletmesine rağmen solu tasfiye programını da sonuçlandıramadı. Daha önemlisi, 1971 devrimci direnişi tüm eksiklik ve zaaflarına rağmen, toplumsal algıda solun saygınlığını büyüttü. 1971 devrimcileri, insanlığın eşitlik ve özgürlük davasına adanmışlıklarını insanın gösterebileceği en büyük özveri, içtenlik ve temizlikle ortaya koydular.

Türkiye'de 1978 yılı başında kurulan Ecevit başkanlığındaki hükümet ağır ekonomik bunalımı açıklamıştı. Piyasa mal açısından bir sıkıntı yaşıyordu, döviz bulunamıyor devlet ödemelerini yapamıyordu. Enflasyon son derece yüksek oranlarda seyrediyor devlet daha fazla dış borç sağlayamıyordu. Bu ekonomik durumu dönemin konjonktüründen ayrı düşünmemek gerekir.

1970'lerin sonlarında hükümetleri ve halkı olumsuzluğa sürükleyen kardeş kavgalarının yanında bir de ekonomik bunalımlar ve kıtlık olmuştur. Sürekli dış borç ödemelerle dövize ve dışa bağımlı olan bir Türk ekonomisi oluşmuştur. 1973-1974 Petrol bunalımı sonrası petrol fiyatları 4 misli artmıştır. Halk benzin bulamaz duruma gelmişti.

Ecevit'in bu yıllarda ABD'nin canını sıkacak olan icraatları" Kıbrıs Harekati ve onu izleyen sürede Haşhaş ekiminin serbest bırakılması" halk nazarında müthiş bir sevgi seline dönüşmüşse de ABD tarafından olumsuz karşılanmış ve büyük yaptırımlar ve uygulanmıştır.

Milliyetçi cephe hükümetleri başta oldukları süre boyunca bu ekonomik bunalıma kısa vadeli çözümler bularak Euro ve dolar borçlanmaları ile Türk ekonomisine lokal bir anestezi uygulamıştır. Fakat günü kurtaran bu borçlanmalar 70'li yılların sonunda içinden çıkılmaz bir hal almıştır. ABD yaptırımlarından dolayı Mazot ve Petrol sıkıntısı, elektrik kesintileri ile ülke adeta can çekiliyordu. Döviz yoktu, Kahve, sigara, ilaç, gübre, Bu dönemlerde karaborsaya düşmüş, kıtlık baş göstermiş, çiftçi iflasın eşine gelmiş, enflasyon yüzde yetmiş sınırına dayanmıştır. Paranın değeri azalmış, bu dönemde yardım istenilen diğer Müslüman ülkeler de adres olarak IMF'yi göstermiştir. Ecevit Bu dönemlerde IMF ve Dünya Bankası ile

görülmüş yeni krediler talep etmişti. Fakat Bu kuruluşların adeta Türk ekonomisine ağır darbeler vuracak olan kalkınma hamleleriyle eline alma istekleri, Ecevit tarafından kesin bir dille reddedilmişti. CHP'nin 1976 yılında üye olduğu Sosyalist Enternasyonal, Avrupa sosyal demokrasisi ve Sovyet sosyalizmi arasında ortaya çıkan kriz sonucunda bölünen bir mirasın Avrupa'daki yansımaları ifade etmektedir. CHP, Ecevit'in başlangıçtaki tedbirli ve yerli bir demokratik sol inşa etme amacının ötesine geçerek Avrupa sosyal demokrasisinin resmi organizasyonuna dahil olmuş ve bu tartışma sürecinde resmen bir taraf haline gelmiştir. CHP'nin Sosyalist Enternasyonal üyeliği, Türkiye'de sosyal demokrasi kavramının daha geniş kitleler tarafından benimsenmesi ve yaygınlaşmasını sağlamıştır.

4.3.1971- 1980 Arası Seçimler

4.3.1. 1973 Genel seçimleri

1973-1977 seçimleri sol ideoloji anlamında büyük önem taşımaktadır. Merkezde duran devlet partisinin solculuşma çabasıyla ve sol söylemlerle yola çıkıp Türkiye'de en yüksek oy oranına ulaşması açısından büyük önem arz etmektedir. Bundan dolayı 1973 ve 1977 genel seçimlerini detaylıca incelemek gerekmektedir.

Adalet Partisi, Demirel başkanlığında, CHP ise lideri Ecevit başkanlığından 1973 seçimlerine hazırlanmıştır. Daha çok AP ve CHP'nin arasında geçen bu seçim yarışı Ecevit'in Karaoğlan lakabı ve düzen değişikliği şiarıyla farklı bir havaya bürünmüştür. Mavi gömlek ve Ak güvercinin sembol olduğu bu seçim döneminde Ecevit bir özgürlük kahramanı gibi algılanmıştır. AP ise eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın desteğiyle 1973 seçimlerine girmiştir.(Gülbay,2017:65)

1973 seçimleri öncesinde yaşanan, parti kapatmaları, Anayasa değişiklikleri ve petrol krizi 73 seçimlerine damgasını vuran önemli olaylardır. 12 Mart askeri döneminin baskıları arasında siyasi partiler de nasibi almış TİP ile MNP Anayasa Mahkemesi'nce kapatılmıştır. TİP'in kapatılma gerekçesi 29-31 Ekim 1970 günü yapılan kongrede Kürt halkı için propaganda malzemesine dönüştürülmüştür. Bu durum TİP'in kapatılmasına giden bir sürece neden olmuştur. (Dursun,1973:1)

Dönemin dış olaylarında ise daha küresel bir boyutta olan gelişme olmuş; Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği, ABD'nin İsrail ordusuna destek vermesine karşılık olarak petrol ambargosu ilan etmiştir. Bu sebepten ötürü Türkiye'nin de derin

sıkıntılarını çektiği 1973 petrol fiyatı artışı yaşanmıştır. Bunun sonucunda ise, bütün dünyada petrol krizi ortaya çıkmıştır. (Gülbay,2017:65) 1973 petrol krizinde Araplar, Batı ve Amerika üzerinde baskı kurabilmek için petrol ihracatını kısmak ya da petrol fiyatlarını yükseltmek seçeneklerinden Araplar fiyatların yükseltilmesi yolunu tercih etmiştir.(Soysal,1997:76-82) Arap ülkeleri bir yaptırım olarak petrolü pahalı satarken, aldıkları ürünleri de bir karşı hamle olarak pahalıya almışlardır. Bu görünmeyen savaşın sonundaki gelişmelerden zararlı çıkan ise fakir ülkeler olmuştur. Arapların, Batı'nın zengin ülkelerine vurmak istediği darbenin acısı, Müslüman fakir ülkelerin sırtından çıkmıştır. Benzer şekilde Türkiye de, artan petrol fiyatlarının büyük acısını çekmiştir.(Armaoğlu,:725-726.)

4.3.1.1.CHP'nin çalışmaları

CHP'nin seçim çalışmaları bir beyanname altında toplanmıştır. Bu Seçim Beyannamesi'nin temelinde, ülkeyi kalkındıracak önemli hamlelerden bahsedilmiştir. İnsanın insanı, yabancıların vatanı sömüremeyeceği yurttaki sulh cihanda sulh ilkesinin benimsendiği, hakça bir düzene, toplum yararının kişisel çıkarlardan önde gözetildiği, devlete de servete de hiç kimsenin kul olmayacağı, halkın üstünde egemenliğin olmayacağı bir düzene vurgu yapılmıştır. “Ak günlere” başlıklı seçim bildirgesinde, ülkede ekonomik ve sosyal alanda ortaya çıkan kötü durumun sorumluluğunun sadece 12 Mart sonrası hükümetlere yüklenemeyeceği bunun önceden gelen bir zihniyetin esiri olduğu ve bu düzenin CHP ile değişebileceği ifade edilmiştir. (Gülbay,2017:67)

Seçim bildirgesinde kalkınma “özgürce ve hakça kalkınma” hamleleri ile ele alınmaktadır. CHP, iktidarın ve ona mensup kesimin günden güne zenginleşen bir düzen sürerken halkın bütününe yoksul bırakan bir kalkınmayı, hakça olmadığı için reddetmektedir. CHP Seçim Bildirgesi'ne göre gerçek ve geçerli kalkınma, tüm halkın özgürce ve hakça kalkınmasıdır.(Gülbay,2017:67)

CHP' bu bildiride özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesindeki toprak ağalık düzenini halkçı iktidarında ve toprak mülkiyetinde giderilecektir. Güneydoğu Anadolu'da toprak dağılımı yarı feodal bir görünümde ve ağalık düzeninin etkisi altında olduğundan, halkın siyasal özgürlüğü bile kısıtlanmış durumdadır. CHP'nin istediği toprak reformunun özeti “toprak işleyenin su kullanın şeklindedir. CHP, yeterli topraktan mahrum birçok köylüyü, yeterli toprağa ve toprağının tapusuna

kavuşturmayı amaçlamakta, ağılık düzenine son vererek bir kesimin elinde bulundurmasına karşı çıkmaktadır. (Akgünlere,1973:3-10) CHP Seçim Bildirgesi'nde sosyal düzen başlığı altında belirtilen hususlar ise şu şekildedir:

12 Mart sonrası dönemde, devlet yönetiminde halkın ağırlığının azaldığı, büyük sermaye çevrelerinin ağırlığının ise arttığı ifade edilmiştir. Grevlerin geniş ölçüde yasaklandığı lokavtların ise serbest bırakıldığı bunun da işçilerin yoksullaşmasını hızlandırdığına dikkat çekilmiş olup, CHP iktidarında, demokratik işçi haklarına getirilen tüm kısıtlamaların kaldırılacağı belirtilmiştir. İşçilerin ekonomi politikasındaki ağırlığının artmasına katkı da sağlayacak şekilde, İşçi Yardımlaşma Kurumu (İYAK) tesis edilecektir.(Gülbay,2017:67)

CHP'ye göre sosyal adaletsizliğin temel nedenlerinden biri, eğitimdeki fırsat eşitsizliğidir. CHP bu adaletsiz düzene dair bir takım hamleler yaparak tıkanan eğitim sisteminin ve paralı eğitim sisteminin devlet dengesiyle halka ulaştırılacağını savunmuştur. TRT dışında, Anayasaya aykırı olarak yayın yapan ve denetimden uzak tüm radyo istasyonları TRT'ye bağlanacaktır. Din konusunda inanç özgürlüğünü, demokrasi ve düşünce özgürlüğünün vazgeçilmez unsuru olarak görmektedir. Türkiye'de halkın yararına olan her düşüncenin, sosyal adalet düzenini savunan her kişinin komünist ve dinsiz olduğu şeklinde tanımlandığı görüşündedir. CHP'ye göre sağcı düşünce, ekonomik, sosyal ve siyasal konularda tutuculuktur. Halkı sömürerek bir avuç insanı zengin etmek isteyen sağcılık, maddiyata aşırı önem vermektir. Ancak sağcılık, dine ve geleneğe bağlılıkmiş gibi, maneviyatçılıkmış gibi gösterilmiştir. Sağcı kesimin uzun süre düşünce özgürlüğü ile inanç özgürlüğünü çatıştırarak bundan bir oy devşirmek istemiş ve bu çatışmada ezilen, hakları çiğnenen halk olmuştur. CHP'ye göre siyasal açıdan sağcılık ve solculuk, dindarlık ölçüsüne göre değil, ekonomik ilişkiler konusundaki düşüncelere göre oluşan bir siyasal farklılaşmadır. CHP'ye göre halkın din duygularını inciten siyasi partiler, aynı zamanda insanlık onurunu da zedelemiş olmaktadır.(Gülbay,2017:70)

CHP Seçim Bildirgesi'nde, demokrasi konusunda açıklanan hususlar ise şu şekildedir:

CHP'ye göre Türk halkı, özgürlükle düzenliliği bir arada sağlayabilecek yetenekte bir halktır. Halk topluluklarının demokratik özgürlük ortamında serbestçe örgütlenebilmeleri, haklarının bilincine varmaları, büyük sermaye çevrelerinde ve büyük toprak sahiplerinde kaygıya sebep olmuştur. 1961 Anayasası ve yürürlükteki yasalarla ülkede huzur ve asayiş sağlanabilmiş ve

hatta bazı ciddi askeri ayaklanmalar bile önlenememişken, 1965 sonrası durum değişmeye başlamıştır. Sağcı denen gençlerden bazıları, Siyasi Partiler Kanunu'na açıkça aykırı olarak, yarı askeri eğitim verilen kamplarda, yasa dışı sokak hareketleri içinde yetiştirilmeye başlanmıştır. Solcu denen gençlerden bazıları da devletin gözü önünde güney sınırlarını aşarak, Filistin'deki gerilla kamplarında Marksist -Leninist veya Maoist, ideolojik eğitim ve gerillacılık eğitimi, sabotaj eğitimi görmek üzere gidip gelmeye başlamışlardır. Yakalanıp Türk adliyesince tutuklananlardan bazıları, iktidarda bulunan AP'nin müsamahası sonucu serbest bırakılmışlardır.(Gülbay,2017:72)

CHP iktidara geldiğinde halkla olan bütünselliği ve diyalogu, ve halkın yönetimde daha çok söz sahibi olacağı, daha etkin katılacağı, bütün toplumun siyasetle etkin bir biçimde ilgilenebileceği ve yönetime ağırlığını koyabileceği görüşü ileri sürülmüştür. CHP'nin, yeterli çoğunluğu sağladığında gerekli Anayasa değişiklikleri de yapacağı; büyük çıkar çevreleriyle onların yandaşı durumundaki partilerin, demokrasiyi yozlaştırma, daraltma çabalarını da önleyeceği belirtilmiştir.

CHP'ye göre "huzurun sağlanmasında iç güvenlik önemli etkenlerden biridir. Bir ülkede sosyal ve ekonomik düzen hakça ve dengeli değilse, en etkin iç güvenlik tedbirleri bile huzur sağlamaya yetmez. Özellikle AP iktidarı sırasında, huzuru ve asayışı zedeleyen yasa dışı eylemlere karşı, hükümete Anayasa ve yasalarla tanınmış yetkiler kullanılmamış, yasa dışı eylemlere cesaret verilmiştir. 12 Mart sonrası çatışan gruplardan biri alabildiğine cezalandırılmış, barışçı demokratik sol veya sosyal demokrat akımlar içinde yer alan ve hiçbir yasa dışı davranışta bulunmayan bazı kişilere haksız davranışlarda bulunulmuştur. Hatta hiçbir suçları olmadığı halde, imzasız ve uydurma ihbarlarla gözaltılar yaşanmış, bunlara insanlık ve uygarlık dışı işlemler yapılmıştır."(Gülbay,2017:72)

"CHP iktidarı ise iç güvenliği, toplumsal huzuru ve asayışı; insanlık, uygarlık ve hukuk devleti kuralları içinde gerçekleştirecektir. Anayasa dışı eylemlere karşı devlet gücü en etkin bir biçimde kullanılacak, bunu yaparken demokratik hukuk devleti çizgisinin dışına çıkmayacaktır. Düşünce suçu kavramı yasalardan çıkarılacak, hukuk dili özleştirilecektir. Ayrıca CHP, her ülkede önemli yıldönümlerinin sevincini yaygınlaştırmak amacıyla genel af çıkarılmasının gelenek olduğuna inanmakta; Cumhuriyetin ellinci yıldönümü dolayısıyla bir genel af çıkarılmasının da zorunlu olduğunu düşünmektedir.(Gülbay,2017:72) Sonuç olarak CHP iktidarı hakça, halkçı ve etkin bir yönetim ile çıkaracağı genel afa, insanların geleceğine umutla bakmalarını sağlayacak, böylece Atatürk'ün yurttaki barış ilkesi

de gerçekleşmiş olacaktır. Nitekim CHP iktidarı, yurttta barışı baskıyla, cezayla, korkuyla değil; özgürlükle, sevgiyle sağlayacaktır. “CHP’nin seçim bildirgesinin ana hatları, yukarıda belirtilen hususları kapsamıştır.” Görüşlerine yer verilmiştir.

1973 milletvekili seçimlerinde Ecevit Karaoğlan lakabıyla rüzgar estirmiş, dağa, taşa, adı yazılmıştır. Ecevit, CHP’nin halkta olan devletçi algısını yıkarak, halkçılık söylemiyle Türk siyasetinin merkezine oturmuştur.(Çavdar,2013:226) Ecevit, seçim çalışmasını profesyonel destekler ile değil sade halkın içinden olan vatandaşlar ile yapmıştır. Bu vatandaşlar arasından genellikle kadınların öne çıkması Türk siyaseti açısından fark yaratmaktadır. Bu hanımlar, CHP Genel Merkezi binasında çalışmışlar, kendilerine “Tanıtma Komitesi” adını vermişler, hiçbir kişisel çıkar beklemeden, güçlerinin yettiği oranda partiye gönüllü olarak yardım etmişlerdir.(Çavdar,2013:227)

Ecevit, 1973 yılında İstanbul Taksim meydanında 100. 000 üzerindeki kitleye hitap etmiş, diğer parti saflarında bulunan işçi, esnaf ve emekçileri CHP’ye davet ederek, “Eski saflaşmayı bırakmayı, CHP çatısı altında birleşmeyi ve halk iktidarını kurma söylemleriyle destek toplamıştır.(Gülbay,2017:75) Bu söylemler o dönemde sol fraksiyonların çeşitlenerek dağılmasının ve solu temsil edecek başka güçlü bir partisinin olmaması ve TİP’in gücünün zayıflamasıyla Ecevit’i halkın gözünden yükselten söylemlerden olmuştur.

Tablo 5: 1973 Genel Seçimleri

Seçim Tarihi	14/10/1973
Kayıtlı Seçmen Sayısı	16.798.164
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	11.223.843
Katılım Oranı:	66,8
Milletvekili Sayısı:	450

PARTİ	ALDIĞI OY	OY ORANI	MİLLETVEKİLİ SAYISI
CUMHURİYET HALK PARTİSİ	3.570.583	%33	185
ADALET PARTİSİ	3.197.897	%29	149
DEMOKRATİK PARTİ	1.275.502	% 11	45
MİLLİ SELAMET PARTİSİ	1.265.771	% 11	48
CUMHURİYETÇİ GÜVEN PARTİSİ	564.343	%5.2	13

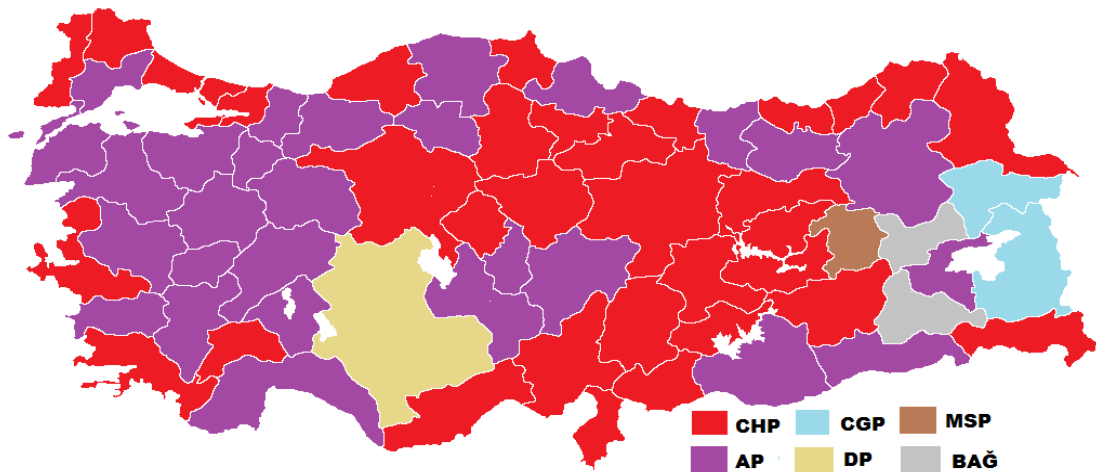
MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ	362.208	%3	3
BAĞIMSIZ	303.218	%2	6
TÜRKİYE BİRLİK PARTİSİ	121.759	%1	1
MİLLET PARTİSİ	62.377	%0.7	0

Kaynak:tr.wikipedia.org/1973_Türkiye_genel_seçimleri

Türkiye’de o güne kadar görülmemiş olan bir sol iktidarına tanık olunan 1973 seçimleri 60 lı yılların estirdiği sol dalganın sandıkla buluştuğu halidir. Çok partili hayat itibariyle mutlak bir sağ hakimiyetinin olduğu Türkiye’de ilk defa bir sol söylemin sandıkta yankı bulduğu görülmüştür. 1965 yılı sonrasında geliştirilen merkez-sol açılım 1972’de Ecevit öncülüğünde karşılık bulmuş ve % 33 oy oranı, 185 milletvekili ile kazanan Cumhuriyet Halk Partisi olmuştur. (**AP Seçim Beyannamesi,1973:6-8**)

Adalet Partisi 73 seçimlerine kadar sağ tekelinde tutarken Erbakan ve Türkeş figürü bu merkez sağ dalgasını yıkmış ve bölünmeler solun başarısını getirmiştir. Bu seçimin sağ açısından başka bir önemi ise Erbakan önderliğindeki Milli Selamet Partisinin İslamcı görüşleri savunarak meclise giren ilk parti olmasıdır. (AP Seçim Beyannamesi,1973:6-8)

Şekiller 3: 1973 Seçimleri, Türkiye haritasında oy dağılımı

Kaynak: tr.wikipedia.org/1973_Türkiye_genel_seçimleri

Ecevit, CHP’nin oylarını (DİSK ve sosyalistlerin ciddi yardımıyla) anlamlı bir biçimde yükseltmiş, birinci parti haline getirmiştir. Bu alınan başarıda yalnız

Karaoğlan figürünün etkisi değil sağın parçalanmasının payı çok büyüktür. Süleyman Demirel, bu seçimden sonra sağda kaybettiğini geri almaya çok önem vermiştir. Ecevit'in MSP ile koalisyon kurabilmesi sağ cephedeki bu endişeyi körüklemiş bu karşı hamleler yapılmıştır. Ayrışan sağ çizgilerin hepsini bir arada toplamak için Anti-Komünist bir tutum benimseyen Demirel, o zamana kadar bunu desteklemiş, ama üzerinde böyle bir yatırım yapmamıştır. Fakat özellikle seçim yenilgisinin ardından hem kendisini sollayan Ecevit'le savaşmak, hem de “dağılan ” sağı yeniden toplamak üzere bunu temel politikası haline getirmiştir.

1973 seçimlerinde Ecevit başkanlığında CHP'nin seçimlerden birinci parti olarak çıkması bu koşullarda, çeşitli sosyalist gruplar yeniden toparlanmaya başlamasına yol açmıştır.

4.3.2. 1973 Türkiye yerel seçimleri

9 Aralık 1973 yılında 1973 genel seçimlerden 2 ay kadar sonra yapılan yerel seçimler; genel seçimlerde olduğu gibi Ecevit'in ve CHP'nin tarihi üstünlüğüyle sonuçlanmıştır. Büyükşehirlerin (Ankara-İstanbul vs.) 33 tanesinin belediyesini kazanan CHP genel seçimde kazandığı başarı ivmesini yerel seçimde de devam ettirmiştir.

Tablo 6 :1973 Yerel Seçimleri

PARTİ	ALDIğI OY	OY ORANI
Cumhuriyet Halk Partisi	3.708687	% 37
Adalet Partisi	3.232365	% 32
Demokratik Parti	1.075304	% 10
Milli Selamet Partisi	620140	% 6,20
Cumhuriyetçi Güven Partisi	289683	% 2,90
Milliyetçi Hareket Partisi	133089	% 1,33

Kaynak: tr.wikipedia.org/1973_Türkiye_yenel_seçimleri

CHP tek başına iktidara gelecek çoğunluğu elde edemediği için, yeni bir koalisyon dönemi açılmış oldu. CHP ve MSP 26 Ocak 1974'te Bülent Ecevit başkanlığında bir koalisyon hükûmeti kurdu. Yunanistan'da yaşanan darbe süreci Ecevit'i Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak isteyenlerin kurduğu bir komplo olarak düşündürdü ve Kıbrıs'a asker gönderme kararı aldı.

20 Temmuz 1974'te Türk birliklerinin adaya çıkmasından kısa süre sonra Türkiye'nin adaya müdahale etmesini beklemeyen Yunanistan'daki askeri yönetim iktidardan uzaklaştırıldı, Adada mevzilenmiş olan Türk birlikleri 13 Ağustos 1974'te

ikinci harekate girişti. Türk birliklerinin Kuzey Kıbrıs'ta önemli bir alanı ele geçirmesinden sonra 16 Ağustos tarihinde hareket sona erdi. Batılı büyük devletler ve Sovyetler Birliği özellikle ikinci müdahaleye büyük tepki gösterdiler. Adayı fiilen ikiye bölen Kıbrıs Harekâtı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri 5 Şubat 1975'te Türkiye'ye yaptığı askeri yardımı keserek silah ambargosu uygulamaya başladı.

CHP ve MSP koalisyonunun ayrışmasının temel sebebi, **Kıbrıs Harekâtı'nın** ülke içinde Başbakan Ecevit'in ve CHP'nin saygınlığını artırması olmuştur. CHP-MSP koalisyon hükûmeti ise Kıbrıs başta olmak üzere birçok konuda kendi içinde anlaşmazlığa düşmüş, MSP Kıbrıs Harekâtını fetih havasında topluma yansıtınca Ecevit bu konudan rahatsız olmuştu. Diğer bir olay MSP'nin içindeki dindar vekillerin laiklik karşıtı söylemleri kadın erkek ilişkisi üzerine istekleri gibi konular birikince artık Kıbrıs Harekâtından sonra bir erken seçim havasına girilmiştir.

4.3.3. 1977 genel seçimleri

4.3.3.1. CHP'nin seçime yönelik çalışmaları

1970'li yıllar kardeş kavgasının ve siyasete kanın karıştığı en şaibeli yıllar olmuştur. Siyasal terör, 1977 seçimlerine 1 ay kala yapılan 1 Mayıs kutlamaları sırasında en yüksek noktaya ulaşmıştır. 1924'ten itibaren kutlama yasağı getirilen 1 Mayıs 1977 yılında tekrardan kutlanacak ve yükselen işçi hareketleri bununla taçlanacaktır. Bunun öncüsü olan DİSK, “yükselen faşizm” olarak betimlediği şeye karşı İstanbul'da dev bir gösteri yürüyüşü düzenlemiştir. Faili hala dahi meçhul olan kişiler tarafından otelden açılan ateş sonucunda 34 vatandaş hayatını kaybetmiş ve 1 Mayıs'a gölge düşmüştür. Bu acı tablonun diğer bir sonucu ise sivil toplum faaliyetlerinin teröre yenik düşmesinin ilk ve en önemli örneği teşkil etmiştir. (Ahmad,1983:1996)

1977 seçimlerine girilirken CHP, “altıncı ayın altısında saat altıda Ecevit Başbakan sloganı, ile farklı bir algı yaratmıştır.(Gülbay,2017:197) Ecevit Seçim sonuçlarının ardından 1977 yılının; kimsenin kimseyi sömürmediği, zorbalığın biteceği, haksızlığın hakka olan yenilgisini ifade etmiştir.(Gülbay,2017:72) Ecevit, Uşak'ta yaptığı seçim konuşmasında Milliyetçi Cephe hükümetini “Soyguncular Çetesi” olarak nitelemiş ve bu konuşmasında hükümetin ve Başbakan'ın cinayetlere göz yumduğunu, canileri kışkırttığını ileri sürmüştür. (Gülbay,2017:197) Öte yandan Ecevit, 1977 seçim kampanyasının başlamasıyla birlikte kadınların büyük ilgisiyle

karşılaşmıştır. 16 Nisan'da Ereğli'de yaptığı konuşmada, “Eğer CHP’de komünist varsa, bana isim isim bildirin. Adliyeye iş bırakmam, yakalarından tutar teker teker atarım. Ama bunların hepsi yalan. Siyaseti yalan üzerine kurmuş Demirel’in uydurmaları” şeklinde konuşmuştur. Edirne’de yaptığı seçim konuşmasında ise, MC hükümetinin kendisini milliyetçilik üzerinden vurmasıyla, partisinin gerçek milliyetçi olduğunu; ve milliyetçiliğini Kıbrıs barış hareketi ve ,ABD ambargosuna rağmen haşhaş ekimini serbest bırakmasıyla kanıtladığını söylemiştir. (Gülbay,2017:197)

Ecevit’in üstünde durduğu konulardan birisi de, MC hükümetinin CHP’nin komünizmle ilişkilendirilmesi hususu olmuştur. Bu tür algı operasyonunu Ecevit’in yükselen ivmesini düşürmeye ve halkın gözünde komünizm algısını kötülemeye yönelik kullanılmıştır. Özellikle bu algı operasyonunda Türkeş’in ve Demirel’in yoğun bir çabası görülmektedir. Bunu bir parti stratejisine dönüştüren Türkeş, ısrarlı bir şekilde CHP tarafından inkâr edilen bu ilişkiyi sıcak ve gündemde tutmuştur. Ecevit başta olmak üzere CHP yönetimleri, Türkeşin yarattığı bu algıyı kırmak açısından CHP ile aşırı sol arasına çizgi çekme konusunda büyük çabalar sarf etmiştir.(Gülbay,2017:177)

Tablo 7: 1977 Genel Seçimleri

Seçim Tarihi	05/06/1977
Kayıtlı Seçmen Sayısı	21.207.303
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	15.358.210
Katılım Oranı:	72
Milletvekili Sayısı:	450

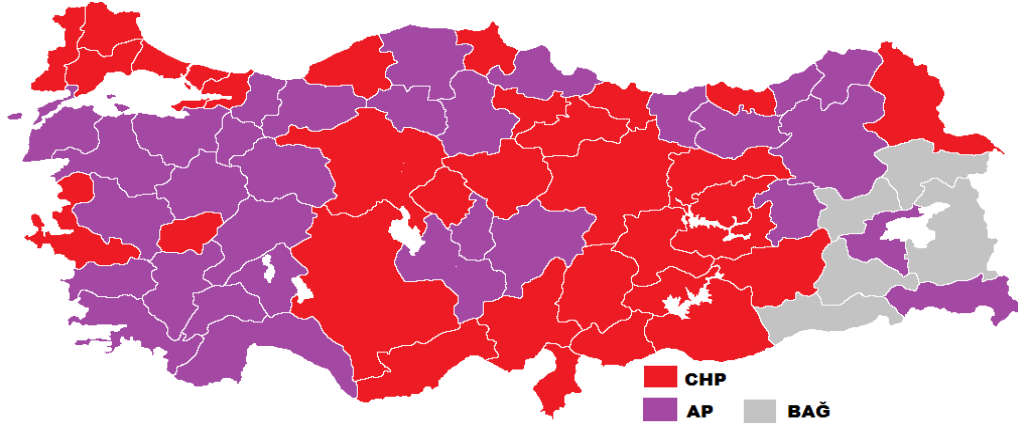
PARTİ	ALDIĞI OY	OY ORANI	MİLLETVEKİLİ SAYISI
Cumhuriyet Halk Partisi	6.136171	%41	213
Adalet Partisi	5.468202	%36	189
Demokratik Parti	274.484	%1,8	1
Milli Selamet Partisi	1.269918	%8	24
Cumhuriyetçi Güven Partisi	277713	%2	3

Milliyetçi Hareket Partisi	951544	%6	16
Bağımsız	370035	%2	4

Kaynak:tr.wikipedia.org/1977_Türkiye_genel_seçimleri

5 Haziran 1977 seçimi Ecevit'in yükselen ivmesiyle taçlanmış ve sol tarihinde yerini alacak bir başarıya imza atmıştır. Ecevit 1973 seçimlerini arkada bırakarak 1977 seçimlerinden oy oranını %41,4'e çıkararak daha güçlü çıkmıştır. Ancak tek başına hükümet kurmaya yetecek olan 226 sayısına ulaşamamış, milletvekili sayısı 213'te kalmıştır. Ecevit'in bu başarı bir tesadüf değil dönemin iyi analizi yapıldığında yerinde bir iktidar mücadelesi olduğu anlaşılacaktır. CHP, Bülent Ecevit'in kişisel itibarı sayesinde, en yüksek oy oranını (%41,4) elde etmiştir. (Gülbay,2017:208-214

Şekil 4 : 1977 Genel Seçimlerinin Türkiye haritasındaki dağılımı

Kaynak:tr.wikipedia.org/1977_Türkiye_genel_seçimleri

4.3.4. 1977 Türkiye yerel seçimleri

Tablo 8: 1977 Yerel Seçimleri

PARTİ	Oy Sayısı	ORANI	VEKİL
CHP	3.349.323	%48	714
AP	2.541.670	%36	699
MSP	332.353	%4,7	48
MHP	275.112	%3,9	55
CGP	30.693	%0,4	8

TİP	21.786	%0,3	-
TSİP	13.721	% 0,2	-

Kaynak:tr.wikipedia.org/1977_Türkiye_yerel_seçimleri

11 Aralık 1977'de Yapılan belediye seçimleridir. CHP lideri Ecevit, seçim çalışması zamanında yaşanan olumsuzlukları ve Türkeş'in artan şiddet olaylarını perçinlemesi hakkında hesabın sorulacağını dile getirmiştir. Ayrıca ilk günden beri ABD ambargosuna karşı direnen Ecevit IMF heyetinin yeniden halkı ve solu yıpratmak adına zamlar yapacağını söylemiş, bu seçimlerin Meclisin durumunu ve siyasi iktidarı doğrudan etkilemeyeceğini belirtmiştir.(Gülbay,2017:219) İl Genel Meclisi oy oranları baz alındığında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) %41,7 oy alarak birinci parti olmuştur. CHP'nin Belediye Başkanlığı Seçimlerindeki oyu %48'dir. (Gülbay, 2017:219)

BEŞİNCİ BÖLÜM

12 EYLÜL 1980 DARBESİNDEN SONRA OLUŞAN SOL HAREKETLER VE SEÇİMLER

5.1. 1980 Darbesi ve Sonuçları

12 Eylül Türkiye sol hareketinde bir milat niteliği taşımaktadır. Tezde ele aldığımız sol hareketler 12 Eylül'den sonra radikal argümanların yerini merkez sol tandansına bırakmıştır. Ordu darbeden sonra milletvekili dokunulmazlıkların kaldırmış parti başkanlarına varıncaya kadar tek tek toplamaya başlamıştır. O dönemde aktif siyaset yapan liderlerin hepsi yakalanmış ve bir çoğu cezaevine gönderilmiştir. Ordu'nun o dönemki güncel ve ilk hedefleri belliydi, sistemi sivil bir idareye teslim etmeden köklü bir değişiklik yapmak, bu değişikliğin en temel görevi 1961 Anayasasının getirdiği özgürlük içeren birçok maddeyi değiştirmektir. Aslında ordu 20 sene önce yaptığı darbenin bir intikamını almıştır.(Belge,2008:45)

1980 darbesi sol, sosyalist, hareketlere, sendikalara, aydınlara kısacası ülkede sola dair olan her şeye dokunmuştur. 1960- 1980 arası sol ne kadar canlı ne kadar diri ise 1980'den sonra o kadar kabuğuna çekilmiş ve bitkin bir haldedir. Devletin resmi ideolojisiyle oldum olası barışamayan sol, tarihinde görmediği kadar işkence eziyet ve yıldırma politikalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Dönemin önde gelen isimleri, akıl hocaları, liderleri, ya işkencelerde katledilmiş, ya da darağaçlarında.. bunlardan sıyrılmayı başaranlar ise Avrupa Devletlerine siyasi mülteci olarak sığınmıştır. Bu dönemdeki tutuklamalar yalnızca parlamenter düzeyde değil belediye başkanları, belediye Meclis Üyeleri gazeteler dergiler siyasi içerikli her kurum bu tutuklamalardan nasibini almıştır. Partiler feshedilmiş bütün iktidar orduya devredilmiş, Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet Gazetesi bile kapatılmıştır.

Eski siyasetçilere (Demirel, Ecevit, Türkeş, Erbakan) kesin bir siyaset yasağı getirmiştir. Darbenin 6 haftalık sürecinde 12.000, 1980 yılı sonu itibariyle ise **30.000'e** ulaşan tutuklamalar baş göstermiştir.

12 Eylül'ün getirdiği bir diğer büyük dönüşüm Üniversitelileri kapsamış ve bağımsız üniversite durumundan vazgeçilerek YÖK sistemi getirilmiştir. Siyasi olaylarda payı olduğu düşünülen birçok akademisyen görevlerinden alınmıştır. Sayıları binleri bulan büyük örgütsel ve partisel davalar başlamış, Milli Selamet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi TİP, Disk, aşırı sol örgütler, Dev-Sol , Dev- Yol

gibi örgütler bu tutuklamalar ve yargılamalardan nasibini almıştır.

12 Eylül'den sonra Türkiye'de sosyalizm, ilk yıllarda reel bir darbeye, İkincisi de ise bir çöküşle 2. Bir darbeyi yedi. 1989' SSCB'nin çöküşüyle yaşamıştır 12 Eylül 1980'deki askerî darbe fiziksel ve yıpratıcı bir darbedir, çeşitli sosyalist grupların bu saldırıyı aynı fiziksellik içinde göğüslemelerine imkân yoktur. Var olan grupların çoğu, en azından teoride, "silahlı devrim" hazırlığında olsa bile, solun bütünü, devletle ve Silahlı Kuvvetlerle böyle bir mukayeseye girecek gücü yoktur. Ama sorun, yalnızca bu "fiziksel kapasite" ile sınırlı değildi. 70'lerin ikinci yansını kaplayan sonu gelmeyen bu savaş durumu, ve alınan ortak başarısızlık, bütün grupların moral gücünü içten içe kemirmiştir.(Belge,2008:45)

1982 Anayasasının getirdiği Türk – İslam sentezi ve ağır anayasal yaptırımlar sol hareketlerin gelişmesinde en büyük engel olmuştur. 1980 öncesi dönemlerde ortaya çıkan sağ- sol kavgalarının sol hareketlere mal edilmesiyle toplumda sola karşı bir tepki ve uzaklaşma tohumları yeşertilmişti. Dönemin ilerici önderlerinin öldürülmesi, asılması, ağır işkencelere maruz kalması ya da ülkeyi terk etmesi Türkiye'de sol hareketle kitlesel anlamda buluşacak olan önder kadroyu tasfiye etmeye yetmiştir.(Belge,2008:43)

1982 Anayasasından sonra tekrardan devlet kontrolünde merkez sol partilerin kurulmasına izin verilmesi toplum tarafından kabul görülüp benimsenmiştir. 1983 yılı itibariyle siyasete yeni figürler eklenmiş, "sosyalist, komünist, devrimci hareketlerden "sosyal demokrasiye ve sosyal demokrasiye giden bir yolculuk başlamıştır. 1980 öncesinin devrimciliği, dili, söylemi, sorunsalları ve hedefleriyle, birdenbire tarih sahnesinde yerini almıştır. İçeride ise, askeri yönetim, bir kuşağı açıkça gözden çıkarmış, eline geçirdiği insanları her anlamda çökertmeye, fiziksel ve duygusal olarak "imha etmeye" çalışmıştır. 1970'lerin anısı bütün toplumda kardeş kavgasına büyük kayıplara ve çatışma ortamına sahne olduğu için insanlar ilk başlarda 1980 darbesinin olumlu yanlarını görüp sessizce seyretmiş, fakat sonrasında gelen işkenceler, faili meçhul cinayetler insanlık ayıbı denecek uygulamalar, içerden çıkanın uzun yıllar boyunca kendini toparlayamadığı büyük dramlara sebep olmuştur. Ama sola vurulan en önemli ikinci darbe, yani 1989'un sonunda Berlin Duvarı'nın çökmesiyle başlayan asıl büyük çöküntü, bütün dünyada olduğu gibi Türkiye sosyalizminde de, düzenin fiziksel saldırılarından çok daha yıkıcı ve umut kırıcı

olmuştur.(Belge,2008:46)

Bunun Dünyadaki ilk sonuçlarından biri, birçok komünist partinin ya büsbütün silinip gitmesi ya da etkilerinin azalarak kaybolması olmuştur. Etki anlamı geniş olan İtalyan Komünist Partisi bile bu süreçte dağılmış, Çöken komünizm rejiminden kendini iyice ayırmış olan sosyal-demokrat partiler de sarsıntıdan büyük yaralar almıştır.

Türkiye’de ise bu sonuçlar çok daha da ağır oldu. Sosyalist düşüncenin neredeyse büsbütün yürürlükten kalktığını söylemek bir abartı olmaz. Varlığını sürdürmeyi başarmış örgütler siyasi partilerin çoğu, radikalleşme tutumlarından vazgeçip bir ütopya sevdalısı gibi görünmeye devam ederken diğer kalan partilerde ulusal ve Kemalist anlayışa dönmenin hayatta kalmanın tek şartı olduğunu görüp bu yolu benimsemişlerdi. Onların varlığını da “sosyalizmle ilişkilendirmek mümkün değil. Bunların yanında, bir zaman “sosyal- demokrat" olmaya çalışan CHP’nin ise darbeden sonra artık böyle bir çabası kalmamıştır. (Ahmad,2002:259)

Siyasi partilerin “yurt dışında teşkilatlarının, faaliyette bulunmalarının, kadın ve gençlik kolu oluşumlarının, Vakıf kurmalarının, Anayasayla önu kapatılmıştır. Öğrencilerin ve memurların siyasi partilere üye olmaları da bu maddelerle yasaklanıyordu. Özellikle Emek örgütleri ile işbirliği kurmak isteyen sol partileri sıkıntıya sokan 69. maddede “*Siyasi partiler kendi siyasetlerini yürütmek ve güçlendirmek için dernekler, sendikalar, Vakıflar, kooperatifler, bunların üst kuruluşları ile siyasi bir işbirliğinde bulunamaz, maddi yardım alamazlar.*” gibi örgütlenmeyi en aza indirecek maddelerde bu anayasada yer almıştır. Bu dönemde insan hakları derneğine göre 400 civarında faili meçhul ölüm, 171 işkence, çoğu siyasi olmak üzere 50 idam, 348.000 pasaport sınırlaması, 15 bine yakın kamu görevlisinin işten atılması ve toplamda 1.600.000 kişinin yaşamı hakkı sekteye uğramıştır.(Birand, 32.gün belgeseli)

12 Eylül’ün bir diğer hedefi de 27 Mayıs Anayasasıydı. Kenan Evren'in 1982 yılında yaptığı bir konuşmada ‘*O anayasa Bize bol geldi içinde oynamaya başladı, oynaya oynaya 12 Eylül’e geldik*’ ifadesi bunu destekler nitelikteydi. Kasım ’da Yüksek Öğretim Yasası (YÖK) kabul edildi. Yasanın başlıca amacı, Sol görüşteki bütün hocaları temizleyerek ve öğretim kurumlarını, “milliyetçi/ tutucuların” eline verip, üniversiteleri sol siyasetten arındırmaktı.

Cuntanın aşırı ısrarı bir süre için insanları anayasayı onaylamak zorunda bıraktı. En çok eleştirilen maddeler Kenan Evren' in cumhurbaşkanlığına “evet” ile, anayasaya “evet” i birleştiren ve eski politikacıların siyasal faaliyetini yasaklayan maddelerdi. Anayasa oylamasının ilk ve tek önceliği bir an önce sivil yönetime geçilmesi idi. Bu halkın bir anlamda askeri vesayet bitmesi için kullandığı bir oy olmuştur.

12 Eylül sonrası sol hareket içerisinde birlik tartışmaları sık sık gündeme gelmiştir. Sosyalistlerin ağırlıkla iştirak ettiği bu toplantılarda Kemalistler de yerlerini almıştır. Bu toplantılarda Sol ortak bir çatı altında bir araya gelebilir, bu hem doğrudur hem de ihtiyaçtır, fikri doğdu. Ama aynı zamanda birliğin "yukarıda birkaç kişi arasında” yapılacak görüşmelerle çözülecek bir şey olmadığı, mutlaka daha geniş alanlara yayılması ve politik mücadelenin içinde biraraya gelerek, birlikte yürünmesi gereği de vurgulanmıştır. Bu toplama ve birlik çağrıları da, soldaki dağılma ve parçalanmaya çare olmadı. 90'ların ortasında kurumsallaşan ÖDP geçici bir süre de olsa bir birlik kurabilmiştir. Üniversitelerde ise öğrenci derneklerinde örgütlenme başlamış, sokaklar yeniden öğrenci gösterilerine şahit olmuştur. Yeni örgütlenmenin adımlarını atmış olan kamu çalışanları ise asıl olarak '90'lı yılların başında en önemli kitle hareketi haline gelmişlerdi.(Öngider,2007:1002)

Böylece Kürtler, işçiler, kadınlar, öğrenciler kısacası 80 öncesi sol fraksiyonlar 12 Eylül'den sonra ilk kez hareket halinde geçerek toparlanmaya çalışmış, fakat 12 Eylül baskısı her daim üstlerine bir kara bulut gibi çökmeye devam etmiştir. Yeni parti arayışları radikalleşmeden Sosyal Demokratlaşmaya geçiş çabaları bu dönemin önemli politik olayları arasında yerini almış, Gerek uluslararası koşullar, gerekse Türkiye'deki durum, solun eski biçimlerde ilerleyemeyeceğinin ve kendisini yeniden yapılandırmasının, yeni örgüt ve mücadele biçimleri geliştirmesinin gerektiğini göstermiştir.(Aydın, 2017 :344)

5.2.Darbeden Sonra Kurulan Sosyal Demokrat Partiler

12 Eylül 1980 Darbesi'nin ardından yasaklanan siyasi faaliyetler, Siyasi Partiler Kanunu'nun 24 Nisan 1983'te yürürlüğe girmesiyle yavaş yavaş serbest bırakılmıştır. Yasada yer alan geçici hükümlere göre, yeni partiler ancak MGK'nin onayından geçmiş olması ve en az 30 kurucu üye bulunması koşuluyla seçimlere katılabileceklerdi. Kurulacak yeni partiler bir nevi ordu güdümünde olacak ve

radikallikten uzaklaşacaklardı. Partiler 12 Eylül Darbesi'ne karşı beyan ve davranışta bulunamayacaklardı. 1983 yılı sonlarında, yasanın kabul edilmesinin ardından kurulan yeni siyasi partiler kademe kademe serbest bırakıldı. Yeni düzenlemeler ile belirlenen merkez sağ ve merkez solu temsil edecek partiler Kemalist ilkeleri savunacaklardı (Tekin,2015:197)

O yıllarda bir tv programında konuşma yapan Kenan Evren, 12 Eylül'den sonra kurulan 2. Bir sol partiye ilk başlarda oyları bölecek korkusuyla izin verilmediğini açıklamıştır. Türkiye'de genellikle sağ iktidarları olduğunu söyleyen Evren, darbenin sola karşı yapıldığı izlenimi vermemek için solu böldürtmedik demiştir.(Tekin,2015:198) Seçim kanununda, 1980 öncesi koalisyonlara, ve istikrarsız ortamlarda girilen seçimlerin ülkeyi felakete götürdüğü gerekçesiyle koalisyonları sonlandırmak açısından, %10 seçim baraj uygulaması getirildi. (Ahmad, 2002:163)

Yeni partiler yasası 24 Nisan'da yürürlüğe girdi, bir gün sonra MGK siyaset yapma yasağını kaldırdı ve ülkenin siyasal hayatında yeni bir sayfa açıldı. Askerli vesayet altında tekrardan "sözde demokrasi modeline dönüş için ilk hamle gelmişti. Birkaç hafta içinde 17 parti kuruldu. Bunların hemen hepsi kısa ömürlüydü, sadece ikisi kalıcı oldu. Bunlardan biri "SODEP olarak bilinen, **Sosyal Demokrasi Partisi**'idi (Aydın,2017:344)

Bülent Ecevit'in siyasi yasaklı olması nedeniyle bir liderlik bunalımının baş gösterdiği "merkez solda" kurulan ilk parti, Halkçı Parti (HP) oldu. HP'nin ilk genel başkanı, Necdet Calp'ti.. (Tekin, 2015:199) 1980 sonrasında kurulan partilerin ortak özelliği merkez sol bir konumda olmaları ve radikal sol çizgiden ziyade Kemalist anlayışları benimseyen nitelikte olmasıdır. Ecevit gibi bir figürün CHP'den kopup kendi partisini kurması gibi olaylar solda birlik tartışmalarını tekrardan ortaya çıkartmıştır. Koalisyon hükümetleriyle ancak iktidarı görebilen sol partiler geçmişten gelen tarihi misyona sahip çıkmak yerine devletin belirlediği ideolojik çizgilerde hayatına devam etmiştir. Erdal İnönü liderliğinde kazanılan 1989 yerel seçimleri sol için tekrar bir umut vaat ettiyse de uygulanan yanlış politikalar, belediye skandalları, toplumsal kargaşalar, Kürt sorunu, sağ partilerin koalisyonlar ile sol partileri yıpratması gibi hadiseler solu bu dönemde halkın gözünden düşüren faktörlerden

olmuştur.

5.2.1. Halkçı parti (HP, 1983-1985)

12 Eylül'den sonra kurulan ilk parti Halkçı partidir.(Yücel,2006:69) Kurucuları arasında Bahriye Üçok ve Mucip Ataklı gibi sol düşüncenin önemli isimlerinin bulunduğu Halkçı Parti, sosyal adalete ve sosyal demokrasiye bağlılığıyla, devletçilik ilkesine ağırlık veren, özgürlükçü parlamenter sisteme bağlı demokrasi ve hukukun üstünlüğüne inanan bir sosyal demokrat parti olarak tanımlanmıştır.(Kaynar,1997:181) Parti Programında yer alan bildiriye göre; HP, siyasal otoritenin meşruiyetinin halkla olması gerektiğine inanan kalkınma konusunda siyasette ve gelir dağılımında adaletsizliğe son veren, halk yararını gözeten sanayi politikalarında ve ekonomide devletin öncülüğüne önem veren, Türklüğü sadece ırkçılık ve soy anlamında değil kültür birliği olarak bir çatı gören ve toplumun bütünleştirici olması açısından milliyetçilik ilkesine önem veren, din ve devlet işlerinin ayrılmasını öngören laiklik ilkelerini yorumlamaktan kaçınmayan ve bunun çağa göre harmanlanmasını savunan bir anlayış neticesinde kendisini tanımlamıştır (Halk Parti Programı,1983) Partinin ilkelerine bakıldığında evrensel bir sosyal demokrasi vurgusu yapıldığı görülmektedir fakat bunun ne kadar uygulandığı ve yansıtıldığı bir soru işaretidir Dolayısıyla Halkçı Parti, her ne kadar sosyal demokrasiyi ideolojik olarak benimsemiş görünse de bir toplum mühendisliği ürünüdür. Ordunun nasıl bir sol olmalı cevabını veren bir parti niteliğinde olmuştur.(Kara,2018)

5.2.2. Sosyal demokrasi partisi (SODEP)

MGK'nın 1980 darbesinden sonra siyasi partilerin belli şartlarda tekrar açılmasına izin vermesi üzerine SODEP açılış dilekçesini vermiştir.(Ahmad,1995:264) Sosyal Demokrat eğilimli ve aynı zamandan MGK dışında kurulmuş olan bir partidir. Cumhuriyet Halk Partisi kadrolarını bünyesinde bulunduran Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) ise 6 Haziran 1983'te İsmet İnönü'nün oğlu Erdal İnönü tarafından kuruldu. (Cemal,1989).

SODEP, parti kuruluş tüzüğünde yer alan maddelere göre; insan haklarına saygılı, Atatürk ilkelerinin her birine tamah eden, hukukun üstünlüğü ilkesine inanan, özgürlükçü ve eşitlikçi, ekonomik ve sosyal kalkınmaya önem veren, Ülke kaynaklarının sosyal devlet ilkesine uygun bir şekilde adaletli dağılımını ve

istihdamını sürekli arttırmayı amaçlayan, halkın haklarını koruyan ve geliştiren sosyal demokrat bir parti olarak tanımlamıştır.(Sosyal Demokrasi Partisi Kuruluş Tüzüğü,1983:58)

Partinin Seçim Bildirgesine bakıldığında geniş bir perspektifle ülke sorunlarına değinen ve çözümcül yaklaşımlar üreten bir metot hakimdir. Sağlıktan, yerel yönetime, gençlik sorunlarından emekli sorunlarına kadar pek çok alanda görüşünü belirtmiş bunlardan üzerine en çok eğildiği ise, ekonomi ve sosyal demokrasi vurgusu olmuştur. Demokrasi söylemleri umut vad edici ve genel bir kapsamı ifade etmektedir. (Sosyal Demokrasi Partisi Kuruluş Tüzüğü,1983:56) SODEP'in önem verdiği konuların başında gelen ekonomideki hedefi ise, üretimin artırılması, enflasyonun azaltılması, işsizliğin en alt düzeye indirilmesi, gelir dağılımında adalet sağlanması, ve buna bağlı olarak sosyal devlet kavramının işletilmesidir. (Gürbüz, 2013) Ayrıca Basın, YÖK TRT, siyasi partiler, dernekler, toplantı ve gösteri yürüyüşleri, sendikalar, toplu sözleşme, grev yasası gibi konularda 1980 darbesinin hala faaliyette olduğunu ve bunların hem solu hem de özgürlüğü kısıtladığına değinmiştir. 12 Eylülün darbesinin getirdiği cunta anayasasının baskı iktidarı kurduğunu ve özgürleştirmek partinin en büyük hedeflerinden biri olduğunu dile getirmiştir.

SODEP, Erdal İnönü ile 1984 yerel seçimlerinde solun Türkiye'deki en büyük başarılarından birine imza atarak Türkiye'nin ikinci büyük partisi olarak çıkmıştır. 1980 darbesinden sonra baskı altına alınan sol açısından umut vad edici nitelikte bir başarı olmuştur. SODEP, Türkiye geneli il genel meclisinde % 23,35' oy almıştır.(Ahmad,1995:264) Türkiye genelindeki oy oranı % 8.76'ya düşen HP, hiç bir ilde belediye başkanlığı kazanamamıştır. Soldaki 2 büyük partinin oyları toplamının %32 ye yaklaşması ve ayrı girilen seçimlerden dolayı kaybedilen belediyeler ardından solda birlik tartışmaları tekrar gündeme gelmiş ve bu iki partinin birleşmesi ile sonuçlanmıştır. (Kömürcü, 2010:245)

5.2.3. Sosyal demokrat halkçı parti (1985-1995)

12 Eylül askeri darbesinden itibaren ortaya çıkan siyasi, sosyal ve iktisadi ortam sosyal demokrat bir merkez sol hareketin gelişmesini kısıtlayan bir durum yaratmıştır. Üst üste iktidara gelen merkez sağa karşı merkez solun birleşme çabaları nihayetinde SODEP ile HP nin birleşmesi kararıyla son buldu. 6 Temmuz 1984'te

SODEP kongresinde alınan bu karar 26 Eylül 1985 yılında 2 partinin de genel başkanının ortak deklarasyon imzalamasıyla sonuçlandı. 2 partinin Genel Başkanları bu birleşme protokolünü 26 Eylül 1985 tarihinde imzaladılar. Bu protokol doğrultusunda 2 Kasım 1985 tarihinde Halkçı Parti Olağanüstü Kurultay'ını toplayarak gerekli tüzük, program ve amblem değişikliğinden sonra Sosyal demokrat Halkçı Parti (SHP) ismini aldı.

SHP darbeden sonra kapatılan CHP'nin yerine geçmeyi hedefleyen sosyal demokrat bir anlayış hedefinde kurulmuş bir siyasal örgütlenmeydi. Bu sebeple oyuna talip olduğu kitle eski CHP ve sol seçmeniydi. Ekonomi politikalarında katı devletçi sistem savunuculuğu yerine karma ekonomiden yana Liberal bir tavır aldı. Devletçilik ilkesinden köklü anlamdan vazgeçmeden bireysel ekonomiyi de destekledi. Ancak SHP özelleştirmeye karşı her zaman mesafeli olmuştur. Siyasal hayatta bulunduğu sürece SHP Türkiye'deki sosyal demokrat kesimin sözcüsü olmuştur.(Polat,2009:58)

DYP ile SHP arasında koalisyon hükümeti kurulması, 12 Eylül darbesinden sonra ilk defa solcu bir partinin iktidarda yer almasıyla sonuçlandı. Ancak kurulan bu koalisyon hükümeti sol açısından büyük sıkıntılara yol açmıştır. Sol bir politika benimseyen bir iktidar ortağı, sosyal devlet anlamında kalınan yetersizlikler, laiklik , kürt sorunu ve siyasal islamin yükselişiyle birlikte oy aldığı kitle tarafından çokça eleştirilere maruz kalmıştır.(Polat, 2009:58)

1993 yılının faili meçhul cinayetleri, PKK'nın Güneydoğudaki devlete olan saldırıları, Uğur Mumcunun, Eşref Bitlisin öldürülüşü, Madımak olayları gibi son derece travmatik olaylar, solun da yer aldığı bu koalisyon hükümeti döneminde yaşanmıştır. Özellikle çoğunluğu alevi vatandaşlardan oluşan Madımak Katliamında iktidarın (Erdal İnönü) gerekli tedbirleri almaması ve müdahaleye geç kalması sebebiyle olay bir katliama dönüşmüştür. Yaşanan bu travmatik olaylar sonucunda Erdal İnönü siyasetten çekilme kararı almıştır. Bu hamleden sonra koltuğu devralmak isteyen Murat KARAYALÇIN Ankara Büyükşehir belediyesinden istifa edip 11 Eylül 1993 yılında Genel Başkan olmuştur. Bu değişimden sonra Erdal İnönü de partinin 'Onursal Genel Başkanı' olarak ilan edilmiştir (Akşin,2008:90-91)

Partinin başarısızlık gerekçesi olarak CHP mirasını devralırken onun yorumlanması yerine köklerine dönüş ve Kemalizm vurgusu tam anlamıyla sosyal

demokrat olma iddiası taşıyan bir partinin gerçekçiliğini kaybetmesine yol açmıştır. Sosyal demokratlığa açıkça vurgu yapılması, SHP açısından önemli bir gelişme olmuştur. Ancak sosyal demokratlığa açıkça vurgu yapılmasına rağmen, SHP tarihsel kökleri ile gerçek anlamda yüzleşip daha geniş kitlelere ulaşma fırsatını kaçırmıştır. Parti içindeki Kemalizm ve Sosyal demokratlaşma mücadelesi özellikle CHP nin tekrar kurulmasıyla Kemalizme kaymıştır.

Darbeden sonra sol partiler içinde SHP'yi diğer partilerden ayıran en önemli nokta sosyal demokrasi kavramına kesin olarak yaptığı vurgudur. 1985'ten 1990'lara kadar parti içinde sosyal demokrat kanadı daha sonrasında ise Kemalist CHP kanadı ağır basmıştır. Bu bağlamda, 18 Şubat 1995'te gerçekleşen SHP-CHP birleşmesi, söz konusu mücadelede 'Kemalist 'sosyal demokrat kanat' karşısındaki üstünlüğü ile son bulmuştur. SHP'nin kendisini feshederek CHP'ye katılmasıyla birlikte, Sosyal demokratlık kavramı kendine Kemalizm altında yeni bir sol algısıyla kapı aralamıştır.

5.2.4. Demokratik sol parti (DSP)

14 Kasım 1985 yılında kurulan DSP, Bülent Ecevit'in darbeden sonra seçim yasaklı olmasından dolayı Rahşan Ecevit tarafından kurulmuştur. Merkezde bir sol algısıyla siyasi hayatına başlayan DSP, 80 öncesi Ecevit figürünün devam etmesi ve kurulan yeni sol partilerden bayrağın devralınması amacıyla kurulmuştur. 13 Eylül 1987 yılında yapılan Genel Kurultayda Ecevit'in ve diğer siyasi yasaklı eski genel başkanların(Dörtlerin dönüşü) siyasete dönme yasaının çıkarılmasının ardından Ecevit Genel Başkanlığa seçildi.(Hanoğlu,1996:1272) SHP ve CHP'nin 1995 yılında birleşmesinin ardından 3 e ayrılan sol , bu birleşme ile DSP ve CHP olarak devam etmiştir. (Yücel,2006:83)

Ecevit 80 öncesi dönemdeki figürünün devam edeceği düşüncesiyle kurduğu DSP'den, halk tarafından çoğu zaman beklediği desteği bulamamıştır. Koalisyonlar haricinde Karaoğlan figürü de 1980 öncesinde olduğu gibi ışıltılı bir hale ulaşamamıştır. 90'lı yılların sonlarına doğru özellikle PKK lideri Abdullah Öcalan'ın 16 Şubat 1999 yılında Kenya'da yakalanarak Türkiye'ye getirilmesi Ecevit'in popülaritesini arttırmış olsa da hiçbir zaman halk tabanında eski desteğini görememiştir. Öcalan'ın yakalanmasıyla kazanılan bu ivme 18 Nisan 1999 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerinde yankı bulmuş ve %22,2 oy oranına ulaşarak DSP'nin gelmiş geçmiş en yüksek oy bandına ulaşmasını sağlamıştır. Bu başarı

Ecevit'in başbakanlığında bir koalisyon hükümeti kurulmasını sağlamıştır.

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz, ve yüksek faiz oranları, kurulan bu koalisyon hükümetinin yıkılmasına neden oldu. 2001 krizi ve Ahmet Necdet Sezer'le Bülent Ecevit'in Anayasa kitapçığı fırlatma olayı sonrasında yaşanan gelişmeler, merkez sol hareketler içerisinde önemli bir damar olan Bülent Ecevit liderliğindeki ekolün sona gelmesine neden oldu.

5.2.5. Cumhuriyet halk partisi -1992 (CHP)

1980 darbesi öncesindeki siyasi partilerin eski yeniden siyaset yapabilmelerinin önü açılması üzerine 1980 darbesi ile kapatılan CHP, 9 Eylül 1992 tarihinde Deniz Baykal Genel Başkanlığında tekrar siyasi hayatına dönmüştür. (Bila,1999:169-180)

Darbeden sonra ordu güdümünde devam eden sol niteliğini yitirmişse de yine de yerel ve genel seçimlerde başarılarla imza atmayı başarmıştır. Fakat 80 öncesi solu tek çatı altına toplayan CHP ve Ecevit figürünün 80 sonrasında yollarının ayrılmasıyla başlayan bölünme 1992 yılında CHP'nin tekrardan kurulduğu zamana kadar devam etmiştir. SHP, DSP gibi sol partilerin bu bölünmenin en önemli temsilcileri iken kurulan CHP zaten belli bir oy kitlesi olan solun iyice bölünmesine vesile olmuştur. 1993 yılından itibaren solda birleşme tartışmaları tekrar gündeme gelmiş ve Karayalçın'ın SHP Genel Başkanı olmasıyla birlikte CHP ve SHP arasında birleşme görüşmeleri alenen yapılmaya başlanmıştır. 9 Eylül 1995 tarihinde toplanan Olağan Kurultay'da Hikmet Çetin'in yerine Deniz Baykal Genel Başkanlık görevini devralmıştır. (Bila,1999:169-180)

Cumhuriyet Halk Partisi, Baykal döneminden itibaren uzun yıllar ciddi başarılarla imza atamayarak ana muhalefet görevini üstlenmiştir. 2010 yılında Kemal Kılıçdaroğlu'nun Genel Başkanlığa gelmesiyle birlikte eski küskünler ve sol kanat diye tabir edilen bir dönüşümün yaşandığı CHP'de 2015 genel seçimlerinde AKP'nin oy kaybetmesi dışında kayda değer bir başarısı olduğu söylenemez. 2019 yerel seçimlerinde Ankara, İstanbul gibi metropol şehirlerin 25 sene sonra tekrardan alınması ve bunun ardından gelen bir çok büyükşehrin CHP- İyi Parti ittifakı neticesinde alınması Genel Başkan Kılıçdaroğlu'nun koltuğunu güçlendirirken aynı zamanda girilecek genel seçimlerde moral ve motivasyonu arttırmıştır. (Yıldız 2002:

5.3. 1980- 1999 Arası Yapılan Seçimler ve Genel Değerlendirme

5.3.1. 1982 anayasa referandumu

Türkiye’de yapılan ikinci halk oylamasıdır. 12 Eylül Darbesi'nden sonra hazırlanan 1982 Anayasası için yapılan aynı zamanda Kenan Evrenin de Cumhurbaşkanı olmasını oylatan bir referandumdur. 7 Kasım 1982’deki halk oylaması ile 1982 Anayasası, yüzde 8.63 'hayır' oyuna karşılık, yüzde 91.37 evet oyuyla kabul edildi.

1982 Anayasası referandumu Cumhurbaşkanlığı seçimi ile birleştirildi. Anayasanın kabulü ile birlikte, anayasanın geçici 1. maddesi gereğince, daha önce devlet başkanı unvanına sahip olan Kenan Evren'in Cumhurbaşkanlığı da halk tarafından onaylandı. (Kılıç,2003:45) Bu dönemde oy kullanma mecburiyeti getirildi ve oy kullanmayanlar hakkında idari para cezası aynı zamanda 5 sene boyunca oy kullanamama hakkı getirildi Bu baskıların altında girilen anayasa seçiminde % de 92 gibi yüksek bir oy oranıyla Evet çıkmıştı. Yalnızca Güneydoğu'da ve Kürtlerin bulunduğu yerlerde Hayır oyları yüksektir.

Tablo 9: 1982 Anayasa Referandum oylaması

Evet- Hayır	Oylar	Yüzde %
Evet	17.215.559	91.4
Hayır	1.626.431	8.6
Toplam	18.885.488	100

Kaynak: Kaynak: tr.wikipedia.org/wiki/1982_Anayasa_Referandum_Oylaması

12 Eylül askeri darbe yönetimi, Türkiye’nin siyasi ve sosyal yapısını kökten bir şekilde değiştirmiş ve yeni bir siyasi ve toplum mühendisliği projesini getirmeye çalışmıştır. İstenilen ölçekte sol ve sağ kavramlarına izin verilmiş ve siyasi hayat asker hegemonyasına dayatılmıştır. 16 Ekim 1981 tarihinde alınan kararlar "Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun" yasalaşarak bütün partilerin siyasi faaliyetlerine son verilmiştir. 1982’de yapılan referandum sonucunda % 92 evet oyuyla kabul edilen 1982 Anayasası 1980 öncesindeki aktif siyasetin içinde olan isimlere 5 veya 10 yıl süreyle siyasi yasaklar getirmiştir. (Ahmad,2002:156)

5.3.2. 1983 genel seçimleri

1983 Türkiye genel seçimleri, 12 Eylül Darbesinin gölgesinde yapılan ilk

genel seçimdir. Anavatan Partisi, Halkçı Parti, Milliyetçi Demokrasi, Partisi ve Bağımsız adayın katıldığı bu seçimde Turgut Özal tarafından kurulan Anavatan Partisinin zaferi ile sonuçlanmış ve 211 milletvekili çıkartarak tek başına iktidar olan Anavatan Partisi Genel Başkanı Turgut Özal aynı zamanda Başbakan koltuğuna da oturmuştur.

Tablo 10: 1983 Genel Seçimleri

Seçim Tarihi	06/11/1983
Kayıtlı Seçmen Sayısı	19.767.366
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	18.238.362
Katılım Oranı:	92,3
Milletvekili Sayısı:	399

PARTİ	ALDIĞI OY	OY ORANI	MİLLETVEKİLİ SAYISI
ANAVATAN PARTİSİ	7.833.148	%45,1	211
HALKÇI PARTİ	5.285.804	%30,5	117
MİLLİYETÇİ DEMOKRASİ PARTİSİ	4.036.970	%23,3	71
BAĞIMSIZ	195.588	%1,1	0

Kaynak:tr.wikipedia.org/1983_Türkiye_genel_seçimleri

Sonuç, beklenenin tam tersi oldu. Seçmenlerin “devlet partisine duydukları düşmanlık biraz daha arttı. Katılımın düşük olmasından korkan askeri cunta oy kullanmayanlara 2.500 lira (yaklaşık 25 dolar) ceza uygulaması getirdi. Katılımın % 92 gibi rekor düzeyde olması ve zarfların şeffafa yakın olması oy kullananların mahalle baskı korkusundan evete yönelmeleri bu sebebe dayanıyordu. MDP oyların sadece % 23,27’sini alabildi. Halkçı Parti % 30,46, Anavatan Partisi ise % 45,15 oranında oy aldı(Tekin,2015:201)Bu süreçte Turgut Sunalp’in seçim propagandası sırasında söylediği ‘*Faşizm Komünizm kadar tehlikeli*’ değıldir sözü basında geniş yankı uyandırmış ve seçim sonuçlarına da yansımıştır. (Tekin,2015:201)

Gelen hükümetin ilk icraatı askerler tarafından atanmış bazı kamu görevlilerin yerlerini değiştirmek oldu. Evren ve askerler hala iktidarda söz sahibi ve baskındı. Demokratik bir sivil iktidardan bu dönem itibariyle bahsetmek zordur, ancak 1987 seçimlerinden sonra askerın baskısı yavaş yavaş azalmaya başlamıştır. Bu seçimden sonra normalleşme adımları atılmaya başlanırken 1984 yılında Eruh ve Şemdinli baskınlarıyla ortaya çıkan PKK hükümeti zora sokan bir dönem kapısını aralamıştır.

5.3.3. 1984 yerel seçimleri

25 Mart 1984'te Mart ayında yapılan yerel yönetim seçimleri askeri cuntadan sonra sivillerin yaptığı ilk seçim olmasından dolayı İl Genel Meclisi oy oranları baz alındığında Anavatan Partisi (ANAP) %41,5 oy alarak birinci parti olmuştur. ANAP'ın Belediye Başkanlığı Seçimlerindeki oyu %43'ken, Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimlerindeki oyu ise %50'dir. Siyasal hayatın normale dönmeye başladığını gösteren bu seçimlerde bazı değişiklik olduğu söylenebilir. Bunlardan birisi, sosyal demokrat söyleme sahip iki partinin, SODEP ile HP'nin, Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) adıyla 1985 yılında birleşmesidir.(Tekin,2015,201) Erdal İnönü bu birleşmeden sonra siyaset sahnesinde aktif rol oynamaya başlamıştır. Kendisini sol olarak tanımlayan bu iki sosyal demokrat parti birleşirken, aynı yılın sonun da eski başbakanlardan Bülent Ecevit'in eşi Rahşan Ecevit'in genel başkanlığında Demokratik Sol Parti adıyla yeni bir parti kurulmuş ve solda birlik tartışmaları bitmeden yenisi başlamıştır. (Tekin,2015,201) Ecevit'in 1980 darbesi ile birlikte CHP grubuna ve CHP tabanına kırgınlık duygusu kendisini başka bir partide konumlandırmasına sebep olmuştur.

5.3.4. 1987 genel seçimleri

29 Kasım 1987 tarihinde yapılan ve 1983 seçimlerinde yalnızca 3 partinin seçime girebilmesine olanak tanınmışken, 1987 seçimlerinde 10 tane siyasi partinin seçimlere girmesine de olanak tanınmıştır. Bu seçim aynı zamanda Türkiye'de yapılan 3. Erken seçim olma özelliği de taşımaktadır.

Turgut Özal başkanlığında kurulan yeni hükümet 31 Aralık 1987 ta güvenoyu alarak görevine başlamıştır. Bu seçimlere, MGK' nın bir önceki seçimde veto ettiği partiler de katılırken, 12 Eylül Darbesi'nden sonra siyaset yasağı konan eski liderlerin siyasete tekrar dönmesine olanak sağlayan ve dörtlerin dönüşü olarak adlandırılan

referandumun halk tarafından kabul edilmesinin ardından eski siyasilerin partilerinin başında girdiği ilk seçimler olmuştur. %93' lük oranla Türkiye siyasetinde katılımın en yoğun olduğu seçimlerdir. Bunda halkın askeri vesayet altından kurtulmak istemesinin, seçimlerin sivilleşmesinin ve ülkede bir an önce sivil bir demokrasiye dönülmesini istemesinin payı büyüktür. Seçimin önemli olaylardan biri ise Bülent Ecevit başkanlığında DSP'nin, seçim barajın altında kalarak TBMM'ye girememesi olmuştur.

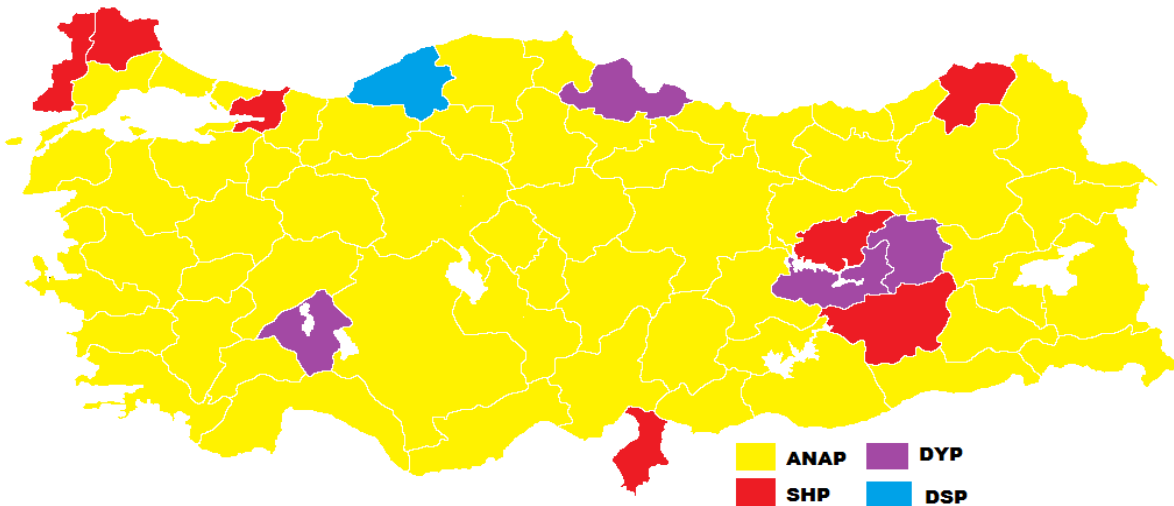
Tablo 11: 1987 Genel Seçimi

Seçim Tarihi	29/11/1987
Kayıtlı Seçmen Sayısı	26.376.926
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	24.603.541
Katılım Oranı:	93,3
Milletvekili Sayısı:	450

PARTİ	ALDIĞI OY	OY ORANI	MİLLETVEKİLİ SAYISI
Anavatan Partisi	8.704.335	%36	292
Sosyal Demokrat Halkçı Parti	5.931.000	%24	99
Doğru Yol Partisi	4.587.062	%19	59

Kaynak: tr.wikipedia.org/wiki/1987_Türkiye_genel_seçimleri

Şekil 5: 1987 Genel Seçimlerinin Türkiye haritasındaki dağılımı

Kaynak: tr.wikipedia.org/wiki/1987_Türkiye_genel_seçimleri

5.3.5. 1989 yerel seçimleri

26 Mart 1989 günü yapılmıştır. İl Genel Meclisi seçimleri baz alındığında % 28.71 oy alan Erdal İnönü Genel Başkanı olduğu SHP birinci parti olmuştur. SHP, başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere 39 ilin belediye başkanlıklarını kazanmıştır. Seçim sonuçları kimsenin beklemediği bir şekilde solun zaferiyle son bulmuştur. Normalde Genel Seçim sonuçlarını baz alarak ilerlediğim bu tezde 1989 yerel seçimleri 12 Eylül'den Sonra Sol bir partinin başarısı olarak görülebileceği için önemli bir seçim olma özelliğini taşımaktadır. SHP, alınan bu başarının ardından ve DYP ANAP iktidarının meşrutiyetini kaybettiğini halkın desteğini yitirdiğini düşünmüş ve bu iklimde erken bir genel seçim istemiştir.

Tablo 12: 1989 Yerel Seçim Sonuçları

Parti	Genel başkanı	Aldığı oy sayısı	Aldığı oy oranı
<u>Sosyal Demokrat Halkçı Parti</u>	<u>Erdal İnönü</u>	6.354252	% 28
<u>Doğru Yol Partisi</u>	<u>Süleyman Demirel</u>	5.565776	% 25
<u>Anavatan Partisi (ANAP)</u>	<u>Turgut Özal</u>	4.828164	% 21
<u>Refah Partisi (RP)</u>	<u>Necmettin Erbakan</u>	2.170431	% 9
<u>Demokratik Sol Parti</u>	<u>Bülent Ecevit</u>	1.998819	% 9

<u>Milliyetçi Çalışma Partisi</u>	<u>Alparslan Türkeş</u>	916405	% 4,1
--	-------------------------	--------	-------

Kaynak:tr.wikipedia.org/wiki/1989_Türkiye_yerel_seçimleri

5.3.6. 1991 Türkiye genel seçimi

20 Ekim 1991 tarihinde yapılan Milletvekilliği seçimidir. seçimlerini DYP kazandı. Seçim sol anlamında tarihi denilecek ilklere imza atmaktadır. SHP ve HEP arasında kurulan ittifak HEP' li milletvekillerinin mecliste Kürtçe yemin etmesinden sonra bir krize dönmüş ve bu ittifak dağılmıştır. (Aydın,2017:393-402) Fehmi Işıklar başkanlığından kurulan hep SHP'den ayrılma bir oluşumdur. Kürt hareketi olarak anılacak olan bu hareketin meclis çatısında filizleri 1991 seçimleriyle atılmış ve sonrasında Demokratik Halk Partisi(DEP), Halkın Demokrasi Partisi (HADEP), Bağımsız Demokrasi Partisi (BDP) ve son olarak da Halkların Demokrasi Partisi (HDP) adını almıştır. (Tekin, 2015:210)

Tablo 13: 1991 Genel Seçimlerinde Partilerin Oy Dağılımı

PARTİ	OY ORANI	MİLLETVEKİLİ SAYISI
DYP	27	178
Anavatan Partisi	24	115
Sosyal Demokrat Halkçı Parti	21	88
Refah Partisi	17	62
Demokratik Sol Parti	11	7

Kaynak: tr.wikipedia.org/wiki/1991_Türkiye_genel_seçimleri

Mart 1991 'de yapılan seçimlerin göstergesi, Sosyal Demokratlara verilen destek azalmış ve 1983 yılından itibaren devam eden seçimler ve tek başına iktidar dönemi bu seçimle son bulmuş Türkiye yeniden koalisyon hükümeti ile tanışmıştır. (Aydın,2017:393- 402)

Demirel DYP-SHP koalisyon hükümetini 20 Kasım 1991'de kurdu. SHP Genel Başkanı Erdal İnönü Başbakan Yardımcılığı görevini almıştı. 12 Eylül döneminde kapatılan siyasi partilerin aynı adla tekrar açılmasını engelleyen yasa Haziran 1992'de TBMM 'de kaldırıldı. SHP içindeki muhalefet hareketinin önde

gelen ismi Deniz Baykal ve bir grup arkadaşları ve 1980 darbe öncesi kurultay delegeleriyle CHP'yi tekrar yeniden açılmasına karar verdiler. (Aydın,2017:393- 402) 9 Eylül 1992'de CHP tekrar açıldı. SHP'den ayrılan bir grup milletvekili CHP'ye geçti. Bu arada Kürt isyanı hiçbir yatışma belirtisi göstermiyordu: olayların başladığı 1984'ten itibaren PKK(Kürdistan İşçi Partisi) ve askerler arasında çıkan çatışmada toplamda 2000'den fazla kişi öldürülmüştü. Hükümetin bu olaylara tepkisi sert oldu ve 9 Nisan'da hükümet "anti terör" yasasını çıkararak karşılık verdi. Yasa yetkililere terörizm olarak gördükleri şeye karşı olağanüstü yetkiler veriyordu. Bu dönemde doğu ve güney doğuda özellikle köy boşaltmalar sıkı yönetim kararları, sürgünler, faili meçhul cinayetler gibi olaylar hafızalarda yerini korumuştur. 21 Mart 1992 Nevruz Bayramı'nda çıkan olaylar sonucunda da SHP içindeki HEP kökenliler partiden istifa ettiler. (Aydın,2017:393- 402).

1993 Senesi Türkiye için sıkıntılı geçen, faili meçhul cinayetlerin, kitlesel katliamların, koalisyon dönemlerinin, yükselen irtica olaylarının, muhalefetten yükselen laiklik vurgularının, Güneydoğudaki PKK katliamlarının, madımak olayının, İstanbul Belediyesindeki "İSKİ" yolsuzluklarının gündemde kaldığı yoğun ve sıkıntılı bir süreçti.

1991 seçimlerinde İttifakla meclise giren radikal sağ temsilcisi olan Refah Partisi 1994 yerel seçimlerine damgasını vurmuştur. Merkez solu temsil eden 3 Parti SHP, CHP ve DSP'nin yarıştığı bu seçimde solun oylarının bölünmesi sebebiyle RP bunların arasından sıyrılıp Siyasette yeni bir dönemece girildiğinin işaretini vermiştir. Melih Gökçek, Recep T. Erdoğan gibi siyasi figürler bu seçimlerle popülerite kazanmıştır.

5.3.7. 1994 Türkiye yerel seçimleri

27 Mart 1994'te yapılan ve seçimi İslamcı bakış açısıyla dikkat çeken Erbakan'ın zaferiyle sonuçlanan Ankara İstanbul gibi büyükşehirlerin alındığı seçimdir. Ağır yoksulluk politikaları, devalüasyon siyasi istikrarsızlık terör olayları gibi ülkeyi bir bilinmeze sürükleyen en karartılı dönemlerden birisi olan 94 seçimleri, "Adil Düzen" adı verilen Erbakan'ın sosyal devlet söylemleri(Bazı noktalarıyla Komünizme de çekilmiştir) halk tabanında geniş yankı uyandırmıştır. O

güne kadar bir irtica tehdidi gibi görülen Refah Partisinin sokağa inebilmesi ve ev ev seçim çalışmalarına kadınları da dahil edebilmesi alınan bu başarının önemli temellerini oluşturmaktadır. (Tekin,2015:215) Seçimin 2 büyük temeli vardır. Birinci temel Erbakan'ın vaatlerinde oldu, 1970'ler Türkiye'sindeki solcuların söylemlerine büyük ölçekte benzeyen ekonomi ve yoksul halkı elinde tutacak olan politikaları 70'lerdeki solun diline benzer bir nitelik taşımaktaydı. Bunu Komünist bir manifesto ile değil, dini referans alarak yapıyordu. 12 Eylül'den sonra Solun boşlukta bıraktığı gecekondur seçmenini, işçiyi köylüyü artık Erbakan teslim almıştı. (Tekin,2015:215) Diğer bir önemli olayı ise 90'lı yıllarda yükselişe geçen siyasal islamın bu tarihten sonra günümüze kadar Türkiye'de önemli bir başarı kaydetmesidir.

Tablo 14: 94 ve 99 Yerel Seçimlerinde Sol Partiler

ANKARA			İSTANBUL		
1994	RP	27.3% Melih Gökçek	1994	RP	25.2% Recep Tayyip Erdoğan
	SHP	26.9% K.orel Göymen		ANAP	22.1% İlhan Kesici
	DSP	7.8% Faruk Sankaya		SHP	20.3% Zülfü Livaneli
	CHP	2.1% Ali Dinçer		DSP	12.4% Necdet Özkan
1999	FP	33.8% Melih Gökçek	1999	CHP	1.4% Ertuğrul Günay
	CHP	32.0% Murat Karayağcın		FP	27.5% Ali Müfit Görtuna
	DSP	10.6% Doğan Taşdelen		DSP	20.2% Zekeriya Temizel
			CHP	13.9% Adnan Polat	

Kaynak: YSK, yerel seçimler

Siyasi başarısızlıkların ortaya çıkması, Erdal İnönü'nün siyasetten çekilmesi, yaşanan terör olayları, istikrarsız bir ülke, İSKİ suçlamaları, gibi dönem içinde yankı bulan bu olayları solda tekrardan birleşmeye vesile olmuştur. 18 Şubat 1995 günü SHP Türk siyasi hayatında kendisini feshederek CHP çatısı altında birleşmiştir. Bu birleşmeyle Deniz Baykal Genel Başkan seçilmiştir. Ve Türkiye'de Merkez solda 2 parti kalmıştır.

5.3.8. 1995 Türkiye genel seçimleri

20. Dönem milletvekillerinin belirlendiği 24 Aralık 1995 tarihinde yapılan seçimdir. Refah Partisi sanıktan 1. Parti olarak oyların yüzde 21,4'ünü almıştır. 158 milletvekili RP, Anavatan Partisi 132 milletvekili, Doğru Yol Partisi 135, Demokratik Sol Parti 76, Cumhuriyet Halk Partisi ise 49 milletvekili ile mecliste temsil hakkı bulmuştur. Bu seçimin bir diğer önemi 1980 darbesinden sonra bu seçimle birlikte

AKP iktidarına kadar olan süreç boyunca yeni koalisyon dönemleri başlamıştır. (Aydın,2017:412).

Solun, uzun zamandır hem iktisadi hem de toplumsal krize alternatif sunabileceğine olan inancı bu seçimlerden sonra git gide azalmıştı. 1989'da yerel iktidarı alan SHP'nin ANAP'ı zamanla bitiren ahlaki yozlaşmadan nasibini aldığına dair yaygınlaşan izlenim, bu partide var olan krizi derinleştirdi. (Aydın, 2017: 412) Ama solun gerilemesi sadece sosyo-ekonomik nedenlerden değil, 1980 öncesinde popüler algıda yarattığı "Biz" duygusunun giderek önemini kaybetmesindedir. Sosyal Demokratlar, vesayetçi modernleşme geleneklerinden sıyrılmadıkları için derinleşen kimlik arayışlarını ulusal kültürü tehdit eder mahiyette görüp büyük ölçüde olumsuzlama yoluna gittiler.(Aydın,2017:412)

Tablo 15: 1995 Seçimlerinde Partilerin Oy Dağılımı

PARTİLER	OY ORANLARI	MİLLETVEKİLİ
Refah Partisi (RP)	%21.4	158
Doğru Yol Partisi(DYP)	%19.7	135
Anavatan Partisi (AP)	%19.2	132
Demokratik Sol Partisi (DSP)	%14.6	76
Cumhuriyet Halk Partisi(CHP)	%10.7	49

Kaynak: tr.wikipedia.org/wiki/1995_Türkiye_genel_seçimleri

Seçimden sonra Erbakan önce ANAP ile birlikte bir koalisyon hükümeti kurmayı denedi fakat olumsuz geçen bu görüşmelerden sonra DYP ile ANAYOL hükümeti olarak bilinen hükümet kuruldu. Uzun soluklu olmayan Çiller, Erbakan koalisyonu anlaşamamazlık ve Anayasa mahkemesinin güven oylamasını reddetmesi sonucunda sona ermiştir. (Tekin,2015:216)

5.3.9. 1999 Türkiye genel seçimleri

18 Nisan 1999 günü 21. dönem milletvekillerinin belirlendiği genel seçimdir. Seçime gidilirken Türkbank Skandalı adıyla bilinen olaydan sonra Cumhuriyet Halk Partisi Anasol hükümetinden desteğini çekerek koalisyonu sonlandırmıştır. Bu

sayede en uzun koalisyon hükümeti diye de bilinen Anasol hükümeti düşerek Ecevit başkanlığında seçimlere kadar devam edecek 56. Hükümet kurulmuştur. (Aydın,2017:435)

Tablo 16: 1999 Seçimlerinde Partilerin Aldığı Oy Oranı

Partiler	DSP	ANAP	MHP	DYP	FP	HADEP	CHP
Oy Oranı	%22.2	%13.2	%18	%12	%15.4	%4.7	%8.7
Milletvekili	136	86	129	85	111	-	-

Kaynak: (Tekin, 2015:217)

Ecevit 1973 Kıbrıs Harekatından sonra 1. Parti olduğu seçimlerle benzer özellik gösteren bu durum Eceviti yine zirveye taşımıştır. Tek başına iktidar olmak için gerekli oy oranına ulaşamadığı için tekrardan bir koalisyon hükümeti kuruldu. DSP, MHP ve ANAP'ın içinde bulunduğu hükümet cumhuriyet tarihinin gördüğü en uyumlu, en uzun ömürlü ve en istikrarlı hükümeti olmuştur. (Tekin,2015:217) Bu seçimin tarihi önemlerinden bir tanesi de CHP'nin tarihinde ilk defa baraj altında kalması oldu. Aynı zamanda bir başka özelliği ise sol adının yer aldığı bir partinin Türkiye'de ilk defa 1. Parti olması olmuştur. Bu sonuçlardan sonra Deniz Baykal istifa etmiştir.(Aydın,2017:435)

Ecevit'in Başbakanlığında cezaevlerinde patlak veren hayata dönüş operasyonu özellikle içerde yatan sol grupların F Tipi cezaevlerine tepki göstermesiyle başlamıştır. Mahkumlar açlık grevlerine ve en son ölüm oruçlarına başlamışlardır. Toplamda 30.000 güvenlik gücü bu olayı bastırması için görevlendirilmiştir. Bu operasyon çok kanlı bir şekilde sonuçlandı. Mahkumlardan 35 tanesi güvenlik güçlerinin ateş açmasıyla cezaevlerinde can vermişti. Bu olaylar Ecevit'in sol gruplar arasındaki sempatisini tamamen bitirmiştir. (Aydın, 2017:435)

2001 krizi denilen Ecevit'le dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer arasında yaşanan Anayasa kitapçığı fırlatma tartışması, Cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir şekilde kamuoyunda yankı buldu, Atatürkçü tarafıyla bilinen Sezer'in böyle bir hamle yapması herkeste şok etkisi yaratmış ve ülkeyi yeni krizlerin eşiğine getirmiştir. Bu olayların Türkiye açısından yaptırımını büyük oldu.

Borsa çöktü, faizler % 160 ' a çıkmış, 1 milyonu bulan işsizlik rakamları, ile Cumhuriyet tarihinin en büyük maddi sıkıntıları yaşanmış, Yabancı yatırımcılar ülkeden kendini çekmeye başlamıştır. (Tekin, 2015:225)

5.4. AKP İktidarı ve Sol

1990'lar Türkiye'de 2 siyasal hareketin yükselişine sahne olmuştur. Bunlardan birincisi Kürt Hareketi, Diğeri ise Siyasal İslam'ın zaferidir. Büyük oranda Başbakan Ecevit'in sağlık durumundaki bozulması neden olduğu 3 Kasım 2002 erken genel seçimleri Türkiye'de siyasette oldukça önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Özellikle koalisyon dönemlerinin son bulması ve istikrarlı bir iktidar dönemine girilmesi açısından AKP dönemi Türk Siyasetine damgasını vurmaya başarabilmiş bir dönem özelliği taşımaktadır. (Tekin,2015:228-229) Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında örgütlenen ve kendilerini İslamcı değil, "muhafazakâr demokrat" olarak niteleyen RP içinden çıkan yenilikçi kanadın oluşturduğu yeni parti Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) adını almıştır. (Tekin,2015:228-229).

3 Kasım 2002 seçimleri Türk siyasetinde eskinin yıkıldığı farklı bir imaj yaratmıştır. Türkiye'de 1980 ortaya çıkan neredeyse tüm partiler TBMM dışında kalmıştır. Seçim sonrasında barajın altında kalan DSI, CHP ve DYP liderleri siyaseti bırakma kararı almışlardır. Yıllar sonra Türkiye yeniden çok büyük bir parlamento çoğunluğuna sahip bir tek parti iktidarın ortaya çıkmıştır. CHP Baykal'la birlikte bir dönemlik aradan sonra yeniden TBMM'ye girmiş ve hatta ana muhalefet partisi olmayı başarmıştır.(Tekin,2015:228-229).

3 Kasım 2002 seçimlerinin ortaya çıkardığı başka bir olay ise % 10 barajı uygulamasının yarattığı temsil problemidir. % 10 baraj altında kalan siyasi partilerin (ANAP, DYP, SP, MHP, DEHAP, GP) oy oranı hesaplandığında seçimlerde oy kullanan seçmenlerin yaklaşık % 50'si TBMM'de temsil edilememiştir. Katılım oranının % 79 olduğu bu seçimde Türkiye demokrasisi açısından sakıncalı bir dönemeçtir.(Tekin,2015:229).

AKP bir önceki DSP-MHP-ANAP hükümetinin Kemal Derviş'le başlattığı reformların özüne dokunmayarak, Bu politikaların "acı reçetesi" DSP-MHP-ANAP Hükümetine kesildi. 2002'de erken seçime gittiği için, reformların yarattığı kısmi düzelme sonraki süreçlerde AKP'nin işine yaramıştır. AKP'nin bu dönemde tek parti hükümeti olmanın avantajını iyi kullanarak, mali politikalarda yapılan reformları

kendi lehine çekmeyi başarmıştır.

Tarihe 1 Mart Tezkeresi olarak geçen mecliste kabul edilmeyen bu teklif, savaş esnasında Türkiye'nin politikası Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması yönünde olmuş, bu çerçevede stratejik ortak olarak tanımla ABD ile ilişkilerde gergin dönemlerin yaşandığı gözlenmiştir. ABD Türkiye'den asker konuşlandırma, hava üslerini ve limanlar ve kara harekâtında topraklarımızı kullanma talebinde bulunmuştur. ABD'nin bu teklifini içeren tezkere konusunda 3 Mart 2003 günü TBMM'de gizli oylama yapılmıştır. Oylamaya 533 milletvekili katılmış, 264 milletvekili kabul, 250 ret ve 19 çekimser oy kullanılmıştır.(Tekin,2015:231) Toplantıya katılanların salt çoğunluğunun sağlanamadığı gerekçesiyle tezkerenin reddedildiğini açıklamıştır. Tezkere krizi adıyla hatırlanan bu olay, Türkiye ABD ilişkilerinde gerginlik yaşamasına neden olmuştur.

Bu dönemde, başta Türk Ceza Kanunu olmak üzere birçok kanun yenilenmiştir. Bu çerçevede 2004 yılı içerisinde kadın erkek eşitliği ilkesine tam olarak uyulmasına, kamu ve özel radyo ve televizyon kuruluşlarınca Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın yapılmasına (TRT 30 Haziran 2004 tarihinde Boşnakça, Arapça, Çerkezce, Zazaca ve Kırmancı televizyon yayınlarına) başlamıştır.

Kamu Görevlileri Etik Kurulu kurulmasına (8 Haziran 2004), kamu görevlilerinin sendika kurmasına ilişkin sınırlamalar kaldırılmasına ilişkin düzenlemelerin alt çizilmelidir. Tüm bu çalışmalar sonunda hükümet önemli bir başarı elde ederek, 3 Ekim 2005 tarihinde üyelik müzakereleri başlatılmıştır.

2007 Genel Seçimlerinden sonra CHP, laiklik eksenli kutuplaşma politikalarını sürdürmeye devam etti. Bu dönemde AB'yle ilgili tartışmalar ikinci plana düşmüş, Kürt sorununda demokratik çözüm ve iktisadi meseleler tartışılmaya başlanmıştır. CHP bu dönemde Ergenekon'u ve bu süreçte yargılananların haklarını, savunurken askerlerin siyasete müdahalelerine karşı olduğunu da belirten bir ulusalcı anlayışı benimsemiştir. Genel olarak 2007 seçiminde batı illerinden ve İstanbul Ankara gibi varlıklı elit kesimin oylarını alan CHP, elitist parti yapısını sürdürmeye devam etmiştir. (Aydın, 2017:480-482)

Ekonomi, 2007 AKP Hükümetleri döneminde ilk kez küçülmüş, işsizlik yüzde 15'lere dayanmıştır. Buna rağmen AKP'nin kayıpları ciddi boyutlara ulaşmasa

da, bir önceki seçime göre oy yitirmesi, psikolojik açıdan etkili oldu. AKP, 2007 Genel Seçimlerine göre yüzde 8,2, 2004 Yerel Seçimlerine göre yüzde 3,3 oy kaybetmişti. Bu oy kayıplarının önemli bir kısmı %5,2 oy alan Kürt Hareketinin önemli partisi DTP tarafından olmuştur. Özellikle muhafazakar Kürt seçmenin AKP'ye olan ilgi ve alakası DTP tarafından sekteye uğratılmış ve milliyetçi duygular, Din kardeşliğinin önüne geçmiş, Erdoğan'ın Diyarbakır'ı kazanma hedefi DTP engeline takılmıştı.(Tekin,2015: 228-229).

Kılıçdaroğlu' nun kamuoyunun dikkatini çektiği ilk önemli siyasal sınav, 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri olmuştur Bu seçimlerde, Büyükşehir Belediye Başkan Adayı Kılıçdaroğlu, laiklik eksenli olmaktan ziyade, iktisadi meseleleri, yolsuzluk dosyalarını öne çıkaran popülist bir tarzı tercih etti. Geçmişteki laiklik – din eksenli tartışmalardan ayrışıp popülist ve daha halkçı bir anlayışı benimseyen CHP seçimlerde büyük sıçramalar olmasa dahi oy bandını arttırmıştır.

CHP'nin olan bir önceki genel seçimlere göre yüzde 2,2, 2004 Yerel Seçimlerine göreyse yüzde 4,8 artmıştı. Fakat burada asıl artışın İstanbul ve İzmir'de kazanılan oylardan geldiği ve kıyı şeridinde etkisini sürdürdüğü açıktır. Kılıçdaroğlu bu dönemdeki mülayim, halkçı ve sade kişiliğiyle dikkat çekmiş özellikle Melih Gökçekle birlikte televizyondaki tarihi düelloda iyi bir ivme kaydetmiş bunu da İstanbul seçimlerindeki oy artışına taşımıştır.

2009 yerel seçimlerden sonra Türkiye'de gündem üç temel konu etrafında odaklanmıştır. Bunlardan en önemlisi ağır ekonomik krizdir. Bir diğeri AKP'nin demokrat tavrını devam ettirmek istemesiyle başlayan demokratik açılımlardır. Bu çerçevede Alevi ve Kürt vatandaşların sorunlarını çözmek amacıyla demokratikleşme yönünde adımlar atılmaya çalışılmıştır. TRT'nin Kürtçe yayın yapan Şeş Tv adıyla bir televizyon kanalı kurması ile ilk somut adımın atıldığının göstergesidir. 2009 yılı, Kürt sorununun yeniden yoğun biçimde konuşulduğu bir yıl olmuştur. Ocak 2009'da Kürtçe yayın kanalı TRT 6'nın kurulması önemli bir adımdı. İlk işaret Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'den geldi. Gül, Mayıs 2009'da "Kürt sorununun Türkiye'nin en büyük meselesi olduğunu ve çözülmesi için tarihi bir fırsat bulunduğunu" duyurmuştur.(Tekin,2015:236).

18 Ekim'de PKK, 8'i gerilla, 34 kişiden oluşan bir barış grubunu Habur Sınır Kapısı'ndan Türkiye'ye gönderdi. Karşılama töreninin coşkusu, milliyetçi parti ve

çevrelerin sert tepkisine sebep oldu, bir grup PKK'lının teslim olması, bu olay esnasında yapılan DTP tarafından organize edilen karşılama töreni gibi olaylar bu tartışmaların şiddetini arttırmıştır. Daha sonra adı "Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi" olarak değiştirilen projeden kısmi olarak geri adımlar atıldı. Özellikle 2016'da Doğu illerine yapılan operasyonlarla bu projenin ne denli yavan olduğu gösterilmiş oldu. (Aydın,2017:460) Bazı AKP yetkilileri, zaman zaman açılım politikasının sürdürdüğünü vurgulasalar da, pratikte yaşanan bölgesel tutuklamalar iç açıcı tablolar oluşturmamıştır." KCK adıyla anılan dava nedeniyle 2009 yılından bu yana 8.000'in üzerinde tutuklama yapılmıştı. Tutuklananlar arasında 35 seçilmiş belediye başkanı ve çok sayıda parti yöneticisinin de bulunması, yeni bir barış sürecinin başlatılması önündeki en ciddi engellerden birisiydi.

2010 yılında CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'ın istifa etmesiyle yerine Kılıçdaroğlu geçmiştir. Ecevit'i andıran sadeliği İstanbul seçimlerinde gösterdiği başarı ve halkın ilgisi sonuçsuz kalmamış ve Kılıçdaroğlu CHP'nin yeni genel başkanı olmuştur. Bu değişimle birlikte CHP'de ulusalcı kanatın yavaş yavaş geriye çekildiği ve alevi sosyal demokrat kanatın boşalan koltuklara oturduğu gözlemlenmiştir.

AKP, 12 Haziran 2011 Genel Seçimlerine çok büyük avantajlarla gitmiş, Sivil ve askeri bürokrasinin engellemeleri aşılmış, ekonomide iyileşme sinyalleri alınmaya başlanmıştır. Erdoğan, bu seçimlere "Ustalık dönemine giriyoruz ve "2023 için vizyonumuz hazır" sloganlarıyla girdi. CHP, 2009 yerel seçimlerinde olduğu gibi, laiklik ve rejim tartışmalarına sıkışmayan bir kampanya yürüterek, Aile Sigortası gibi somut projeler üzerinden oy almaya çalıştı. Sonuçta AKP oyların yüzde 49,8'e çıkararak 327 sandalye elde etti. Yüzde 25,9 oy alan CHP'nin sandalye sayısıysa 135'e yükseldi. CHP, kısmi oy artışına rağmen beklediği sıçramayı yapamamış, Türkiye'nin sadece batı bölgelerinde etkin olan parti görüntüsünü değiştirmemişti. Laik-dindar kutuplaşmasına sıkışmama çabası içerisindeki Kılıçdaroğlu liderliğinin, parti tabanını bu yönde ikna etmesi zarureti kadar, yeni yönelim konusunda toplumu da inandırması gereği net biçimde ortaya çıktı.

HDP, Kürt ulusal hareketi ile sosyalist partiler-gruplar ve muhalif demokratik toplumsal hareketler arasındaki ilişkiyi organikleştirme hedefini güden yeni bir oluşum olarak ortaya çıkmıştır. Başkan Selahattin Demirtaş'la birlikte başlayan

ivmelenme 2014 seçimlerinde kendini göstermiştir. (Aydın,2017:486) 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, CHP'nin. AKP lider Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a karşı MHP İle ortak aday çıkartması CHP içindeki sol kanat diye tabir edilen muhalif grubun tepkisini çekmiştir. Girilecek olan seçimde yalnızca Demirtaş bu sol kanat boşluğunu doldurarak bir ivmelenme kazanabilmişti. Seçim çalışması boyunca gösterdiği sıcak ve sevecen tavır sayesinde % 10' a yaklaşan bir oy almıştır. Bu Seçimden sonra 2015 de yapılacak olan Milletvekili seçimlerinde parti olarak giren HDP içerisine yalnızca Kürt Hareketini değil sol sosyalist bileşenleri de dahil etmiştir. Bu bileşenlerle birlikte girilen 2015 seçimlerinde 80 Milletvekili ve %13'lük bir oy alarak Türkiye Tarihinde sol/ sosyalist kesimlerin temsilini sağlanmıştır. Fakat bu seçimlerin hemen ardından başlayan iktidar boşluğu ve ülkede patlayan bombalar bu başarıya gölge düşürmüştür. 2016 yılında Başkan Demirtaş'ın ve diğer parti Milletvekillerinin vekilliklerinin düşürülüp cezaevine gönderilmesi sebebiyle HDP hareketi gerileme döneminin içine girmiştir.

2002 seçimlerinden 2020 yılına kadar gelen dönem içerisinde sol hareket adına yükseliş lokal bazlı olmaya devam etmiştir. AKP'nin 2015 seçimlerine kadar olan mutlak hakimiyeti ve üstünlüğü devam etmiştir. Buradaki başarının en önemli sebebi Erdoğan figürüdür. Erdoğan'ın halk tarafından beklenen lider algısının tamamlaması AKP başarısının en önemli sebeplerindedir. İlk yıllarında daha ılımlı bir islam vurgusu yapan ve demokratlık söylemleriyle gelen AKP'nin oy bandında yükselişe geçen oylarla birlikte diktatörleşme serüveni de buna bağlı olarak devam etmiştir. 2015 genel seçimlerinde AKP'nin % 40'lara gerilemesi Erdoğan'ın boşalttığı koltuğu Davutoğlu'nun devralması, ve partideki çift başlı görünümün başarılığa yansması olarak adlandırılabilir. 2019 yerel seçimleri de AKP'nin düşüşünün diğer bir göstergesidir. Özellikle İstanbul, Ankara gibi nüfusun yoğun olduğu büyükşehirlerde belediye koltuklarının kaptırılması AKP için çalan zilin bir göstergesi mi yoksa buradan alınan derslerle daha da güçlenmesi mi olduğu ilerleyen yıllarda gözlemlenecektir.

XXXXXS
GCPS

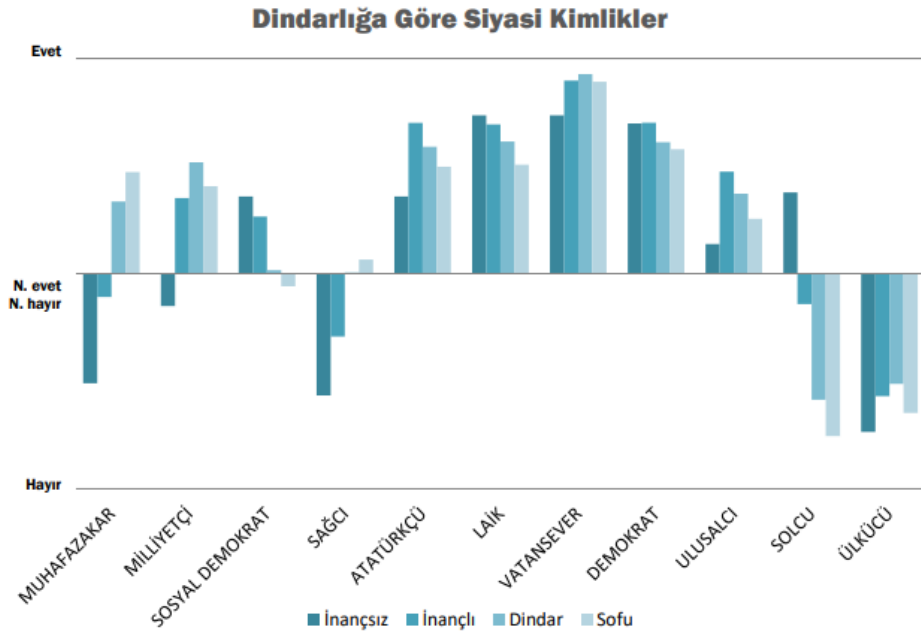
ALTINCI BÖLÜM

TÜRKİYEDE SOLUN BAŞARISIZLIK NEDENLERİ

6.1. Din ve Laiklik Faktörü

İnsanlık tarihini, insanın düşünce yapısını din kadar etkileyen başka bir kurum düşünülemez. Din bir toplumun ekonomik yapısını, kültürünü ve siyasi yapısını etkiler. Bu yüzden din kendi başına oldukça hassas ve karmaşık bir konudur. Türkiye’de yapılmış seçim anketleriyle destekleyerek ve kendi çıkarımların neticesinde analiz etmek gerekirse ‘‘ Sol ve İktidar bağlamında’’ en büyük sorun din algısıdır. Din algısı haricinde olan bütün değerler aslında bir devlet politikası olarak doğdumuz günden itibaren bize verilmektedir. Okula başlanılan günden itibaren milliyetçi, devletçi, otoriter algısı aslında hep devletin resmi ideolojisi olmuştur. Yarattılan ‘‘Devlet Baba’’ algısı sosyal bir devlet anlayışından çok devletçi ve baskıcı politikaların temelini oluşturmuştur.

İslâm’ın aslında bu toplumun ‘‘doğal ideolojisi’’ olarak görülmesi, ‘‘Sol bir dünya görüşünü’’ benimseyen ve varolan, statükoya başkaldıran kitlelerin doğal olarak bu konudan uzak durmalarına sebep olmuştur. Din, Dünyada birçok toplumda bu tanıma en iyi uyan ideolojidir. Türkiye’de de bu böyledir. Solcu, sosyalist, komünist vb. olanlar önce dini siyasi bir malzeme görmedikleri için ve sağ partiler kadar buna eğilmedikleri için deyim yerindeyse ağızlarında kuş da tutsalar bu kalıbı yıkmaları kolay olmamaktadır. Sol partiler demokrasi, özgürlük, eşitlik gibi boyutları öne çıkarırken, Sağ partiler ise inanç, vatana bağlılık, kurulu düzene saygı gibi duygulara daha çok hitap eden söylemlerle daha kapsayıcı bir görüntü arz etmektedirler

Tablo 17: Dindarlığa göre Siyasi Kimlikler

Kaynak: Konda, Siyasal kimlikler, Temmuz, 2010

Konda'nın 2010 yılında yapmış olduğu Dindarlığa göre siyasi kimlikler adlı araştırmasında Türk halkının kendini nasıl tanımladığı görüşmüştür. Türk toplumundaki din algısı sol düşüncenin halk nazarında geri planda kalmasının en önemli sebeplerinden birisidir. Solcuların, dinsiz , milliyetsiz gibi görülmeleleri cumhuriyetin kuruldu ilk günden itibaren halkın zihninden hep tazeliğini korumuştur. Türkiye'de halkın büyük çoğunluğu kendini kendini "muhafazakar, dindar, milliyetçi," olarak tanımlamaktadır. Bu tanımların solun yapısıyla büyük çelişki gösteren sonuçları vardır. Muhafazakarlığa karşı devrimci, dindarlığa karşı laik, milliyetçiliğe karşı enternasyonel bir yapısı olduğundan Türk toplumunda bu bağlamın oluşması, söylemler değişmesi sürece zordu. Sol ya bu bağlamda Türkiye tipi bir solcuğu benimseyerek iktidar mücadelesi yürüyecek, ya da kendi değer yargılarıyla bir muhalefet yürüyecektir.

Çarkoğlu ve Toprak tarafından 1999 ve 2006 yıllarında yapılan din ile toplumsal ve siyasi tutum ve davranışlar arasındaki ilişkiyi irdeleyen araştırma ilginç ipuçları vermektedir. Bu sonuçlara göre, Türk halkının büyük çoğunluğu dinine bağlı ve ibadetlerini yerine getiren inançlı Müslümanlardan oluşmaktadır.

Buna karşın devletin de dini yaşama müdahale etmemesi gerektiğini düşünenler çoğunluktadır. “din” parti tercihlerinde son derece önemli bir rol oynamaktadır (Çarkoğlu ve Toprak, 1999-2006)

Evrensel sol değerlere ve İslam’a baktığımız zamanda aslında büyük farklılıklar göremeyiz hatta 90’lı yıllarda Erbakan’ın “’adil düzen” anlayışıyla vaat ettiği seçim çalışmalarının birçoğu içinde, komünist argümanlar bulunmaktaydı. Halka komünist argümanlar ile adalet, eşitlik ve milli bir kalkınma vaat ediyordu. Aslında bu çelişki gibi görülen iki farklı görüşünün insanı temel aldığına birbirleriyle paralel doğrultuda yer aldığını görmek mümkündür.

Dünyanın pek çok ülkesinde Sol partilerde din adamları varken, özellikle devletin ve faşizmin kitleleri ezdiği yoksul ülkelerde kitlelerin bu mücadelesinde yerini alırken Türkiye’de din adamlarından bunun tam zıttı bir tutumu görmek bu konuda yeteri kadar düşünsel çıkarımların yapılmadığının göstergesi olmuştur. Solun başa gelebildiği diğer Dünya ülkelerinde (Şili, Bangladeş, Pakistan) din adamları, bu hareketliliğin kimi zaman yanında olmuş kimi zaman ise uzaktan destek vermiştir. Fakat Türkiye’de solun en önemli handikaplarından birisi dinle arasındaki mesafeyi iyi ayarlayamaması ve bunun sonucunda dinsiz görülmesidir. Bunun en önemli nedeni Marx’ın dine kişisel bakış açısıdır. Bir ideolojiyi benimsediğinizde bunun temelinde var olan insanın, şahsı ve yaptıkları, o ideolojiye de sirayet eden ve bunun böyle görülmesini sağlayan önemli bir sebeptir. Türkiye’de bu algı yaşadığımız dönemde dahi varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Sol partiler insanların inanç ve kimliği üzerinden büyük ayrıştırmalar yaşadı soruna bir halk yapısı değil, kutsallığa bağlı bir devlet yapısı tarzında yaklaştı, halkçılıktan çok devlet güdümlü bir sol anlayışı sahiplenildi. Din algısından uzaklaştığı için toplumlara sahip olma anlamında büyük boşluklar yaşadı. Sol partiler bu algıyı yıkmak, ya da din boyutunu siyasi bir boyuttan ayrı görüp bunu sahiplenmek için elle tutulur bir gelişim gösteremedi çünkü böyle bir popülist söylemle halkı yanına çekmeyi, halka ihanet, ve faydacılık olarak tanımadı. Din ve laiklik kavramını sağ partiler dinsizlik olarak algılarken sol partiler buna karşı bir reaksiyon göstermedi ve bu tavır, karşı tavrın tezini onaylar niteliğe büründü. Solun kitlesel bir halk hareketine dönüşmemesinin en önemli sebeplerinden birisi bu olmuştur. Sol partilerin bu noktadan sonra iktidar hedeflemeleri için kaptırılan din

algısının, sağın hegemonyasından geri alması gerekmektedir. Aksi halde Türk toplumu gibi dini argümanları yüksek milliyetçilik damarları kabarık ve muhafazakar toplumlar da sol düşüncenin iktidar olabilmesi son derece zordur.

6.2. Merkez Çevre İlişkisi

Türk toplumsal yapısına dair bir başka yaklaşım da Şerif Mardin tarafından Türk toplumsal yapısına uyarlanan “merkez-çevre” yaklaşımıdır. Bu yaklaşım Türk siyasal hayatının ve toplumsal yapısının anlaşılması açısından önemli olduğundan değinmekte yarar görülmüştür. Mardin’e göre “*her toplumun bir merkezi vardır.*” Bu merkez, toplumun siyasal ve yönetsel tüm araçlarını kendi elinde bulduran azınlık/seçkin bir kitleden oluşmaktadır. Bunun yanında bir de çevre vardır. Çevre, toplumun çoğunluğunu oluşturan fakat yönetsel alanın ve iktidar alanının dışında kalan bir kesimden oluşmaktadır. (Mardin, 2003:137)

Türk sol hareketin fikirselleşmesi, Osmanlı'nın son dönemlerinde Batıcılık akımının içinde ortaya çıkmıştır. 20. Yy'ın hemen başlarında Anadolu yapısının sosyal, fikirselleşmiş, fiziksel hedeflerinin, sosyalizmin kültürel mirasta böyle bir gelişime imkân vermeyecek ölçüde olması Türk siyasal hayatında kendine yer bulamaması sorununu ortaya çıkarmıştır. (Güneş,1996:98).

Cumhuriyetin kuruluşuyla merkez dediğimiz unsur Kemalizm ideolojisinden beslenen bir takım aydınların, çevre grubu ise Müslümanlar, Kürtler, azınlıklar ve diğer “merkez-dışı” etnik veya kültürel gruplar olmuştur. Merkezin elinde tuttuğu devlet otoriter bir anlayışla toplum mühendisliği projesine soyunmuş, tek tip bir halk için halka rağmen anlayışı benimseyerek çevreyi elinin altında tutmuştur. 1946 yılı itibarıyla çok partili hayata geçildikten sonra ortaya çıkan temsiliyet sorunu ideolojik değil ekonomik temellere dayanmıştır. Merkez tarafından hep bir tehlike olarak algılanan bu çevre yükseldiği her dönem Kemalist rejimin ve ordu baskısını hep üzerinde hissetti. (Mardin,1973:58) Bu çatışma yalnızca siyasal ortamda değil kültürel anlamda da göçler ile kendini göstermiştir. (Mardin,1973:55).

2002 seçimlerinde de tıpkı 1946 seçimlerinde olduğu gibi merkez çevre savaşı aydın-muhafazakar zıtlaşmasında muhafazakar kanadın zaferiyle sonuçlanmıştır (Mardin, 2003:137)

6.3.Osmanlıdan Mirası Toplum ve Devlet Anlayışı

Türkiye Cumhuriyetinde sol hareketleri anlamak için Anadolu'ya ve geçmişine bakmaktan gerekmektedir. Yani Osmanlı devlet yapısını, toplumsal analizini, iyi bilmek ve doğru çıkarımlar yapmak, Cumhuriyet döneminden sonra yaşanan politik olayları ve kararları da en doğru şekilde değerlendirmeyi gerektirir. 600 sene boyunca mutlakiyete dayalı bir sistemle yönetilen bir devlet yapısı son dönemlerine kadar halkın egemenliğine önem vermemiş ve toplumda oluşan farklı seslere karşı hoşgörüsüz davranmış, 'eşkıya, isyancı' olarak nitelendirilmiştir. Türklerin toplum yapısı köklerini aldığı orta Asya'dan Türkiye'nin kuruluşuna kadar geçen sürede hep tek adamcı ve devleti kutsal göre bir anlayış çerçevesinde şekillenmiştir.

Türkiye'de yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal problemler, Osmanlı'dan miras aldığımız güçlü devlet geleneğine bağlı olarak devam eden bir çeşit sorunu gün yüzüne çıkarmaktadır. Buna göre Osmanlı'nın özellikle son dönemlerinden Cumhuriyetin kuruluşuna kadar devlet her konuda tepeden inmece reformlar gerçekleştirerek toplumsal alanda mutlak hâkimiyetini kurmuştur. Toplum ise bu baskın devlet geleneği karşısında "toplum" bilincine Avrupa'dan çok sonra ulaşmış, taleplerini ifade edemeyen, itaatkâr, üretemeyen bir toplum yapısından ibaret kalmıştır. (Karpat,2011:56)

Osmanlı devlet sisteminin önemli bir parçası olan bürokratik elitler diye tabir edilen ve kökeninin kul sistemine dayandığı kişiler, kendine has yapısı ve toplum dışılığı, devlet yönetiminde seçkinci yaklaşımı belirleyen önemli bir kaynaktır.(Heper,1974:60) Bürokratik elitler, Osmanlı Devletinde padişaha bağlı kullardı. Tanzimat ile birlikte bu bürokratik elitler, padişahın kulu değil devletin kulu, kişinin itaatkârı değil kamunun itaatkârı olarak görülmeye başlamıştı. Bu tabaka Devleti çküşten kurtaracak, hem de toplumsal bir modernleşmenin öncüsü olacaktı. Fakat halk tarafından benimsenemeyen bu dönüşüm elitlik olarak algılandı ve bir toplum projesi olmaktan çok bir kesimin elitleşmesini sağladı. (Karpat,2006:28).

Osmanlı'nın patrimonyal bir devlet olduğunu ileri süren Halil İnalçık'a göre patrimonyalizm, hükümdarın askeri ve yönetsel örgütlenmeyi kendi kişisel aracı

haline getirmesidir. Yönetmel düzeyde patrimonyal devlet hükümdarın mutlak hâkimiyetine dayanır; devlet kademeleri ise hükümdarın kişisel tercihi doğrultusunda dağıtılır. Hiçbir kademe ya da ünvan, padişahın berat denilen mührü olmaksızın verilemez (Mardin, 1998: 60). Patrimonyalizm analizine sıkıca bağı olan en önemli kavram çifti önceki bölümde de bahsettiğimiz gibi merkez-çevredir. Burada temel argüman devlet ve toplum arasında Batı'daki gibi uzlaşmaya dayalı yasal olarak zorunlu bir sözleşmenin hiçbir zaman gerçekleşmediği yönündedir (Mardin, 1995: 291; Heper, 1985; Sunar, 1974:10).

Osmanlı'dan günümüze sol bağlamında baktığımızda, çağına göre itaati değil başkaldırmayı seçmiş ve düzene hayır diyebilen kişilerin günümüz ideolojik haritasında solcu olduğunu söylememiz yanlış olmaz. Bu kişiler tarih boyunca hep ölüme mahkum edilmişlerdir. Çünkü Türk toplum yapısında devlet kutsaldır, baş kaldıranın başı vurulur anlayışı hakimdir. Bu anlayış Cumhuriyetin ilk yıllarında da görüldü, Kemalist ideoloji kendi varlığından başka varlıkların oluşmasına ya da gelişmesine fırsat tanımadı. Sınıf mücadelesi reddeden yalnızca bununla kalmayıp gördüğü yerde ağır baskı ile ezen Kemalist rejimin farklı kültürlere ve siyasi görüşlere imtiyaz hakkı yoktu. Yeni kurulan Cumhuriyetin din algısını çok fazla önde tutulmasa dahi "Sünni Türk" kimliği içinde bütün azınlıkların eritildiği bir gerçektir.

Böyle bir toplumda yıllarca yaşamış bir halkın Cumhuriyetin ilanıyla birlikte bu kabuktan bir anda sıyrılmaması ve devrimlere olumlu tepkiler vermesi tabii ki beklenemezdi. Türk toplum yapısı köklerinin Orta Asya'ya dayandığı, tek adam sistemine alışılmış bir düzenin devamıydı. Fransız ihtilaliyle ortaya çıkan "ulusculuk" kavramı Osmanlı gibi çok uluslu devletlere de yansımış ve bir milli benlik politikalarını da beraberinde getirmiştir. Var olan imparatorlu kurtarmak için öne atılan projelerden biri olan "Türkçülük" olmuş ve bunun ışığında yeni cumhuriyetin temelleri atılmıştır.

Feroz Ahmad'ın yaptığı bu çok önemli kültürel çözümleme seçmen tercihlerinde de kendini göstermektedir. Çok partili hayata geçişten günümüze kadar yapılan genel seçim sonuçlarına baktığımız zaman da iki genel eğilim (CHP-DP) olduğundan ve bu iki genel eğilimin CHP ve DP'nin devamı niteliğinde olan

partilerce sürdürüldüğünü görmekteyiz. Bu ayırmda CHP ve “sol” diye sınıflandırdığımız partiler, zayıf ama etkin bir azınlığın bürokrasi ile birlikte anılan Batılılaşmış laik kültürü temsil ederken; DP ve devamı niteliğindeki partiler ise geniş halk kitlelerinin İslamla birlikte anılan yerli kültürünü temsil etmektedir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan da çoğu konuşmasında bu konuya gönderme yapmakta, yılarca ezildiklerini, aşağılandıklarını, hakir görüldüklerini söylemekte ve özellikle CHP’yi elitistlikle suçlamaktadır. Bu çalışmada irdelenmeye çalışılan “sol” partilerin seçim başarısızlıklarının arkasında yatan en önemli kültürel nedenlerden birisi de budur.

Cumhuriyetin kitlelere zorla benimsetilmeye çalışılan toplum Mühendislik projesinin bir parçası olmayan halkın, Türkiye’de sol ile buluşamamasını anlamak mümkündür. Modernist, pozitivist, kalkınmacı, sadece Kemalizm’in değil solun da hedefiydi. Batıcı ilkeler uygar bir toplum özlemi, sol bir söylemin içinde yer aldığından dolayı, bu söylemler cumhuriyetin kuruluşunda ki söylemleri andırıyordu. Cumhuriyetin kuruluşundaki toplum mühendisliğinin halk nezdindeki kabul görmeyişi ve zorla kabul ettirme çabası daha sonraki yıllarda Kemalizm politikalarını sol politikalar gibi sunup buna karşı bir tepki oluşacaktı. Kitlelerin dili ile konuşulmaya çalışıldığında popülizm aşılammış, sol bir terminolojiyle konuşulduğunda ise halka yabancılaşmıştır.

Kemalist ideolojinin en önemli temsilcisi ‘‘CHP’’ 1965 yılına kadar daha ortada bir bakış açısıyla sol sağ kamplaşmasının dışında ‘‘Devletçi, Seçkinci ‘‘ bir politika izlemiştir. Halk için Halka Rağmen anlayışı aslında Kemalist devletin ve bunun partisinin ipini çekecek en önemli sebeplerden biri olmuştur. Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren ideal toplum projesi halk tarafından hiçbir zaman gerekli desteği görmemiştir. Otoritenin egemen olduğu bu yıllarda karşıdan gelen sesler acı bir reçete ile bastırılmıştır. Ankara merkezinde şekillenen devlet yapısı Ankara’nın ilçelerindeki sorunları bile göremeyecek noktaya getirmiştir

Sol hareketlerin kitlelerle buluşamamasının en büyük engellerinden birisi de devletin her türlü sermayesinin, milliyetçi kesimlerinin, örgütlü faşist hareketin, söz konusu sol olduğunda, baskı ve şiddeti meşru biçimde görmesi olmuştur. Evlerde yapılan aramalarda bulunan Meydan Larousse Ansiklopedisi’nin bile, örgüt üyeliği sayıldığı ülkede sol ideolojinin bunların arasından sıyrılıp halk tabanında bir karşılık

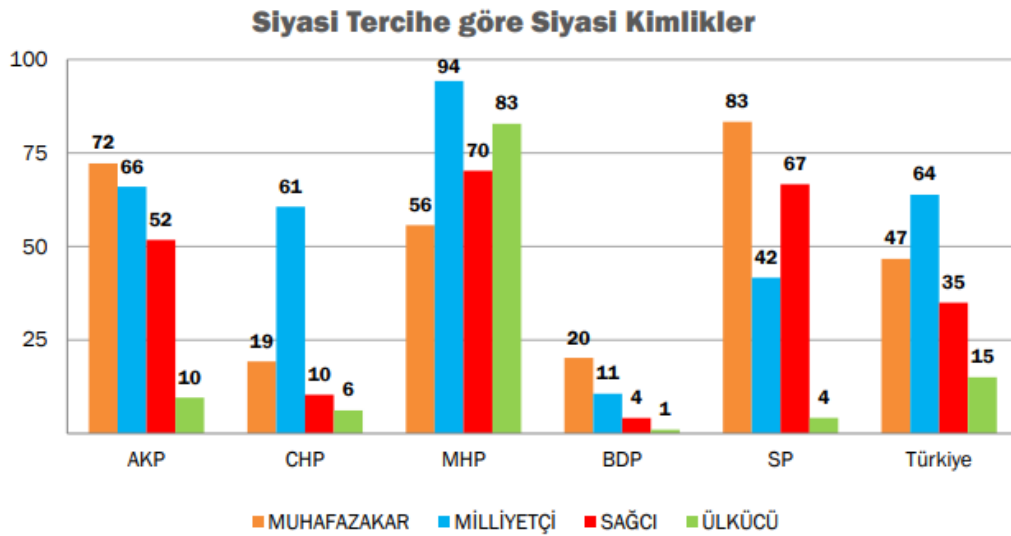
bulabilmesi bile azımsanmayacak bir başarıdır. ‘‘Sosyalistleri, Komünistleri,’’ namus, aile, din, vatan, düşmanı gibi gösteren bu propagandaların ne yazık ki toplumun büyük bir kesiminde kabul görmüş ve bu algı sürmüştür. Bu propagandalar solun halkla kitleselleşememesinin en temel örneğiydi

6.4.Etnik Kimlik

İnsanlar doğuştan gelen etnik ve dini kimliklere sahiptirler. İnsanlar dünyaya gelmeden verilmiş bu aidiyet duyguları siyasal yaşantılarını şekillendiren önemli bir olgudur. Bu aidiyetler birbirlerini hiç tanımayan, tamamen yabancı insanları bile bir araya getirebilir. Bu yüzden son derece kuvvetli bağlar oluşturur. Etnik kimlik üzerinden yapılan siyaset özellikle Türkiye bağlamında yaygın bir görüştür. Devlet hamlesiyle daha ilk okulda verilen Sünni –Türk kimliği bireyin kendini tanıyacağı en önemli süre boyunca bir askeri disiplin şeklinde ilerlemektedir.

Türkiye Değerler Araştırması’nın sonuçlarına göre Türk olmaktan ‘‘son derece’’ gurur duyanların oranı %75 olarak bulunmuştur. Ayrıca yine aynı araştırmada ülkesi için savaşağını söyleyenlerin oranı %86 olarak bulunmuştur. Bu oranların en düşük olduğu bölge beklendiği gibi, Güneydoğu Anadolu’dur. Konda’nın 2010 yılında yapmış olduğu Siyasi Tercihe göre Siyasi Kimlikler Türkiye seçmenin partiler bazında ne denli ayrıştığının bir göstergesidir.

Tablo 18: Dindarlığa göre Siyasi Kimlikler

Kaynak: Konda, Siyasal kimlikler, Temmuz, 2010

1960'lı yıllardan sonra yavaş yavaş kimliğini bulmaya çalışan Kürt Hareketiyle, sol görüş içerisinde ezilmişlik ve azınlıkçılık kavramları bağlamında doğal bir ilişki olmuştur. Özellikle sosyalist tabanın sahiplendiği bu hareketler Cumhuriyetin Kuruluşundan itibaren Türk kimliği içerisinde yaşamaktan duyduğu rahatsızlığı Türk Siyasal hayatının belli dönemlerinde vurgulamıştır. Önceleri inkarla yatıştırılmaya çalışılan fakat durumun vehametini daha da arttıran bu politikalar Güneydoğu illerinde yaşayan Kürt seçmenin Cumhuriyete ve Türk kimliklerine olan bağlılıklarını zedelemiştir. Türk tanımının bir etnik unsur olarak belirtilmesinde rahatsızlık duyan seçmenler genellikle oy tercihlerini sol partilerden yana kullanmıştır. 2002 AKP iktidarında özellikle Din kardeşliği vurgusunun öne çıkartıldığı ve bu anlamda bir oy devşirildiği gözlemlenmiş fakat 2009 sonrasında açılım süreçlerinin içinin boşaltılması, faali meçhuller, tutuklamalar gibi trajik olaylar Kürt seçmenin AKP'ye olan yakınlığına kilit vurmaya yetmiştir. 2015 yılında Halkların Demokrat Partisinin meclise girmesiyle başlayan soğuk savaş HDP lideri Demirtaş'ın ve diğer milletvekillerinin cezaevine gönderilmesiyle sona ermiş ve hükümet uyguladığı barışçıl politikalarından tekrar milliyetçi söylemlere kaymıştır.

6.5.1980 Darbesi Ve SSCB'nin Yıkılışı

Bir diğer önemli olay ise 1980 darbesi ve 1989 SSCB'nin yıkılışıdır. 1980 darbesi Türkiye'de sol açısından siyasi bir katliamdır. Düşünsel öğretilerinin hızlandığı, Kemalist söylemlerin terk edildiği, halkla bütünleşildiği, bu yıllarda bir balyoz gibi sistemin üzerine çökmesi solda yeniden ayağa kalkış anlamında en büyük engel olmuştur. Darbenin ardından üç yıl boyunca askeri diktatörlük dönemi sürmüştür.

Temel hak ve özgürlüklerin, sendikal hakların vs. kısıtlandığı özellikle sola nefes aldirmayan, sosyal hareketlerin tüm kaynaklarını kurutmayı hedefleyen yeni bir anayasa hazırlanmış ve böylelikle yepyeni bir siyasal düzen ve siyasi kültürün temeli atılmıştır. Lider kadrolarını bu süreçlerde kaybeden, birçoğunun yurt dışına kaçtığı, kalanların ağır baskılara işkencelere maruz kaldığı bir dönem olması sebebiyle Türkiye'de bugüne kadar yapılmış sonuçları en acı olan darbedir. Ordu güdümünde devam eden siyaset tekrardan demokrasi anlayışının benimsenmesiyle radikalizmi sindirmiş ve sosyal demokratiğe dönmüştür. Kurulan yeni sol partiler devletçi bir bakış açısıyla yoluna devam etmiş ve halkla büyük kutuplaşmalar

yaratmıştır. Türkiye’de sol hareketin mevcut durumunu pek çok aydın 12 Eylül’e bağlar. 12 Eylül’ün asıl amacının solu ezmek olduğu, solun çok ağır bedeller ödediği ve halen de kendini toparlayamadığı savunulur. PKK ortaya çıkması sol söylemlere daha büyük baskılar getirmiş, her solcu potansiyel örgüt üyesi gibi gösterilmiş halkta bu nefret uyandırılmıştır. Bu yeni siyasi kültürün en önemli özelliği; daha uysal, suya sabuna karışmayan, sorgulamadan yaşayan, derinlemesine düşünmeyen, ülkesinde ve dünyada neler olup bittiğiyle ilgili pek bir şey bilmeyen ya da bilmek istemeyen, “apolitik gençlik” olmuştur.

Günümüzde bildiğimiz anlamda sağ ve solun anlamlarını yitirdiği ve hatta birbirine karıştığı söylenmektedir. Özellikle Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından ve soğuk savaşın sona ermesinden sonra giderek yaygınlaşan bu söylem, ekonominin küreselleşmesi, sendikaların önemini yitirmesi, işçi sınıfının yapısının değişmesi ile daha da kuvvetlenmiştir. Bununla birlikte Sovyetlerin çökmesi yaşanan bu travmanın boyutunu arttırmış ve sol içinde büyük bir sessizliğe bürünmüştür.

6.6.İdeolojik Sebepler

Türk siyasal yaşamında ideolojik yelpazeyi betimlemek amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Örneğin, 1977 genel seçimlerinden önce yapılan bir saha araştırmasında seçmenlerin kendisini ortanın soluna yerleştirenleri, merkeze ve ortanın sağına yerleştirenlerinden daha fazla bulunmuştur (Ergüder, 1980). 1990 ve 1995 yıllarında yapıla iki araştırmada ise seçmenler sol-sağ ideolojik düzleminin ortasında yoğunlaşırken, ortanın sağına doğru bir kaymanın olduğu da ortaya çıkmıştır (Ergüder, Esmer ve Kalaycıoğlu, 1991).

New York Üniversitesinde Haidt’in yaptığı ideolojik ayrılıklar temasında ortaya çıkan sonuçlar aslında biraz da olsa bu kutuplaşmanın ve solun iktidar olamaması üzerinde yol gösterici olmuştur. 6 prensiple açıklanan bu sistem ‘‘Dayanışma, Adalet, Özgürlük- Sadakat, Otorite, Kutsallık’’ değer yargılarından oluşmaktadır. Eğer ilk 3 ahlaki değeri önemsiyorsanız ‘‘Solda’’ diğer 3 değeri önemsiyorsanız ‘‘sağda’’ yer alıyorsunuz. Dünya literatüründe kabul görmüş bu ahlaki değerler Türkiye’de de aynı şekle sahiptir. Türk insanı Otoriteyi, Muhafazayı, Kutsal değerleri ve Din algısını her zaman önde tutmuştur. Fakat sağın başarısı yalnızca kendi değerlerine sahip çıkarak değil solun içinde yer alan değerlere de atıflarda bulunarak olmuştur.(Şirin, 2016:132) Sol, kendi değer yargılarını, sağ

görüşün hegemonyasına kaptırılmış durumdadır. Günümüzde hala sol, 70'lerin gölgesinde kalmış ve üzerinden farklı tezler üretemeyen içinde bulunduğu dünyaya güncel söylemler getiremeyen bir kısır döngünün içine girmiştir.

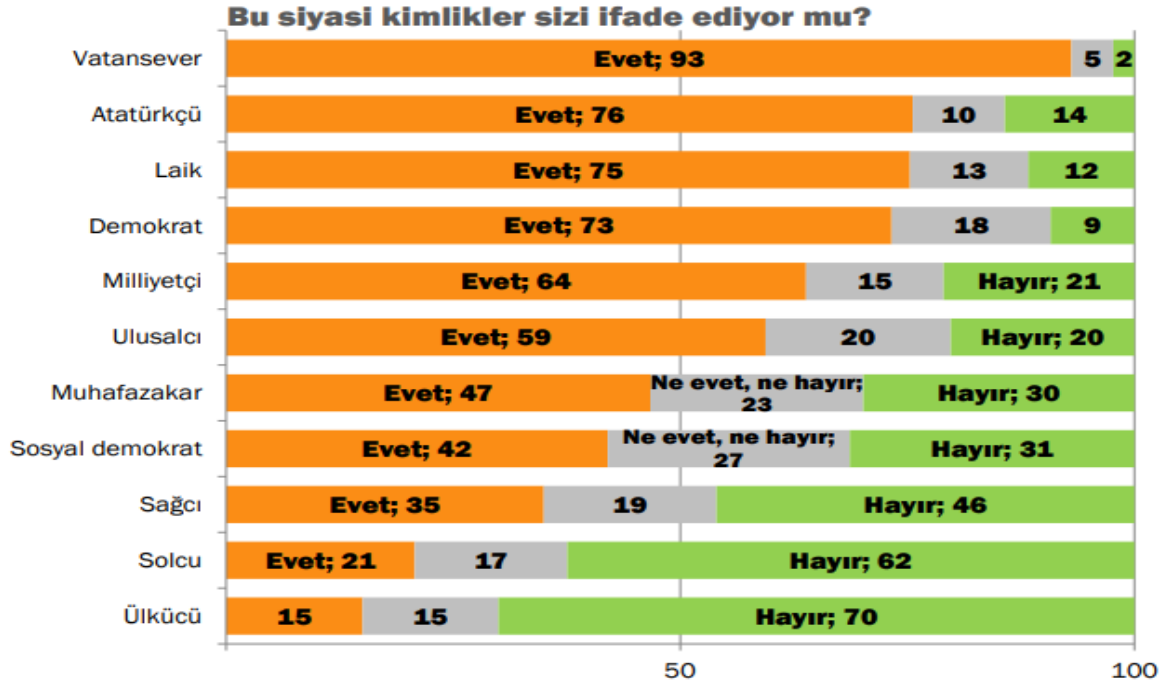
Esmer (2012:52) tarafından son üç genel seçimde Türk seçmeni üzerinde yapılan araştırmalar da, oy tercihini belirleyen en önemli faktörlerden birisinin, hatta bazen en önemlisinin sol-sağ ideoloji olduğunu göstermiştir. Türkiye’de seçim sonuçlarına baktığımız zaman, çok partili dönemin ilk serbest seçimlerinin yapıldığı 1950 yılından bu yana siyasi eğilimin “sağ” dan yana olduğunu görüyoruz Türk seçmeni genel olarak DP ve onun devamı niteliğinde olan siyasi hareketleri “sağ”, CHP ve onun devamı niteliğindeki siyasi hareketleri ise “sol” olarak görmektedir. Yani Türk seçmeninin sol-sağ algısı bu yöndedir.

Tablo:19 **Siyasi** **Kimlik** **Tanımları**

"Solcu" sizi politik açıdan tarif ediyor mu?	Yüzde
Hayır, etmiyor	62,4
Ne evet, ne hayır	16,8
Evet, ediyor	20,8
Toplam	100

Kaynak: Konda, Siyasal kimlikler, Temmuz, 2010

Türkiye sol üzerine yapılan araştırma ve anketler bu sorunların iyi yorumlanması açısından önemli fikirler vermektedir. 2010 yılında Konda'nın ideolojik kimlikler üzerine yaptığı bir araştırma sonucunda ortaya çıkan veriler toplumu analiz etmek için önemli püf noktaları barındırıyor.

Tablo 20:Türkiye toplumunda siyasal kimlikler

Kaynak: Konda, Siyasal kimlikler, Temmuz, 2010

Ankete baktığımız zaman kendine yalnızca Sosyal Demokrat diyenlerin oranı %42, Solcu diyenlerin oranı ise %21. Yani Sosyal demokrasiyi savunan % 17’lik bir kesim aslında kendini solcu olarak tanımlamıyor. Bu tanımlama özellikle 1980 darbesinden sonra ortaya çıkmış bir durumdur Sağ- Sol kavramlarının içi boşaltılmış, sol terör ile yaftalanmış ve bunun sonucunda ülke literatürüne sosyal demokratlık kavramı girmiştir. Konda’nın yaptığı ankette görüldüğü gibi halka Solcu kavramının sizi tanımlayıp tanımlamadığı sorulduğunda ise alınan cevapların % 62 ‘si Hayır, % 16 ‘sı kararsız, ve yalnızca % 20’si Evet olmuştur. Bu anket sonucu Türkiye’nin halkının politik çizgisinin en önemli göstergelerinden birisidir.

Türk seçmenin tercihleri giderek sağa doğru kaymaktadır. Ancak yine aynı araştırmada siyasal yelpazenin solunda yer alanların durumunda pek fazla kayma olmadığı, sağa gidişin nedeninin ise ideolojik konum olarak ortada yer alanların sağa kayması olduğu sonuçları ortaya çıkmıştır (Esmer, 2012: 52).

1950 yılından beri yapılan genel seçimlere bakarsak sağın oy bandında hep % 10 ‘luk bir üstünlüğü olmuştur. Yani Türkiye ideolojik dengesinde sosyal

demokratlar, ulusalcılar, solcular, sosyalistler, komünistler, Kürt Hareketi dahi birleştiği bir seçimde en yüksek oy oranı % 41 olmuştur. Bu sayısal artı eksi olarak 3-5 puan bandı haricinde hiçbir zaman değişmemiştir. 70 yıldır yapılan seçimlerde muhafazakârların, dindarların, milliyetçilerin mutlak bir üstünlüğün görüyoruz. Yalnızca 1977 seçimler bunun kırılma noktası olmuş, o da tüm sol bileşenlerin CHP çatısı altında birleşmesiyle gelişmiştir. Demek ki Türkiye’de bir sol iktidar için en önemli koşul ‘ulusalcısı, komünisti, sosyalist, sosyal demokrati, Kemalist’i’ tek çatı altında birleşmekten geçmektedir. Özellikle 21.yy’da ideolojinin hızla köreldiği bir dönemde Solun birleşmekten başka çaresi kalmamıştır. İktidar hedefleriyle çıkılan bir yolda çağrılarını somutlaşmalı ve yeni söylemler güncellenmelidir.

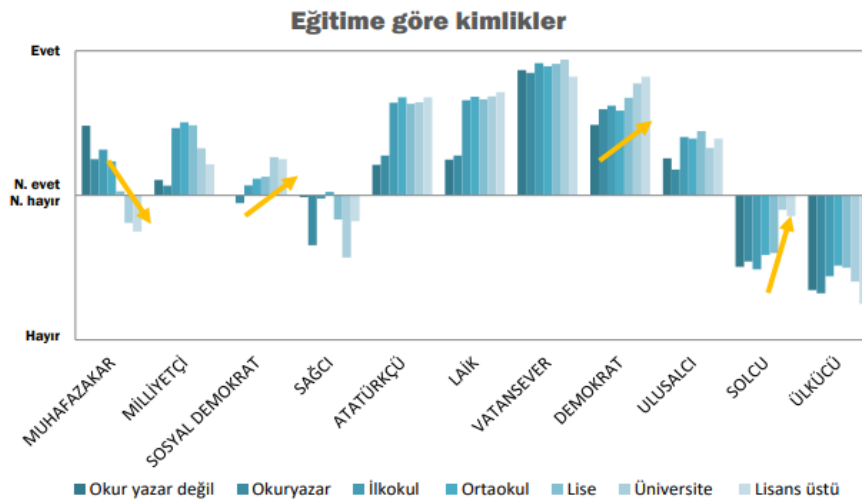
6.7.Küresel Siyaset

Başka bir neden ise küresel siyaset dengeleridir. SSCB’nin kurulduktan sonraki Türkiye ile yakın ilişkileri, dönemin solcularını aslında rahatlatan en önemli gelişmelerden biriydi. Fakat ne yazık ki bu yakın ilişki Türkiye’nin tamamen stratejik hamlesine dayanan bir olguydu. 2.Dünya savaşından sonra Türkiye’nin NATO’ya üye olması ülke konjonktüründe önemli bir değişiklik olmuştur. Sovyet tehdidinde dolayı Türkiye sol görüşe karşı sürekli baskıcı bir tutum içermiştir. 1960 ‘dan sonra gelişen dünya düzeni, yükselen anti emperyalizm Amerika’nın hoşuna gitmeyecek olaylara sahne olmuştur. 1970 li yıllarda sol partinin başa gelmesi ve özellikle Ecevit’in Amerika’ya karşı olan sert tutumu Türkiye’de dengelerin değişmesi açısından önemli olaylara sahne olmuştur. ABD’nin olası bir Sovyet işgaline karşı tüm NATO üyesi ülkelerde kurduğu gizli devlet yapılanmaları, solu bastırmak için kullanılan bir silah olmuştur. “Gladio” denen bu oluşum, sol iktidara geldiğinde gerekirse ülkede iç karışıklık çıkaracak ve bu iktidarı yıkmak için her yolun mubah olarak görececek bir anlayışa dayanıyordu. Yine 70 yıllarda Ecevit’in ABD ‘ye karşı olarak Kıbrıs’a girmesi, haşhaş ekimini serbest bırakması , ABD’nin çok ağır yaptırımlarına sebep olmuştur. Ülke ekonomik sıkıntılara girmiş, Ecevit hükümeti yıpratılmıştı. 12 Eylül darbesi olduğunda ABD Büyük Elçisinin, Beyaz Sarayı arayarak “ bizim çocuklar yaptı” demesi ülkedeki siyaseti kimin belirlediğinin en büyük göstergesidir.

6.8.Eğitim ve Ekonomi Etkisi

Bir diğer nedenlerden birisi de Eğitim ve gelir seviyesidir. Sol terminolojik olarak da düşünsel anlamda da belli bir olgunluk evresi istemektedir. Daha sağ duyulu, dünya konjonktürüne hakim olma gibi aileden gelen görüş neticesinden çok üzerinde düşünülme gerektirir. Bu da toplum yapısına baktığımızda solun anlaşılması için gerekli sebeplerden birisidir. Özgür bir ortam çerçevesinde düşünülmemesi ve hep baskı altına alınması ideolojinin geri plana itilmesine sebep olmuştur.

Tablo 21: Eğitime Göre Siyasi Kimlikler

Kaynak: Konda, Siyasal kimlikler, Temmuz, 2010

Yukarıda görülen ankete baktığımız zaman Eğitim seviyesi yükseldikçe kendine muhafazakâr diyenlerin oranı azalırken, solcuların olanların sayısında önemli artış vardır. Aynı durum Dindarlık için de geçerli, Dindarlık arttıkça da sağcılık ve muhafazakârlık artmaktadır. Bu da Türkiye toplumunda kendiliğinden oluşan siyasal dengelerinin belirlenmesi açısından önemli bir göstergedir. Eğitim düzeyine bakıldığında, eğitim seviyesi arttıkça kendini sola yakın konumlayanların sayısının arttığı görülmektedir. (Esmer, 53)

Türk seçmenin oy verirken tercihlerini etkileyen en önemli faktörlerden birisi ekonomik faktörlerdir. Türkiye’de “retrospective” oy verme modelinin uygun olduğunu söyleyebiliriz. Yani Türk seçmeni oy verirken geleceği değerlendirmekten

çok geçmişi değerlendirmektedir. (Sencer, 1974: 277-278).

Solun yükselişte olduğu 70'li yıllarda ekonomik politikalara tarihte görülmediği kadar dş ve devalüasyona uğramıştır. Ekonominin bu denli kötü gittiği toplumlarda değişim kaçınılmazdır. İstikrarsız bir iktidar anlayışı, dış yaptırımlar gibi faktörler solun iktidarla bütünleşmesini engelleyen en önemli sebeplerden birisidir. 2002 yılında AKP'nin seçim başarısı da bu ekonomik istikrarsızlığın en net göstergesidir. Seçmen Koalisyon dönemlerinden ve istikrarsız politikalarından kaçışı yeni ve farklı bir söylemi olan partiden yana kullanmıştır.

XXXXXS
GCPS

YEDİNCİ BÖLÜM

7. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye’de solu iyi anlayabilmek için dönemsel etmenlere bakmak gerekmektedir. Geç Osmanlıdan günümüze kadar solun/ sol partilerin/ sol hareketlerin bu yöndeki tarihsel evrimi incelenmiştir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için dönemsel analizler yapmak daha faydalı olacaktır.

Dönem Geç Osmanlıdan, cumhuriyetin kuruluşuna kadar geçen zaman zarfıdır. Bu dönemde sol teorik anlamı itibariyle belli bir yeterliliğe ulaşmış ya da halk tabanında kendini benimsetebilmiş değildir. Daha çok azınlık haklarını, Ermenileri, Rumları, işçi sınıfını korumak anlamıyla yola çıkan sol oluşumlar bir iktidar mücadelesi içinde değil yalnızca kendi varlığını ispatlama peşinde olmuştur. 1908'den önceki Osmanlı monarşinin temsil ettiği feodal düzen, doğal ideolojisini İslâmcılıkta bulmuştur. Bu İslâmcı görüş zamanla içindePan-İslâmizm'e barındırmıştır. Jön Türklerin yardımıyla Turancı bir ideoloji benimseyen Osmanlı aydını, 1908-1925 döneminde milliyetçi bir ideolojiye evrilmiştir. Sol düşünce bir entelektüel akım olarak Osmanlı fikir hayatının tek muhalif ve aydın hareketi olması sebebiyle diğer görüşlerden ayrılan, benimsenmesi de sahiplenilmesi de zor olan bir görüştür.

Osmanlı solculuğunun bu dönemlerdeki kategorik sınıflandırılması 2. Meşrutiyetle iktidara gelen burjuva sınıfına karşı bir özgürlük savaşıdır. Burada belirtilmesi gereken bir diğer önemli konusu ise Osmanlı solcularının dine bakış açısıyla ilgilidir. Osmanlı solcuları, Türkiye’de genel anlamıyla kabul görmüş solun dine bakış açısını farklı yorumlamış ve dini baz alarak bir sosyalist anlayışlar benimseyerek halkın dikkatini çekmeye çalışmıştır. Türk İslam sentezi denilen birlik hareketi oluşmadan önce dönemin solcularının dinle arasında bir mesafe oluşmamıştır.

Kurtuluş Savaşı zamanında anti-emperyalist mücadeleyi benimseyen Osmanlı solcuları milliyetçi ideoloji ile bir bağ kurarak ortak düşmana karşı savaş yürütmüştür. Marksizm’in ya da Leninizm içinde bulundurduğu ideolojik bütünlükten yoksun teorik gelişimini tamamlayamamış bir halk hareketi olarak varlığına devam etmiştir. Milli mücadele döneminden sonra Cumhuriyetin Kurulmasıyla feodal ve dinsel bir yönetim anlayışından vazgeçilmesiyle rahatlayan solcular yeni kurulan Kemalist

ideolojinin tahakkümü altında varlığını bulmaya çalışmışlardır. Sosyal demokratlık, sosyalistlik veya komünistlik evrensel değerler anlamında Kemalizm'den farklı bir şey olduğuna göre, Türkiye tipi bir sol algısı oluşturmak için Kemalist değerlerle örtüşen ve bağdaşan ideaları daha fazla toplum önüne atarak, Kemalizm'le solun çatıştığı değerleri de arka planda bırakarak yeni bir sol siyaset benimsendi. Bu yeni siyaset anlayışı kabuğunu çıkartmadan 1960 yıllarına kadar devam etmiş, 1971 muhtırası ile de gün yüzüne çıkmıştır. TKP' nin bu dönemde varlığı sol hareket için önemli bir referans kaynağı oluştursa da devletin sol üzerindeki ağır yaptırımları kendini o günlerden göstermeye başlamıştır. Sol partilerin kapatılması, yaşanan tutuklamalar, parti üyelerinin öldürülmesi gibi hadiseler Türkiye'de sol hareketin çıkış yerini anlatan önemli göstergelerdir.

Kuruluş döneminde, Türkiye'de sınıfların olmadığını, toplumun çeşitli meslek gruplarından oluştuğunu ileri süren CHP, halkçı ve ulusal kimliği ile ülkedeki tüm toplumsal kesimleri temsil ettiğini savunuyor ve meşruiyetini de buna dayandırmıştır.(Zürcher,2005:182) Bir başka deyişle işkollarının ya da meslek zümrelerinin çıkar birliğini” (Parla, 1992: 42) vurgulayan CHP, “sınıfsız ve imtiyazsız kaynamış bir kitle” olan toplumun tümünü temsil eden ulusal bir parti olduğu iddiasını taşımaktaydı.(Zürcher, 2005: 182)

Çok partili hayata kadar baskı, tutuklamalar ve sindirmeler ile devam eden sol düşünce özellikle Türkiye ve Sovyetler arasında oluşan kutuplaşmadan kaynaklı olarak Türkiye'de iktidar mücadelesini kaybetti diyebiliriz. Dönem içerisinde Türkiye'de Komünizm demek Sovyetler demekti, Sovyetlerin tutumu ise Türkiye'de komünistlerin tutumu olarak bilinmekteydi. 1946 yılında gerilen Türk Sovyet ilişkileri ve Sovyetlerin, Türkiye'den ağır yaptırımlar istemesi, Türkiye'deki sol hareketi eksiye çeken en önemli olaylardan birisidir. Sovyetlerin yayılmacı ve emperyal istekleri hükümetin sola karşı baskı ve yaptırımını arttırmıştır. Bu dönemden 1960'lı yılların başına kadar sol düşünce içine kapanık ve silik bir ideoloji olarak yoluna devam etmiştir.

1960'lara kadar sol ve sosyalizm kelimelerinin çağrışımı Rus uşaklığı, din karşıtlığı ve şiddet/terör kavramları çevresinde algılandı. Bu çerçevede sol hareketler, yaşamının büyük çoğunluğunu yasaklanarak, ya da engellenerek geçirmiştir.1960'yılı sol düşünce için bir milat niteliği taşımaktadır. Teorik ve pratik evrimlerini

tamamlamış, yeni oluşturulan Anayasal haklarla örgütlenme, özgürlüğe ulaşmış, parti kurmuş, sokağa çıkmış ve ilk defa halkla iç içe geçebilmiştir. 1960- 1980 dönemleri Türkiye’de o güne kadar esen en önemli sol dalganın yılları olmuştur. 20 yıl içerisinde görülen 2 darbe ve 1 muhtıraya ve kendi içindeki bir çok görüş ayrılıklarına rağmen bölünerek çoğaldığı, çoğaldıkça güçlendiği bir yıl olmuştur. İşçi, öğrenci örgütlerinden beslenen sol hareketler 70 yıllara geldinde ise Ecevit’in bu kitleyi eline almasıyla altın çağına ulaşmıştır. 1973 ve 1977 Ecevit dönemleri Türkiye’de sol bir söylemle iktidara gelinen en nadir yıllardan olmuştur. Bugün AKP seçmeni olarak görülen yoksul kitle, kenar mahalle insanları o dönemde sol ile bütünleşmiş ve Ecevit’i iktidara taşımıştır. 1970’lerin ikinci yarısı ile başlayan solun yeni yükselişi yalnızca Türkiye’nin değil dünyanın bile o günlerde gördüğü en önemli sol dalgayı yansıtmıştır. 60 dönemiyle başlayan bu dalga 70’li yıllarda iktidara buluşabilmişse de halka kendini anlatma da başarılı olamamıştır. Bu iktidarın sebeplerinden tez içerisinde detaylıca bahsedilmiştir.

1980 her anlamda sol için bir çöküş dönemi olarak adlandırılabilir. 12 Eylül cuntasıyla birlikte gelen ağır yaptırımlar, işkenceler devrimci sosyalist veya radikal sol hareketlerin bütün olarak tasfiye edilmesine ve 1970’lerin ortalarından başlayan ümitli hareketliliğin Türk Siyaseti açısından son bulmasına yol açmıştır. 12 Mart ile kıyaslanmayacak, idamları işkenceler, öldürmeler kitlesel gözaltı ve hapsetmeler, sonrasında da kurumlaşan faşizm düzeni solu halkın gözünde tekrar toparlanamayacak noktaya evirmiştir. 80 darbesi sonrasında kurulan sol adı altındaki partiler merkez sol ya da sosyal demokrat diyebileceğimiz bir söylem ile yola devam etmiş ve radikal bir sol algısından uzaklaşmıştır. 80 darbesinin bir başka getirisi apolitik genç kuşak olmuştur. Devlet eliyle yaratılan bu anarşi algısı yeni kuşakların yetişmesinin önünü kapatmış ve yeni bir korku saltanatı kurmuştur.

1989 ‘da Sovyetlerin dağılması ve Berlin Duvarının çökmesi, solu ideolojik olarak yenilgiye uğratmış, real sosyalizmin ve buna bağlı Türkiye’de ki sol oluşumların bitmeye yakın bir tavrın göstergesi olmuştur. Bütün dünyada sol, modernleşen sağın, kapitalizmin etkisi altında ezilmeye ve karalanmaya mahkum olurken Sovyetlerin çöküşünden sonra sol, eski bir moda ya da bir ütopya gibi algılandı 12 Eylül askeri darbesi Türkiye solunu yeni bir ‘sol-Kemalizm’in, ulusalcılık kanadı ile yeniden güç kazanmasına olanak sağlayacak uygun siyasal

iklimi oluşturmuş oldu.

1980 öncesinde merkez solda tek partiyi temsil eden CHP80 sonrasında bölünerek birden çok çok partiyi temsil eder hale gelmiştir. 1985 ve 1995'te gerçekleştirilen parti birleşmelerinden ve hatta 2007 seçiminde CHP ile DSP arasında gerçekleştirilen güç birliğinden beklenen olumlu sonuçlar alınmamıştır. 1990'lardan itibaren Türkiye'deki siyasal gelişmeler, iki hareketin (Kürt hareketi ve siyasal İslam) hızlı yükselişine sahne oldu. Sol adı altında ulusalcılığın 1990'lar ve 2000'ler Türkiye'sinde kolaylıkla palazlanmasını ve günlük siyasal hayatımızın gözle görünür bir parçası haline gelmesini sağladı. Özellikle 28 Şubat sürecinde ortaya çıkan bu Ordu ve Kemalist sol bütünleşmesi siyasal islamın Türkiye'de mağduriyete bağlı yükselişin fitilini ateşlemiştir.

2000'li yılların başı itibariyle AKP, Türkiye'nin çalkantılı ve sancılı geçen yıllarını iyi tahlil ederek Türk siyasetinde damgasını vurdu. 1990' lı yıllarda koalisyonların ve sol hükümetlerin yanlış uygulamalarını iyi değerlendiren AKP, Türban sorunu, gibi kavramları lehine çekerek yarattığı bu mağduriyetten yükselen bir zafer elde etti. Sol partiler küçük oluşumlar olarak siyasi hayatta varlığını isimden ibaret bir şekilde devam ettirirken, CHP Ana Muhalefette yerini korurken geçmişte sola mal edilen sıkıntıların bir sorumlusu olarak görülmeye devam etti. 2000'li yılların Türkiye'si solu 2 bileşen etrafında topladı, bunların birincisi CHP diğeri ise Kürt Hareketidir. CHP Kılıçdaroğlu dönemiyle birlikte, 80-90 yıllarında kaybettiği alevi ve sol tabanı tekrar bir çatı altına toplamak isterken HDP ise 70'li yılların radikal sol argümanlarını kullanarak eski devrimci sosyalist bileşenleri yanına çekmeyi başardı. Gezi olayları, Selahaddin Demirtaş faktörü ve parti olarak girilen seçimlerde alınan başarılar HDP' nin Kürt hareketinden ziyade Türkiyeleşme politikalarının bir göstergesi olmuştur. 2015 seçimleri sonrasında AKP'nin düşüşe geçmesi sol hareketleri tekrardan canlandıran ve umutlandıran bir gelişme olsa da özellikle Selahaddin Demirtaş'ın tutuklanması sebebiyle yükselen dalga tekrar bastırılmıştır.

Tarihsel olarak solun geçtiği evrelere değinirken bunun yanında Türk toplumuyla solun buluşamamasının önündeki engelleri de dahil etmemiz gerekmektedir. Türk toplumunun ideolojik eğilimi çok partili hayata girilen ilk günden itibaren sağ bir eğilim içinde olmuştur. Tek parti dönemindeki CHP'yi ve

1965 yılına kadar ortanın soluna evrilmiş bir CHP'nin başarılarını sol bir başarı olarak değerlendirmemiz mümkün olmamaktadır. Demokrat Partinin sola karşı tavrı, Menderesin idamından sonra AP'nin DP'nin devamı olduğunu vurgulaması ve ideolojik anlamda 60 lı yıllardan sonra kendini sağ ideoloji içinde konumlaması mecburi anlamda CHP'nin 1965 yılına kadar olan politikalarını sol bir politika olarak görülmesini sağlamaktadır.

Halkın "solla bütünleşememesi, sola karşı daha soğuk bakması en başta Türkiye'nin Soğuk Savaş yıllarında ABD ve SSCB arasındaki savaşta ABD'den yana olması ve NATO'ya üye olmasıyla başlamıştır. Bu tarihlerden sonra bizzat devlet ve siyasilerin eliyle Sovyetler ile olan anlaşmazlıklar Türkiye'li komünistlere ve solculara mal edilmiştir. Karalama kampanyaları, solcuların aileye, dine, ırza, namusa saygısız olması, kadınların toplumun ortak malı görülmesi, vatansız, dinsiz, milletsiz oluşları gibi aslı astarı olmayan korkunç bir ideoloji olarak tanıtılmış. Halkın burada bu görüşü doğrularcasına sola karşı tavır almasının sebeplerinden biri de geçmişten gelen Türk aile yapısıdır. Osmanlı toplumunu 600 yıl boyunca benimsemiş bir halkın yerli ve milli olmayan bir ideolojiyle ortak paydalarının bulunmaması evrensel değerlerin milli değerlerden daha aşağıda görülmesi Türk halkının solla bu bütünleşmeyi yakalayamamasının en önemli ve açık sebeplerinden birisidir.

Ülkemizdeki sosyal demokrat partiler, bugüne kadar tek başına iktidar olamamış, ancak bazı dönemlerde iktidar ortağı olma şansını yakalamıştır. Oysa batıdaki sosyal demokrat partiler, uzun süreleri kapsayan tek başına iktidar deneyimlerine sahiptir. Ülkemizdeki sosyal demokrat partilerin yapılanma ve işleyişlerinde ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Bu partilerin üye tabanları sağlıklı değildir. Örgütlenmede öncelikli hedef, partinin büyütülmesi değil parti içi iktidarın pekiştirilmesidir.

1950 yılından itibaren yapılan bütün seçimlere baktığımızda oy dağılımında %40 'a % 60 'lık bir sağ - sol ayrışması görülmektedir. Hemen hemen girilen bütün seçimlerde bölünmüşlük ve farklı partiler olsa dahi bu uçurumun her seçimin ortak sonucu olduğu kanısına varılmıştır. Solun düşünsel ve pratik zeminini en yukarıya taşıdığı 1960 -1980 dönemlerinde dahi CHP'nin Ortanın Solu sloganıyla yarattığı dalga ve buna tutunan sol hareket 1973 ve 1977 seçimlerinde dahi bu

uçurumu yok edememiş yalnızca bütünsel bir sol anlayışı ve sağ partilerin kendi içerisindeki bölünmüşten faydalanarak esen bu rüzgarı kendi yönüne çekmeyi başarmıştır. Buna bakarak yapılması gereken analiz bellidir, Türkiye’de solun birleşmekten başka şansı yoktur.

Solun Türkiye bağlamında iktidar sorunu güncel olarak devam etmektedir. Elimizdeki verilerle bunu yorumlayacak olursak büyük bir ekonomik kriz ya da dünya üzerindeki köklü bir değişim olmadan solun Türkiye’deki bu algıyı yıkması zor görünmektedir. Eski nesillerin belleğinde yer eden sıkıntılı zamanların sola mal edilmesi ve yeni gelen nesillerin de sorgulamadan buna riayet etmesi sol için hala önemli bir sıkıntı olarak yerini korumaktadır. Bunu anlatabilecek bir lider, halka dokunabilecek bir söylem ve geçmişteki yanlışlar ile yüzleşilmeden yalnızca Türk halkının yapısıyla solun ideolojik olarak bütünleşememesinden kaynaklanan bir iktidar sorunu algısı yaratmak biraz kavgadan kaçmaya benzemektedir. Yeni liderlerin türetilmesi, gençlere siyasette yer verilmesi ve dilini güncellemesi sayesinde Türkiye’de bir sol partinin iktidarı hayal değildir.

KAYNAKÇA

- Açikkaya Savaş, Solun Türk Devrimi İle İmtihani, Paraf Yay., İstanbul, 2001.
- AhmadFeroz, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Kaynak Yayınları, 1995.
- Akgün Birol, Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi Ve Siyasal Güven, Nobel Yayın Dağıtım, 2007.
- Akşin Sina, Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi, İmaj Yayınları, Ankara, 2006.
- AlainKrivine, 1968 Son Ve Devam, Çev. Gülüm Şener, Yazın Yay., İstanbul, 2008.
- Alkan Türker, Ergil Doğu, Siyaset Psikolojisi Siyasal Toplumsallaşma Ve Yabancılaşma, Turhan Kitabevi, Ankara 1980.
- Alkan Türker, Siyasal Bilinç Ve Toplumsal Değişim, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1989.
- Anday, M. C. (1992), Yiten Söz, Adam Yayınları.
- Arcayürek Cüneyt, Müdahelenin Ayak Sesleri, 1978-1979, Bilgi Yayınevi, 1985.
- Arı Mehmet, Siyasal Katılım 1980 Sonrası Türk Siyasal Sürecinde Anap Ve Anap Seçmen Profili, Ankara: Gusbe, 1993.
- Ataberk Kaya, Mahir Yaşamı Ve Mücadelesi, İleri Yay., İstanbul, 2008.
- Atahan Haşmet, 68 Başkaldırısı, Sosyal İnsan Yay., İstanbul, 2008. 131
- Avcıoğlu, D. (1962), "Sosyalist Gerçekçilik", Yön, Sayı 39.
- Aydınöglu Ergun, Türkiye Solu (1960-1980), Versus Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Aysan Yılmaz, Afişe Çıkmak 1963-1980: Solun Görsel Serüveni, İletişim Yay., İstanbul, 2013.
- Aziz Aysel, Siyasal İletişim, Nobel Yayınevi, Ankara, 2003.
- Balbay Mustafa, 78'liler 12 Eylül'ün Sol-Kırımı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2012.
- Balbay Mustafa, Halit Çelenk Anlatıyor Denizlerin Davası, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2012.
- Baykal Deniz, Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi, Ankara: Aüsbf Yayınları, 1970.
- Baykam Bedri, 68'li Yıllar Tanıklar, İmge Kitabevi, Ankara, 1999. Bensaid Daniel-Belge, M. (1979), "Maraş'ın Dehşeti Ve Türkiye'de Kültür", Milliyet, 9 Ocak.
- Belli, M. (1988), "Tkp Üzerine", Sosyalizm Ansiklopedisi, C.6, S.1934, İletişim Yayınları.

- Berk, İ. (1953), Türkiye Şarkısı , Kaynak Yayınları, “Massey Harris” Şiiri.
- Boğuşoğlu Mahmut, 1960-1978 Olayları Anılar-Yorumlar, Kastaş Yay., İstanbul, 1995.
- Boran, B. (1943), “Hümanizmanın Sosyal Şartları”, Adımlar, Sayı 8, İlk Kanun.
- Boran, B. (1968), Türkiye Ve Sosyalizm Sorunları, Gün Yayınları.
- Boratav, K. (1988), Türkiye İktisat Tarihi, Gerçek Yayınevi.
- Bostancı Naci, Toplum Kültür Ve Siyaset, Vadi Yayınları, 1.Baskı, Ankara, Kasım 1995.
- Bostancıoğlu Adnan, Bitmeyen Yolculuk Oğuzhan Müftüoğlu Kitabı, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2011.
- Cansever, M. F. (1942): “Milliyetçilik Ve İnsaniyetçilik”, Türk Yurdu.
- Cem İsmail, Tarih Açısından 12 Mart Tarihteki Yeri Ve Sonuçları, Cilt 2, Cem Yayınevi, İstanbul, 1977.
- Cem İsmail, Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi, Cem Yayınevi, İstanbul, 1970.
- Cevizoğlu Hulki, Kod Adı:68 68’lilerin Dünü Bugünü,Ceviz Kabuğu Yay., Ankara, 2009.
- Cohen, S. F. (1992), Buharin Ve Sovyet Devrimi , Çev: A. Günaysu, Kavram Yayınları. Deutscher, I. (1969), Stalin C.2, Çev: S. Hilav, Ağaoğlu Yayınevi.
- Çalışlar Oral, ’68 Anılarım, Everest Yay., İstanbul, 2011. Çalışlar Oral, Denizler İdama Giderken, Everest Yay., İstanbul, 2011. Çalışlar Oral, Mamak Askeri Cezaevi Anılar (1971-1980), Everest Yay., İstanbul, 2010.
- Çam Esat, Siyaset Bilimine Giriş, Der Yayınları, Genişletilmiş 8. Basım, İstanbul, 2002.
- Çarkoğlu Ali, Toprak Binnaz, Değişen Türkiye’de Din, Toplum Ve Siyaset, Tesev Yayınları, İstanbul, 2006.
- Çarkoğlu Ali, Toprak Binnaz, Türkiye’de Din, Toplum Ve Siyaset, Tesev Yayınları, İstanbul, 2000.
- Çavdar Tefvik, Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1950’den Günümüze, İmge Kitapevi, Ankara, 2008.
- Çaylak Adem- Cihan Göktepe Vd., Osmanlı’dan İkininli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi (İç Ve Dış Politika), Savaş Yayınevi, Ankara, 2009.
- Çelen Tuncay, Denizler’den Terzi Fikri’ye Türkiye, İmge Kitapevi, Ankara, 2011.

- Çelenk Halit, İdam Gecesi Anıları, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Çetnikaya Hikmet, 68'den 78'e Sancılı Yıllar Kuşatılmış Sokaklar, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010. 132
- Çubukçu Aydın, Bizim '68, Evrensel Basım Yay., İstanbul, 2011.
- Çukurçayır M. Akif, Siyasal Katılma Ve Yerel Demokrasi, Yargı Yayınevi, Ankara 2000.
- Demir Emre, Kırmızı Günler 68'in Liderlerinden Bozkurt Nuhoglu Anlatıyor, Destek Yay., Ankara, 2009.
- Demirer Temel, Marie-Claire Lavabre Vd., Sokakta Ve Duvarda 1968, Öteki Yay., Ankara, 1998.
- Deymer, Ş. H. (1971), Seçme Yazılar, Aydınlık Yayınları.
- Divitçioğlu, S. (1966), Az Gelişmiş Ülkeler Ve Asya-Tipi Üretim Tarzı, Lif Kitabevi
- Dönmezer Sulhi, Sosyoloji, Beta Yayınları, 10.Baskı, İstanbul 1990.
- Dursun Davut, Laiklik, Siyaset Ve Değişim, İnsan Yayınları, İstanbul, Ocak 1995.
- Duverger Maurice, Siyaset Sosyolojisi, Çeviren: Şirin Tekeli, Varlık Yayınları, İstanbul, 2004.
- Erdem Özgür, Deniz Yaşamı Ve Mücadelesi, İleri Yay., İstanbul, 2008.
- Eroğul Cem, Devlet Yönetimine Katılma Hakkı, İmge Yayınevi, Ankara 1991.
- Esmer Yılmaz, Türkiye Değerler Atlası 2012, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Feyzioğlu Turhan, Fikir Kulüpleri Federasyonu, Ozan Yay., İstanbul, 2004.
- Feyzioğlu Turhan, Mahir On'ların Öyküsü, Ozan Yay., İstanbul, 2007.
- Feyzioğlu Turhan, Sinan Nurhak Dağları'ndan Sonsuzluğa, Alfa Yay., İstanbul, 2011.
- Giritli İsmet, Gençlik Hareketleri Ve Ötesi, Garanti Yay., İstanbul, 1970.
- Gürel Nail, 1 Mayıs 1977 Türkiye Devrimcilerinin "İki 1 Mayıs" Belgeseli, Ozan Yay., İstanbul, 2006.
- Gürses Fulya, Dünya'da Ve Türkiye'de Gençlik, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 1977.
- Heper Metin, Türkiye Sözlüğü: Siyaset, Toplum Ve Kültür, Doğu-Batı Kitapları, İstanbul,2006.
- Heper Metin, Türkiye'de Devlet Geleneği, Doğu-Batı Kitapları, İstanbul, 2006.
- Heper Metin, Türkiyenin Siyasal Hayatı, Doğan Kitap, İstanbul, 2011.

- Höke Engin, 1960'lardan 1980'e Gençlik Ve Mücadelesi, Simge Yay., İstanbul, 1989.
- Işıtan Gündüz, '68 Mayısında Paris, Parşömen Yay., İstanbul, 2009.
- Kabacalı Alpay, 1977 Yılında Sağcı Basın Ne Dedi, Derinlik Yay., İstanbul, 1977.
- Kabacalı Alpay, Türkiye'de Gençlik Hareketleri, Güner Yay., İstanbul, 2007.
- Kalaycıoğlu Ersin, Siyasal Katılmanın Koşullarına Genel Bir Bakış: Türkiye Örneği, Türkiye'de Siyaset, Süreklilik ve Değişim, Kalaycıoğlu Ersin ve Sarıbay Ali Yaşar (Yay), Der Yayınları, İstanbul.
- Karadeniz Harun, Olaylı Yıllar ve Gençlik, Belge Yay., İstanbul, 1995.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1940), "Hümanizmaya Doğru İlk Adım", Cumhuriyet, 15 Ekim.
- Karpat Kemal, Türk Demokrasi Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- Karpat Kemal, Türk Siyasi Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011
- Kılıçbay Mehmet Ali, Cumhuriyet Ya Da Birey Olmak, İmge Kitabevi, Ankara 1994.
- Kısacık Raşit, Nurhak'tan Mamak'a, Ozan Yay., İstanbul, 2011. 133
- Kışlalı Ahmet Taner, Öğrenci Ayaklanmaları, Bilgi Yay., Ankara, 1974.
- Kızık Mete, Küresel İsyân 68, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2011.
- Kongar Emre, 21. Yüzyılda Türkiye 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2012.
- Kurlansky Mark, 1968 Dünyayı Sarsan Yıl, Everest Yay., İstanbul, 2011.
- Kurtkan Amiran, Genel Sosyoloji, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995
- Küçük, Y. (1978), Türkiye Üzerine Tezler, C.1, Tekin Yayınları.
- Küçük, Y. (1986), Aydın Üzerine Tezler, C. 4, Tekin Yayınları.
- Küçükömer İdris, Anılar Ve Düşünceler: İdris Küçükömer, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1994.
- Küçükömer İdris, Düzenin Yabancılaşması, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.1994.
- Lefebvre, H. (1998), Modern Dünyada Gündelik Hayat, Çev: I. Gürbüz, Ayrıntı Yayınları.
- Oktay, A. (1986), Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları , B/F/S Yayınları.
- Öz Esat, Türkiye'de Tek Parti Yönetimi Ve Siyasal Katılma (1923-1945), Gündoğan Yayınları, 1.Baskı, Ankara, Ocak 1992.
- Özbudun Ergun, Siyasal Partiler, Ankara: Aühf Yayınları, No:47, Sermaye İşletme Yayın No:1, Iv. Baskı,1983. 154

- Özgüden, D. (1988), Sosyalizm Ansiklopedisi , C.6, S.2003, İletişim Yayınları.
- Özkan Reşat, İnsan Ve Siyaset Üzerine Denemeler Boyut Yayın Grubu, I. Baskı, İstanbul, Eylül 1999.
- Öztekin, Ali, Siyaset Bilimine Giriş, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2000.
- Öztürk Ali Rıza, Sosyal Demokrat Yönetime Doğru, Pan Yayınları, Ankara, 1992.
- Özüerman Tülay, Türkiye'nin Batılılaşma Ve Demokratikleşme Açmazı, İzmir: Deü Yayınları, I. Baskı, Ocak 1998.
- Perinçek Doğu, Anayasa Ve Partiler Rejimi, Kaynak Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, Kasım 1985.
- Runciman W.G, Mutlu Erol (Çev), Toplumsal Bilim Ve Siyaset Kuramı, Teori Yayınları, Aralık 1986.
- Sayılğan, A. (1976), Türkiye'de Sol Hareketler, Otağ Yayınları.
- Serter Nur, Türkiye'nin Sosyal Yapısı, Filiz Kitapevi, İstanbul 1994.
- Sezen Saim, Seçim Ve Demokrasi, Gündoğan Yayınları, I. Baskı, Ankara 1994.
- Stalin, J. (1977), Leninizmin Sorunları, Çev: M. Ardos, Sol Yayınları.
- Şerif Muzaffer, Türkiye'de Sınıfsal Yapı Ve Siyasal Davranışlar (Alan Araştırması), May Yayınları, İstanbul 1994.
- Şişmanov, D. (1980), Türkiye'de İşçi Ve Sosyalist Hareketi, Çev: T. Deliorman.
- Şükran Soner, Bizim 68'liler, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2008.
- Tanilli Server, Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009.
- Tatar Taner, Siyasal Sosyoloji, Turan Yayıncılık, İstanbul 1997.
- Teylioğlu Orhan, Kahraman Maraş Katliamı, Umag Yay., Ankara, 2009.
- Topuz Hıfzı, Paris 68 Bir Devrim Denemesi, Agora Yay., İstanbul, 2008.
- Tör, V. N. (1932), "Sınıflaşmak Ve İktisat Siyaseti", Kadro, Sayı 11, S.17.
- Tufan Tarkan, Deniz Gezmiş Fırtınalı Yıllar, Nokta Yay., İstanbul, 2012.
- Tufan Tarkan, Hikmet Kıvılcımlı'nın Hayatı Ve Eserleri, Nokta Kitap, İstanbul, 2012.
- Tufan Tarkan, İbrahim Kaypakkaya'nın Hayatı Ve Fikirleri, Nokta Kitap, İstanbul, 2012.
- Tufan Tarkan, Mahir Çayan'ın Hayatı Ve Fikirleri Bir Devrimcinin Portresi, Nokta Kitap, İstanbul, 2014.
- Tuna Orhan, Nevzat Yalçıntaş, Sosyal Siyaset, Filiz Kitapevi, İstanbul 1994.

- Tunçay Mete Ve Diğerleri, Akşin Sina (Der), Çağdaş Türkiye 1908- 1980, Cem Yayınevi, 5. Basım, İstanbul, Temmuz 1997.
- Tunçay, M. (1967), Türkiye’de Sol Akımlar, S. B. F. Yayınları.
- Turan Şerafettin, Türk Devrim Tarihi 5 Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980), Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002.
- TürköneMümtazer, Darbe Peşinde Koşan Bir Nesil 68 Kuşağı, Nesil Yay., İstanbul, 2012. 134
- Yağcı Öner-Bahrem Yıldız Vd., Sonsuza Rüzgardı ’68, Ozan Yay., İstanbul, 2012.
- Yalçın Hasan, 68’in Sırrı, Kaynak Yay., İstanbul, 2008.
- Yetkin Barış, Kırılma Noktası 1 Mayıs 1977 Olayları, Yeniden Anadolu Ve Rumeli Müdafaa-İ Hukuk Yay., Antalya, 2007.
- Yetkin Çetin, Türkiye’de Askeri Darbeler Ve Amerika, Kilit Yay., Ankara, 2011.
- Yıldırım Ali, Fkf Dev-Genç Tarihi Belgelerle Bir Dönemin Serüveni, Doruk Yay., Ankara, 1997.
- Yurtsever Haluk, Süreklilik Ve Kopuş İçinde Marksizm Ve Türk Solu, El Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Yurtsever Haluk, Yükseliş Ve Düşüş Türk Solu 1960-1980, Yordam Yay., İstanbul, 2008

% **13**

BENZERLIK ENDEKSİ

% **10**

İNTERNET
KAYNAKLARI

% **1**

YAYINLAR

% **7**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	%3
2	Submitted to Atilim University Öğrenci Ödevi	%1
3	arastirmax.com İnternet Kaynağı	%1
4	www.wikizero.com İnternet Kaynağı	%1
5	m.friendfeed-media.com İnternet Kaynağı	<%1
6	Submitted to Afyon Kocatepe University Öğrenci Ödevi	<%1
7	www.ysk.gov.tr İnternet Kaynağı	<%1
8	www.nuveforum.net İnternet Kaynağı	<%1
9	issuu.com İnternet Kaynağı	<%1

---

10 tr.wikipedia.org <% 1
İnternet Kaynağı

---

11 acikerisim.aku.edu.tr <% 1
İnternet Kaynağı

---

12 docplayer.biz.tr <% 1
İnternet Kaynağı

---

13 Submitted to **Turkiye ve Orta Dogu Amme İdaresi Enstit** <% 1
Öğrenci Ödevi

---

14 www.politikyol.com <% 1
İnternet Kaynağı

---

15 Submitted to **The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK)** <% 1
Öğrenci Ödevi

---

16 www.seyfiogider.com <% 1
İnternet Kaynağı

---

17 Submitted to **Canakkale Onsekiz Mart University** <% 1
Öğrenci Ödevi

---

18 edoc.pub <% 1
İnternet Kaynağı

---

19 www.academia.edu <% 1
İnternet Kaynağı

---

20 archive.org <% 1
İnternet Kaynağı

-
- 21 www.forumgercek.com <% 1
İnternet Kaynağı
-
- 22 idoc.pub <% 1
İnternet Kaynağı
-
- 23 www.acarindex.com <% 1
İnternet Kaynağı
-
- 24 www.enternasyonalforum.net <% 1
İnternet Kaynağı
-
- 25 openaccess.bilgi.edu.tr:8080 <% 1
İnternet Kaynağı
-
- 26 openaccess.hku.edu.tr <% 1
İnternet Kaynağı
-
- 27 Submitted to Dicle University <% 1
Öğrenci Ödevi
-
- 28 Submitted to Kocaeli Üniversitesi <% 1
Öğrenci Ödevi
-
- 29 Submitted to Kirikkale University <% 1
Öğrenci Ödevi
-
- 30 Submitted to Atatürk University <% 1
Öğrenci Ödevi
-
- 31 ÖZDEMİR, Hakan. "Demokrat parti (DP) ile adalet ve kalkınma partisi (AKP)'nin ekonomi politikaları açısından karşılaştırılması", Uludağ Üniversitesi, 2013. <% 1

32	haber274.net İnternet Kaynağı	<% 1
33	www.kocaelibarisgazetesi.com İnternet Kaynağı	<% 1
34	onedio.com İnternet Kaynağı	<% 1
35	tr.unionpedia.org İnternet Kaynağı	<% 1
36	www.yumpu.com İnternet Kaynağı	<% 1
37	www.scribd.com İnternet Kaynağı	<% 1
38	Submitted to Bozok Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
39	adudspace.adu.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
40	Submitted to Beykent Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
41	Submitted to Giresun Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
42	www.textara.com İnternet Kaynağı	<% 1

43	www.enyenortam.com İnternet Kaynağı	<% 1
44	dersimzaza.com İnternet Kaynağı	<% 1
45	eprints.sdu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
46	www.bingolmedya.com İnternet Kaynağı	<% 1
47	Submitted to Bilkent University Öğrenci Ödevi	<% 1
48	Submitted to Istanbul University Öğrenci Ödevi	<% 1
49	www.netgazete.com İnternet Kaynağı	<% 1
50	Submitted to Fırat Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
51	www.esfenderkorkmaz.com İnternet Kaynağı	<% 1
52	Submitted to Istanbul Aehir Aniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
53	buyukuur.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1
54	neolaki.net İnternet Kaynağı	<% 1

<% 1

55

nek.istanbul.edu.tr:4444

İnternet Kaynağı

<% 1

56

www.solkitap.net

İnternet Kaynağı

<% 1

57

YURTSEVER, Haluk. "Sol yükselirken sosyalist ve genç olmak", Türk Tabipleri Birliği Yayın Organı, 2013.

Yayın

<% 1

58

Submitted to Middle East Technical University

Öğrenci Ödevi

<% 1

59

earsiv.okan.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

60

www.belgehaber.com

İnternet Kaynağı

<% 1

61

Submitted to Uludag University

Öğrenci Ödevi

<% 1

62

belgelerlegercektarih.com

İnternet Kaynağı

<% 1

63

dergi.iibf.gazi.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

64

ERLER BAYIR, Özgün. "Türkiye'de çok partili hayata geçiş sürecinde solda partileşme",

<% 1

İstanbul Üniversitesi, 2011.

Yayın

65 www.dkbb.gov.tr <% 1
İnternet Kaynağı

66 Submitted to TechKnowledge Turkey <% 1
Öğrenci Ödevi

67 Submitted to Marmara University <% 1
Öğrenci Ödevi

68 edoc.site <% 1
İnternet Kaynağı

69 ramazansucu.tr.gg <% 1
İnternet Kaynağı

70 Submitted to The Catholic University of America <% 1
Öğrenci Ödevi

71 Submitted to Dumlupinar University <% 1
Öğrenci Ödevi

72 www.batmansonsoz.com <% 1
İnternet Kaynağı

73 dergipark.ulakbim.gov.tr <% 1
İnternet Kaynağı

74 Submitted to Ondokuz Mayıs Üniversitesi <% 1
Öğrenci Ödevi

75 Submitted to Bogazici University <% 1
Öğrenci Ödevi

76	es.scribd.com İnternet Kaynağı	<% 1
77	paperzz.com İnternet Kaynağı	<% 1
78	Submitted to Erciyes Āniversitesi Ėđrenci Ėdevi	<% 1
79	cahituyanik.blogspot.com İnternet Kaynağı	<% 1
80	Submitted to Istanbul Ticaret Ėniversitesi Ėđrenci Ėdevi	<% 1
81	www.turkcebilgi.com İnternet Kaynağı	<% 1
82	Submitted to Ardahan Ėniversitesi Ėđrenci Ėdevi	<% 1
83	Submitted to Ėzyegin Ėniversitesi Ėđrenci Ėdevi	<% 1
84	www.risalehaber.com İnternet Kaynağı	<% 1
85	Submitted to Suleyman Sah University Ėđrenci Ėdevi	<% 1
86	acikerisim.tbmm.gov.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
87	Submitted to Aksaray Aniversitesi Ėđrenci Ėdevi	<% 1

88	Submitted to TechKnowledge Öğrenci Ödevi	<% 1
89	Submitted to Yüzüncü Yıl Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
90	Submitted to Ankara University Öğrenci Ödevi	<% 1
91	PUSTU, Yusuf. "Osmanlı-Türk Devlet Geleneğinde Modernleştirici Unsur Olarak Bürokratik Elitler", Gazi Üniversitesi, 2007. Yayın	<% 1

Alıntılar çıkart

üzerinde

Eşleşmeleri çıkar

Kapat

Bibliyografyayı Çıkart

üzerinde

ÖZGEÇMİŞ**Adı ve Soyadı:** MERTCAN YILMAZ**Doğum Yeri ve Tarihi:** ÇANKAYA 13.09.1993**ÖĞRENİM DURUMU**

DERECE	ALAN	ÜNİVERSİTE	YIL
LİSANS	Sanat Tarihi	Selçuk Üniversitesi	2016
YÜKSEK LİSANS	Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi	Atılım Üniversitesi	2020

GÖREV YERLERİ

KURUM	İL	GÖREV	YIL
Yılmaz Site Yönetimi	Ankara	Yönetici	2016
Ankara Büyükşehir Bel.	Ankara	Saha Şefi	2020

E-posta: ylmz.mrtcn@gmail.com